

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI PROGRAMI**

**OĞUZ ATAY'IN KURMACA YAPITLARINDA
MİTOLOJİK UNSURLAR**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

CANSU GÜL

İSTANBUL, 2023

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI PROGRAMI**

**OĞUZ ATAY'IN KURMACA YAPITLARINDA
MİTOLOJİK UNSURLAR**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**CANSU GÜL
(210101008)**

**Danışman
(Dr. Öğr. Üyesi Mesut Koçak)**

İSTANBUL, 2023

31/08/2023

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim/Anasanat Dalı Tezli Yüksek Lisans programı öğrencisi
210101008 numaralı **Cansu Gül** 'ün hazırladığı "OĞUZ ATAY'IN KURMACA
YAPITLARINDA MİTOLOJİK UNSURLAR" konulu Yüksek Lisans tezi ile ilgili Tez
Savunma Sınavı, 31/08/2023 Perşembe günü saat 11:00'da yapılmış, sorulara alınan cevaplar
sonunda adayın tezinin **Kabulüne Oy Çokluğu/Oy Birliği** ile karar verilmiştir.

Tez adı değişikliği yapılması halinde: Tez adının
.....
şeklinde değiştirilmesi uygundur.

Jüri Üyesi	Karar
1. (Danışman) Dr. Öğr. Üyesi Mesut KOÇAK	KABUL
2. Prof. Dr. Dursun Ali TÖKEL	KABUL
3. Prof. Dr. Turgay ANAR	KABUL
4.
5.
6. (İkinci Danışman)*.....

*2. Danışman varsa doldurulması gerekmektedir.

ETİK BİLDİRİM

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağlı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

Cansu Gül

TEŐEKKÜR

Yüksek lisans serüvenim boyunca attığım her adımda yanımda olan, desteklerini esirgemeyen, tez yazma sürecimde de gösterdiği ilgi, samimiyet ve yol göstericiliği sayesinde bir yıllık süreci en güzel şekilde tamamlamama vesile olan değerli tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Mesut Koçak'a ve süreç boyunca kıymetli tecrübelerinden istifade ettiğim Prof. Dr. Dursun Ali Tökel hocama teşekkürlerimi sunarım.

Hayatımın her anında, eğitim hayatımda, zor zamanlarımda ve bir hayalle başladığım akademik serüvenimin her anında beni destekleyip bütün inancı ile hayallerime ortak olan, benimle yürüyen, maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen, beni bugünlere getirip iyi ki diyebildiğim bir hayata sahip olmamı sağlayan kıymetli annem Arzu Gül ve hayatıma ışık olan babam Cihan Gül'e minnettarım. Zor zamanlarımda bir kardeşin gösterebileceği ilgiyi, sevgiyi, anlayışı tez yazma sürecimin ilk anından itibaren gösteren kıymetli kardeşim Haktan Gül'e de teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca, tez yazma sürecimde varlığını hissettiren, bu zorlu süreçte bana destek verip motive eden bütün dostlarıma da teşekkürü borç bilirim.

Cansu Gül

OĞUZ ATAY'IN KURMACA YAPITLARINDA MİTOLOJİK

UNSURLAR

Cansu Gül

ÖZET

Dünya üzerindeki bütün toplumların kültürel bir mirası niteliğinde olan mitoloji, sosyal bilimlere de göz ardı edilemeyecek derecede tesir etmiştir. Bu etkileşimin kültürden kültüre etki süreci değişmekle beraber, Arap ve İran mitolojisi başta olmak üzere doğu mitleri edebiyatımızda daha eski dönemlerde görülürken, özellikle Batı mitolojisinin Türk edebiyatında batılılaşma hareketi ile gelip Osmanlı Döneminden günümüze kadar tesir ettiği gözlenmektedir. Bu durum, mitolojinin kuşaktan kuşağa aktarılan, canlı bir yapısı olduğunu göstermektedir.

Bu çalışmanın amacı, mitolojinin geçmişten günümüze gelen teorik alt yapısının incelenmesi doğrultusunda mitlerin türleri ve diğer kültürlerle ilişkisinin değerlendirilmesi, edinilen bilgiler ışığında Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatına kadar mitolojiyi konumlandırmaktır. Böylelikle 70'li yılların yazarlarından Oğuz Atay'ın eserlerinde mitolojiyi hangi şekillerde kullandığı hakkında fikir sahibi olmak, inceleme yapmak mümkün olacaktır.

Anahtar kelimeler: Arketip, Mit, Mitoloji, Metinlerarasılık, Oğuz Atay, Mit Türleri.

MYTHOLOGICAL ELEMENTS IN THE FICTIONAL WORKS OF OGUZ ATAY

Cansu Gül

ABSTRACT

As a cultural heritage of all societies around the world Mythology, has also influenced social sciences indisputably. Although influence process of this interaction varies from culture to culture, Eastern myths, significantly Arabian and Iranian mythologies, have been seen in our literature in earlier times. Western mythology, on the other hand, has been included in Turkish literature with the westernization movement and it has been observed that it influenced by the Ottoman Period until modern day.

The aim of this study is to reveal the types of myths and their relevances with other cultures in line with the analyzation of the theoretical infrastructure of mythology from the past to the present, and to position mythology until the Turkish literature of the Republican Period in the light of the informations acquired. Furthermore, this research purposes to unearth the idea about the ways in which mythological elements are used in the works of Oğuz Atay, one of the significant authors brought up in our country in the 70's, what their scope is, to examine and determine the mythological elements in his works.

Anahtar kelimeler: Archetype, myth, mythology, intertextuality, Oğuz Atay, myth types.

ÖNSÖZ

Mitoloji ortaya çıktığı zaman ve mekan belli olmamakla beraber en eski kültürlerden itibaren yaşayıp günümüze gelen ve bütün toplumları birleştiren unsurlara sahip olması bakımından önem arz etmektedir. Mitolojinin net bir tanımı olmamakla birlikte tanımlardan mitolojinin sözlü kültür ürünü olduğu ve geleneksel bir yapısının var olduğunu belirtmek mümkündür.

Bu geleneksellik kültürlerin örf ve adetlerini, toplum içerisinde ortak kabul edilen pek çok unsuru barındırdığı için pek çok kültürde mitolojik bağ görülebildiğini de söylemek mümkündür. Bununla birlikte her toplumun ayrı gelişen bir mitolojik belleği vardır. Bu çalışmanın amacı, mitolojinin tanımı dahil mit türleri bağlamında Türk edebiyatı mitoloji ilişkisinin değerlendirilmesi ve Oğuz Atay'ın eserlerinde mitolojik unsurları konumlandırmasıdır.

Giriş bölümünde mitolojinin sözlü kültür ile başlayan sürecinden başlayarak masal, efsane ve diğer olağanüstü unsurlar ile ilişkisi ele alınmış, bu doğrultuda mitoloji hakkında yapılmış çalışma ve ele alınan değerlendirmeler sunulmuştur.

Birinci bölümde, mitolojinin türlerinin ele alındığı mit türlerinin teorik arka planı ve mit türleri hakkında yapılan sınıflandırmalar sunulmuştur. Sonrasında günümüzde yaşayan (modern) mitler hakkında mitolojinin konumu irdelenmiş, bu bağlamda arketip kavramının mitoloji ile ilişkisi irdelenmiştir.

İkinci bölümde mitolojinin edebiyat ile ilişkisi doğrultusunda sözlü edebiyat döneminden başlayarak klasik dönem edebiyatı ve modern dönem edebiyatının mitoloji ile ilişkisi ele alınmış, Türk edebiyatında eserler ve kişiler bağlamında mitolojinin yeri ve ilişkisi irdelenmiştir.

Üçüncü bölüm ise çalışmanın temel bölümünü kapsamaktadır. Oğuz Atay'ın kurmaca eserlerinde mitolojik unsurlar ve mit türleri bağlamında değerlendirilmiştir.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
TABLO LİSTESİ	x
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	6
1. MİT TÜRLERİ VE MODERN MİTLER	6
1.1. MİT TÜRLERİ.....	6
1.1.1. Yaşayan (Modern) Mitler ve Etkileri	7
1.1.1.1. Mit Arketip İlişkisi	12
İKİNCİ BÖLÜM.....	14
2. MİTOLOJİ VE EDEBİYAT İLİŞKİSİ	14
2.1. “HOMO NARRANS”: İNSANIN ANLATMA DÜRTÜSÜ VE SÖZLÜ EDEBİYATIN MİTOLOJİ İLE İLİŞKİSİ	14
2.1.1. Mitoloji ve Klasik Edebiyat ilişkisi	22
2.1.2. Mitoloji ve Modern Edebiyat İlişkisi	29
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	51
3. OĞUZ ATAY’IN KURMACA DÜNYASINDA MİTOLOJİYİ KONUMLANDIRMAK	51
3.1. OĞUZ ATAY KURMACALARINDA MYTHOPOEIA (MİT YAPMA) ...	54
3.2. MİT TÜRLERİ BAKIMINDAN OĞUZ ATAY’IN KURMACA YAPITLARI	63
3.2.1. Kozmogonik Mitler.....	63
3.2.2. Life-Crisis Mitler	65
3.2.3. Av ve Avcılık Mitleri	73
3.2.4. Olağanüstü Şahıs Mitleri	76
3.2.5. Orijin (Etiolojik) Mitler	84
3.3. ATAY’IN KURMACA DÜNYASINDA MİTOLOJİK ŞAHISLAR, VARLIKLAR VE UNSURLAR	87
3.3.1. Tanrı, Yarı Tanrı ve Tanrıçalar	87
3.3.2. Psikomitolojik Unsurlar	90
3.3.3. Mitolojik Varlıklar	100
3.3.4. Tabiatla ilgili Mitolojik Unsurlar.....	106
3.3.5. Mitolojik İnanışlar ve Olgular.....	107
3.3.6. Mitoloji ve Müzik ilişkisi.....	109

SONUÇ.....	113
KAYNAKÇA	122

TABLO LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1: Bascom'un Hazırladığı Mit Tablosu.....19

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
a.g.t.	Adı geçen tez
a.e.	Aynı eser
bkz.	Bakınız
C.	Cilt
ev.	Çeviren
ed. veya haz.	Editör/yayına hazırlayan
S.	Sayı
s.	Sayfa/sayfalar

GİRİŞ

Mitoloji var olduğu ilk dönemden itibaren toplumların kültür ve yaşantısında yer almış, günümüzde de etkisini sürdürmeye devam etmiştir. Mitoloji, insanoğlunun evreni anlamlandırmak üzere yarattığı bir sistemdir. Bu sistem içerisinde yaşayan, dünyadan aldıklarını mitlerinde var edip yeni bir gerçeklik yaratan ilkel dünyada mit, bir idrakin işleyiş halidir. Mitoloji, ilkel dönemlerden beri var olup günümüze ulaşırken, yapılan araştırmalar insanoğlunun gelişim sürecinde mitolojinin öneminin kavranmasına yardımcı olur.

Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan *Güncel Türkçe Sözlük*'te Mitoloji: “Mitleri, doğuşlarını, anlamlarını yorumlayan, inceleyen bilim”¹ ifadesiyle tanımlanır. Aynı sözlükte mit kavramı ise “Geleneksel olarak yayılan veya toplumun hayal gücü etkisiyle biçim değiştiren alegorik bir anlatımı olan halk hikâyesi, mitos”² ifadesiyle açıklanır. Burada mitlerin “alegorik” özelliğine yapılan vurguyla mitsel unsurların günümüze kadar ulaşmasındaki önemli sebeplerden birinin altı çizilir. Çünkü evrensel değerleri temsil gücüne sahip olma özelliğinin, mitleri hem klasik hem modern edebiyatlarda işlevsel bir malzeme haline getirdiğini söylemek mümkündür.

Mitoloji hakkında yapılan tanımlar içerisinde masal, efsane ve diğer olağanüstü unsurlar içeren anlatılarla ilişkisinin göz önünde bulundurulduğu, mitoloji sürekli olarak olağanüstü ve gerçekliğini kaybetmiş türler ile ilişkilendirildiği söylenebilir. Mitler ortaya çıktıkları dönemde insanların evreni gerçekçi olarak kavrama ve tanımlamasına yönelik bir tutum sergileyebilir. Yani mitler; “İnsanın şuurundaki izahlardır. Zamanla insanların yaşam tarzlarının değişmesi, bakış açılarının da değişmesini sağlamıştır. İnsanlar yerleşik hayata geçmiş, tarım ile

¹ Türk Dil Kurumu, **Türkçe Sözlük**, Ankara:Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.

² Türk Dil Kurumu, **a.g.e**, 2011.

uğraşmış ve tabiat hakkında daha önce anlam veremediği hadiseleri daha gerçekçi şekilde algılamaya başlamışlardır.”³

Bu bağlamda masal, efsane ve olağanüstü anlatıların zaman içerisinde mitolojiden sıyrılarak kendilerinde ondan birtakım izler bıraktıklarını, özetle bir sürecin kesik bir parçası haline geldiklerini söylenebilir. Çünkü mitler tanrılar evreni üzerine kurulmuş, ilerleyen süreçte de kendisinden sonraki anlatılarda yaşamını sürdürmüş anlatılardır. Efsane, masal ve olağanüstü diğer anlatılar dünyevi şeylerden ve insanlardan bahsederken mitler tanrılar üzerinden bir gerçeklik evreni kurmuşlardır. Bu konuda aşağıdaki gibi bir çerçeve çizmek mümkündür:

“Mitle ilgili tanımlarda, mit genellikle “tanrıların ve insanların olağanüstü hikayesi, serüveni” olarak tanımlanır ve anlatıdaki olağanüstülük varlık olarak hem tanrılara hem de insanlara teşmil edilirken, W.D.O’Flaherty burada da bir ayrıma gitmekte, mitoslara *tanrıların öyküleri*, efsanelere ise *olağanüstü insanların hikayeleri* demektedir. O halde efsane olarak çevirmek -ki Şükrü Elçin’in verdiği karşılıklardan biri de budur.- de tam bir tanım olmamaktadır.”⁴

Mitlerin tanım ve sınıflandırma süreci hakkında yapılan yorumların ve araştırmaların incelenmesi gerekmektedir. Bu araştırmaların sonucunda mitolojinin hangi alanlarda ne şekilde yer aldığı, sınıflandırılmasının hangi doğrultuda yapıldığı önem arz etmektedir. Bu konu hakkında Dursun Ali Tökel’in *Divan Şiirinde Şahıslar Mitolojisi* ve Fuzuli Bayat’ın *Mitolojiye Giriş* adlı eserleri kaynaklık etmektedir. Welles ve Austin’in *Edebiyat Biliminin Temelleri* adlı kitabı ise mitoloji ve mitlerin kökenleri hakkında bilgi vermesi açısından incelenmesi gereken kaynaklar arasında yer alır.

Mitlerin anlamı ve mitoloji hakkında sorulan sorular ışığında Behçet Necatigil’in *100 soruda Mitologya* adlı kitabı en temelden, mitos ve mitologyanın tanımı, neliği sorusundan başlayarak Yunan mitolojisinde evrenin nasıl yaratıldığı, batılı eserlerde Yunan mitolojisinin yeri ve ihtiva ettiği tanrılar ve bunların özellikleri hakkında bilgi vermektedir. Çevirisini Ülkü Tamer’in yaptığı Edith Hamilton’un

³ Fuzuli Bayat, **Mitolojiye Giriş**, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2019, s.91.

⁴ Dursun Ali Tökel, **Divan Şiirinde Şahıslar Mitolojisi**, İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Yayınları, 2016, s.3.

Mitologya adlı kitabı Yunan mitologyasının içerisinde barınan temel olayların, mitlerin bilgisini vermesi açısından önemlidir.

Mitolojinin sözlü kültür ile başlayan ilişkisini anlamak için insanoğlunun sözlü kültür ile bağına bilmek gerekir. Sözlü kültürün bu bağlamda ilişkisi baz alınarak mitolojinin işlevi evren içerisinde insan ile ilişkili olan bağına kaynak bakımından İsmail Gezgin'in *Homo Narrans* kitabı önem arz eder.

Mitoloji denildiğinde akla gelen önemli isimlerden Joseph Campbell'in ise *Mitolojinin gücü, kutsal kitaplardan Hollywood filmlerine mitoloji ve hikayeler; Batı mitolojisi ve Kahramanın Sonsuz Yolculuğu* adlı kitapları mitolojinin güncel dönemde nasıl işlendiğine kaynaklık etmesi açısından önemlidir.

Mitolojinin, çevremizde gördüğümüz her şeye tesir ettiğini söylemek mümkündür. Çünkü mitlerin bir toplumun kendi kimliğini oluşturmasına olanak sağladığı söylenebilir. Toplumların inanışlarından başlayarak görev haline getirdikleri kimi eylemlerin temelinde mitolojik bir bakış açısı mevcuttur. Bu, yüzyıllar öncesinden, mitlerin doğduğu andan itibaren kalıtsal olarak gelmiş, günümüze kadar form değiştirerek gelmeye devam etmiştir. Bu süreç, mitlerin topluma yön vermesinde etkili olmuştur.

Bu bağlamda kutsal metinlerde bahsi geçen olaylar ve öğretiler birey ve toplumlara yön vermesi yönünden önemlidir. Bu metinler topluma doğru ile yanlış, yapılacak ve yapılmayacak eylemleri net bir çizgi ile belirlediği söylenebilir. Bu inanç sayesinde her toplum kendi yaşam biçimini oluşturur. Mitoloji de geçmişte yaşanan olaylar ve öğreticilik boyutu dikkate alındığında kutsal metinlerle ilişki içerisindedir. Mitlerin doğuşunda kutsal metinlerin öğretici ve yol gösterici olma işlevi benzerlik göstermektedir.

“Bir inanç sistemi olarak mitosların, toplumsal düzeni oluşturma ve koruma gibi bir işlevi vardır. Mitosların çoğunda kendimizle ilişkilendirebileceğimiz, hatta ders bile çıkartabileceğimiz birçok anlatı bulmamız mümkündür. Kutsal kitaplarda anlatılanları dikkate aldığımızda, neyi kastettiğimiz daha kolay anlaşılacaktır. Kutsal kitaplarda anlatılan ve hiçbir kesinliği olmamakla beraber mitolojik geçmişte

yaşanan bazı olaylar, toplumsal düzenin oluşturulmasında birinci dereceden etkili olmaktadır.”⁵

Mitolojinin inşa edilip günümüze kadar geldiği ve tesir ettiği bu süreçte her dönemde olduğu gibi modernizm döneminde de var olmuştur. Modernizmin etkisinin en çok görüldüğü alanlardan biri ise edebiyattır. Modernist metinlerde gördüğümüz mitolojik unsurlar yazarların mitolojiye bakış açısı ve modernizmin mitoloji üzerindeki tesirini göstermektedir. Modernizmin ortaya çıktığı dönemde yazarların metinleri yeniden üretme ve özgünlük kazanmak gibi gayelerinin olduğu söylenebilir. Modernizmin geçmişten uzaklaşma, akıl ve bilim ile uzlaşma eğilimi edebi eserlere de yazar ve şairlerin özgünleştirmeye çalıştıkları düşünceler doğrultusunda ortaya çıktığı söylenebilir. Bu dönemde ortaya çıkan modernist metinlerde yer alan mitolojik unsurlar ve kullanım şekli de modernist metinlerde görülen bir unsurdur. Modernizm bağlamında ele alınan modernist metinler arasında tezin konusu olan Oğuz Atay’ın kurmaca eserleri de yer almaktadır.

Sonuç olarak mitlerin doğuşuna dair teoriler bulunmakla beraber, bu teorilerin yanında mitolojinin işlevselliği üzerinde durularak çeşitli yorumlar yapılmıştır. Bu yorumlar ve teoriler kesin olmamakla beraber mitolojinin geçmişten günümüze seyirinde geçirdiği değişimler ve ilişki içerisinde olduğu kavramlar doğrultusunda şekillenmiştir. Bu bağlamda bir mitin işlevinin, onun yorumlanmasında ve toplum üzerindeki etkisinde belirleyici konumda olduğu söylenebilir. Tezin asıl konusu olan Oğuz Atay hakkında yazılmış pek çok makale, tez ve çalışma mevcuttur. Sonuç olarak Atay’ın bütün eserlerinin teorik ve sembolik incelemelerinin yapıldığı söylenebilir. Tezin ana konusu olan Oğuz Atay’ın mitoloji ile olan ilişkisi hakkında yapılan çalışmalara bakıldığında ise çeşitli makalelerde, yazılarda ve incelemelerde mitoloji ile ilgili değinmelere yer verilmişse de müstakil olarak bir çalışma bulunamamaktadır.

Bu tezin amacı, Atay’ın eserlerinde işlenen mitolojik unsurların derlenmesi ve belirlenen mitolojik unsurlar’ın kavramlar bakımından incelemesinin yapılmasıdır. Tezin yazım sürecinde ana bölümde yer alan Oğuz Atay ve mit ilişkisi bölümünde

⁵ İsmail Gezgin-İlkay Gezgin-Nazım Çokişler, **Mitoloji (Mythos Ve Logos) Hayatımıza Yön Veren Söylenceler**, İstanbul: Güncel Yayıncılık, 2004, s.15.

inceleme yapılırken daha kapsamlı olmasından dolayı Dursun Ali Tökel'in mit türleri tasnifi ölçüt alınmıştır. Mitlerin tür bakımından sınıflandırılması uzun ve araştırmacılar tarafından farklılıklar barındıran bir meseledir. Tökel'in tasnifi Atay'ın temel aldığı kavramların da mitler bağlamında değerlendirilmesi konusunda paralel bir içeriğe sahiptir. İlgili eserlerde yer alan mit türleri Tökel'in mit türleri tasnifi ile uymaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. MİT TÜRLERİ VE MODERN MİTLER

1.1. MİT TÜRLERİ

Mitlerin doğuşuna dair teoriler ve mitlerin türleri araştırma konuları arasında yer almıştır. Bu doğrultuda mitlerin sınıflandırılması yapılmıştır. Çünkü mitler hakkında yapılan araştırmalar kadar tasnif edilmesi konusu da önemli bir meseledir.⁶ Sınıflandırmalar mitlerin hangi konular üzerinde yoğunlaştığına ilişkin değerlendirmeler sonucu oluşturulmuş olup, araştırmacılar nezdinde farklılık göstermektedir. Samuel Henry Hooke kendi deyimi ile mitosları “ritüel”, “orijin”, “kült”, “prestij” ve “eskatologya” olmak üzere beş başlık altında toplarken Malinowski mitleri “kökenlere ilişkin mitler”, “ölüm ve yaşam döneminin yeniden başlaması üzerine mitler”, “büyüye ilişkin mitler” olmak üzere dört gruba ayırmıştır.⁷

Fuzuli Bayat ise mitleri genel ve özel olarak tasnif etmiştir. Bu iki kategori, kendi içerisinde başlıklara ayrılmaktadır. Genel kategori her toplumda görülen, evrensel sayılabilecek mitlerdir. “Kozmogonik” (dünyanın yaratılış öyküsü mitleri), “ilk insanın yaratılması mitleri” (evren yaratılışı sonrası doğanın yaratılması ve insanın dünyaya gelişi), “türeyiş mitleri” (insanların kendi topluluklarını oluşturma ve türeme öyküsü), “takvim mitleri” (kosmosun tarihsel ve zamansal hikayesi) olmak üzere dört başlıkta toplanır.

Özel kategori mitleri ise toplulukların kendine özgü olan, başka toplumlarda benzerine rastlanılmayan mitlerdir. Bu mitlerde toplumların kimliklerine dair ipuçları bulmanın mümkün olduğu söylenebilir. Bu mitler “teogoni” (tarihi dönem tanrısı) mitleri, “köken” (etiolojik, yani inançların ve soruların soruların cevabının alındığı) mitleri, “dünyanın sonu” (eskatoloji) mitleri, “totem” (evren üzerindeki herhangi bir

⁶ Fuzuli Bayat, **a.g.e.**, s.15.

⁷ M. Öcal Oğuz, **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, Ankara: Grafiker Yayınları, Mart 2014, s.140.

nesne veya unsura bağlanmak, umut beklemek) mitleri ve “kahramanlık mitleri” olmak üzere beş kategoriye ayrılmıştır.⁸

Mit türleri kozmogonik (evrenin yaratılış hikayesi), insan hayatının önemli anlarına ilişkin mitler (doğum, ölüm, evlilik gibi önemi hadiseleri anlatan mitler), av ve ziraat mitleri (toprak ve ürün elde etmek üzerine mitler), olağanüstü şahıslarla ilgili mitler (başarılı olmuş ve bilinen mitolojik ve olağanüstü kişilerin mitleri) ve orijin mitleri (etimolojik, bilimsel mitos) olmak üzere beş başlık altında da değerlendirildiği de görülmektedir.⁹

Sonuç olarak mit türleri mitlerin konusuna, evrensel olup olmasına, kökenine, dünya hakkında ne mesaj verdiğine, insanoğlunun mitlerdeki yeri ve görevine, hangi toplumda ve ne şekilde var olduğuna, bir toplumdaki başka bir toplumda var olup olmadığına, neyi anlatmak istediğine, içerisinde var olan kişilere ve onların özelliklerine, mitlerin kökenine ve ele aldığı mesajlara göre çeşitli kategorilerde değerlendirilebilmektedir.

1.1.1. Yaşayan (Modern) Mitler ve Etkileri

“Mit, gerçeklere dayalı bilgi verdiği için değil, etkili olduğu için gerçektir. Eğer yaşantımızı etkiliyor, düşüncelerimize yeni bir anlam katıyorsa, demek ki mit kurgudan öte gerekli ve gerçek bir olgudur.”¹⁰ Mitler çoğu zaman geçmiş ile ilişkilendirilse de zamansal açıdan sürekli kendini yeniler ve gelişime, değişime açıktır. Toplum hayatında karşılaştığımız pek çok eylemin, inanışın ve ritüellerin mitler aracılığı ile kültürümüze yerleştiği düşünülürse mitlerin günümüzde halen yaşadığı ve dolaşımında olduğu söylenebilir.

Günümüz mitleri, geçmişteki gibi olağanüstülük üzerine kurulmamıştır. Mitolojinin günümüzdeki yeri, insanoğlunun günümüz dünyasına bakarken onu nasıl şekillendirdiği, bu süreç içerisinde neleri arketipleştirdiği meselesi olarak yorumlanabilir. Campbell, günümüzde insanların hikayeleriyle mit ve arketiplerini

⁸ Fuzuli Bayat, **a.g.e.**, s.15.

⁹ Dursun Ali Tökel, **Divan Şiirinde Şahıslar Mitolojisi**, s.12.

¹⁰ K. Armstrong, **Mitlerin Kısa Tarihi**, çev. D. Şendil, İstanbul: Merkez Kitapçılık, 2005, s.10-13.

devam ettirdiğini, modern dünyaya yön veren, ilham olan kişi ve unsurların altında mitolojik unsurların var olduğunu şu alıntılarla belirtir:

“İşin özüne bakarsak, pek çok ülkedeki pek çok insan tarafından hayatı sürekli tekrarlanan tek bir mitolojik kahraman arketipi olduğu bile söylenebilir Bir efsane kahramanı genelde bir şeyin kurucusudur-yeni bir çağın, yeni bir dinin, yeni bir şehrin, yeni bir yaşam biçiminin kurucusu. Yeni bir şey kurabilmek için, kişinin eskiyi bırakıp o yeni şeyi meydana çıkarabilecek olan oluşum aşamasındaki düşüncenin, tohum düşüncenin peşinden gitmesi gerekir.”¹¹

Günümüzde mitlerin öğreticiliğinin yerini bilimin aldığı söyleyen araştırmacılar mevcuttur. Bu noktada anlaşılması gereken bilimin görev edindiği “evreni anlamak ve tanımlamak, gelişim sağlamak” ilkesini eskiden mitlerin sağlıyor olmasıdır. Lakin bahsedildiği gibi bu durum mitlerin var olmadığı anlamına gelmemekle beraber mitlerin tek işlevinin bu olmadığını da belirtmek gerekir. Günümüzde kültürel, sembolik anlamları da vardır. Günlük dilde, arketiplerde yaşamaya devam etmektedirler. Günümüzde edebiyat, sinema, reklam ve görsel sanatlar gibi pek çok alanda mitolojik unsurlara rastlamak mümkündür.

Modern edebiyatta, edebi eserlerde tema ve konu tercihlerini belirleyen mitolojik unsurlar mevcuttur. Yazar kurmaca dünyasını bu unsurlarla şekillendirir ve geliştirir. Okuyucu mitolojik motiflere yönelik araştırmalarla, metinler arası göndermelerle ya da mitolojik anlatılardan alınan ilhamla kurulmuş kurgusal evrenlerle muhatap olarak estetik hazza kavuşur. Özetle mitler günümüzde, günümüz dünyası sanatçısının bir ilham kaynağı olarak yaşamaktadır. Örneğin 2010 yılı sonrası Hollywood sinemasında ana akım film izleme kültürünü belirleyen ve şekillendiren Marvel Studios ve DC Universe gibi şirketlerin beyaz perdeye sunduğu çizgi roman karakterlerine dayalı süper kahraman türü sinema filmlerinin bir kısmında (Thor, Herkül, Hera gibi) mitolojik kahramanların veya mitolojik unsurların yeniden üretildiğini ve güncel sinema izleyicisinin beğenilerine sunulduğunu söylemek mümkündür.

¹¹ Joseph Campbell-Bill Moyers, **Mitolojinin Gücü, Kutsal Kitaplardan Hollywood Filmlerine Mitoloji ve Hikayeler**, İstanbul: Mediacat Yayınları, 2007, s.178.

Bununla birlikte bu gibi yapımlarda kurgulanan süper kahramanların güçlerinin mitolojik tanrılardan esinlendiğini ve bu karakterlerin bir nevi yeni dünya tanrısı olarak tanımlanabileceğini söylemek mümkündür. George Lucas tarafından oluşturulan Yıldız Savaşları (Star Wars) filmleri de ürettikleri kurgusal evrende mitsel unsurları ve arketipleri kullanmış, modern-öncesi dönemin mitsel hikayelerinin anlatım dilini sinema sanatının imkanlarıyla yeniden üretmiş ve epik bir anlatım tekniği geliştirerek kült bir film serisi haline gelmiştir. İnsanoğlunun mitolojiyi modern sanat imkanları içerisinde yaşatıyor olmasının kendine kaynaklık edecek bir alan olarak görmesinden, ortaya koyduğu sanatsal ürünleri derinleştirecek bir araç olarak kabul etmesinden kaynaklandığını söylemek mümkündür.

Campbell tarafından değinilen, ABD devlet mührü üzerinden mitoloji yorumunu ele alırsak; mitlerin günümüze gelen izleri sadece beyaz perde ve edebiyat gibi sanatsal alanlarla sınırlı kalmadığını söylemek mümkün olacaktır. Campbell, ABD doları üzerinde yer alan Piramit, kartal, göz, çöl, defne yaprağı gibi sembollerin mitoloji ile ilişkisi üzerinden bir ülke idealinin oluşturulduğunu belirtir. 1 dolar üzerinde yer alan piramit, altında yer alan topluluğun piramidin ucunda bir olması anlamına gelmekte, piramidin tepesindeki göz ise “akıl tanrısını” sembolize etmektedir. Bu tabiri demokrasinin bir ilkesi olarak görürler. Piramidin üzerinde yer alan on üç dizi, 1776 yazısının on üç eyaletin anlamı olması yine akıl çağını temsil etmektedir.

Banknotun sağ tarafında yer alan kartal sembolü mitolojiden bildiğimiz “Zeus” Tanrısını sembolize etmektedir. Zeus, en güçlü ve en tanrılardan biri olup Yunan mitolojisinin en bilinen ve en önemli tanrılarındandır. Zeus, yer yüzündeki varlıkların ve dengi tanrıların en yücesi olarak tabir edilir. Kartallar ise onun sadık sağ koludurlar. ABD banknotunda yer alan kartal sembolü işte bu mitolojik güce ve mesaja değinir. Kartalın altında yer alan defne yaprağı da bize özellikle tanrıların başlarında gördüğümüz defne yaprağından taçları anımsatmaktadır. Defne yaprakları özellikle Yunan mitolojisinde başarı, güç ve zaferin temsili olarak bahsedilir. Defne öncü oluşun, liderliğin sembolüdür. Banknotta yer alan kartalın ayaklarında defne

yaprağı olmasının mitolojik karşılığı zafer kazanmış lider bir tanrının yeryüzüne görünen suretidir.¹²

Bütün bu bahsedilenlerin sonucunda ABD'nin yarattığı yeni dünya düzeninde evrenin ve göklerin hâkimi olduğunu belirttiği aklın gücünü, mitler yardımı ile yaşayan bir mite dönüştürdüğü söylenebilir. Bu dönüşüm, günümüzde mitlerin tuttuğu yeri ve toplum içerisinde nasıl yaşamaya devam ettiğinin somut örneklerinden biridir.

Dursun Ali Tökel, mitlerin var olduğu andan itibaren etkisini devam ettirdiğine değinir. Freud'un psikanaliz ile ilgili çalışmalarında mitolojiden yararlanma biçimlerini örneklendirirken Oidipus Kompleksi adlandırmasını örnek veren Tökel, Albert Camus'un da Sisyphos tiplmesi ile mitolojiye vurgu yaptığını belirtmiştir.¹³

“Araştırmacılar mitlerin günümüz insanı üzerindeki fonksiyonlarına ilişkin yepyeni tanımlamalar yapmışlardır: Bu tanımlamalara bakıldığında mitlerin ne kadar canlı bir hâlde hâlâ yaşadığını görmekteyiz. Mitler yok olmamakta, aksine yepyeni kılıklarla karşımıza yeniden çıkmaktadır. "Her ne kadar çok katlı anlam değişiklikleri olmuşsa da bunlar (mitler) insan kahramanlığının simgesi olma anlamları gene de bugüne dek yitirmemişlerdir.”¹⁴

Günümüzde hayatımızı şekillendiren, ona yön veren pek çok şey aslında mitler aracılığı ile şekillenmekte ve sunulmaktadır. Çünkü bu yeni iletişim araçlarının bağlayıcılığı ve kitlelere yön verebilme kabiliyeti kökensele, iç güdüsel bir unsura ihtiyaç duymaktadır, Tökel'in eserinde belirttiği bu örneklerden Campbell'in devletler üzerinden yola çıktığı mitlerin ideoloji ile bağ kurması arasında bir ilişki söz konusu olduğu da söylenebilir.

Sonuç olarak mitoloji, kelime tanımının ötesinde bir “mesele”dir. Çünkü mitolojinin tanımı ve anlamı kültür ve bakış açısı bazlı değişkenlik göstermektedir. Mitlerin türleri ve sınıflandırılması da bu durumdan ötürü değişkenlik göstermekle beraber, yapılan araştırmalar mitlerin hayatımızdaki konumunu ve önemini ortaya

¹² Joseph Campbell-Bill Moyers, **a.g.e.**, s.50.

¹³ Dursun Ali Tökel, **Divan Şiirinde Şahıslar Mitolojisi**, s.21-22.

¹⁴ Dursun Ali Tökel, **a.e.**, s.23.

koymaktadır. Gerek yapılan araştırmalar olsun, gerek günümüz dünyasının bize getirdiği imkanlar vesilesiyle olsun, mitoloji sürekli hayatımıza dahil olmaya devam etmektedir. Mitolojinin belirli bir devirde var olup ortadan yok olması gibi bir durum söz konusu değildir. Sinema ve edebiyat gibi pek çok alanda varlığını sürdürmeye ve hem hayatı hem sanatı beslemeye devam edecektir.

Örneğin, Alejandro Gonzlez Inrritu'nun yönetmenliğini yaptığı *Birdman* (2016) filmi İkarus miti üzerine kurduğu hikye ve miti belirten grsel unsurlar yönetmene Akademi dl (Oscar) getirmiştir. İkarus mitinde yer alan cesaret, umut ve erdem kavramları filmin baş karakterinin de (*Riggan Thomson*) karakteristik özellikleridir. Bu mit ile yönetmenin filmine alt başlık olarak verdiği "*The Unexpected Virtue of Ignorance*" (Cehaletin umulmayan erdemi) vücut bulacaktır. Özetle bir mitsel anlatının içerdiği evrensel değerler ve insanlık durumlarına dair tespitler, modern bir sinematik anlatının karakter tasarımlarıyla ve olay örgüsünün kurulmasıyla yeniden yorumlanmış, modernize edilerek günümüz seyircisinin ilgisine sunulmuştur. Değerren her Şey gibi mitoloji de varlığını değererek sürdürür. Böylece fikirlerde, kültürel ürünlerde ve aktüel hayatının çeşitli alanlarında, mitolojik unsurlar hep yeniden retilenecektir.

Bu konu hakkında verilebilecek, en yakın örneklerden bir diğeri ise 2023 Temmuz ayında vizyona gören *Oppenheimer* isimli filmidir. Bu film, J. Robert Oppenheimer'in atom bombasını icadı ile yaşadıklarını konu edinir. Bu filmin mitoloji ile ilişkisi, filmin Yönetmeni Christopher Nolan'ın *American Prometheus* isimli eseri kaynak alması ile başlar. Kitabın isminde yer alan Prometheus, mitlere göre insana yasaklanan ateşi geri alarak insanoğluna getirir ve bu eyleminden dolayı cezalandırılır.¹⁵Bu ilgili hikayesinden dolayı Oppenheimer ile ilişkilendirilir. Oppenheimer ise atom bombasını alıp insanoğluna getirmiştir. İlk sahnesinde Prometheus alıntısı görülen film, kırmızı alevlerin yer aldığı, ateş veya atom bombası patlamasını andıran bir sahnede gerçekleşir. Filmde mitoloji ilişkisinin en vurucu örneklerinden birinin gösterildiği sahnelerden biri budur.

Mitolojinin diğer sanatlarla da kurduğu ilişki göz ardı edilemez. Bu ilişkinin var olduğu örneklerden biri edebi eserlerdir. Örneğin Leyla Erbil'in * Başlı Ejderha*

¹⁵ Behçet Necatigil, **100 Soruda Mitologya**, İstanbul: Gerçek Yayınevi, Şubat 1969, s.37.

adlı romanında geçen mitolojik unsurlar romanın isminden de kendisini göstermektedir. “Yunan ve Roma mitolojisiyle yakından ilgili olan yazar, araştırmaya konu edinilen Üç Başlı Ejderha romanı ve Tanrıçay karakterini meydana getirirken mitik bir kök olarak Yunan tanrısı Kronos’tan istifade eder.”¹⁶ Aynı şekilde Halikarnas Balıkcısının da mitoloji ile kurduğu yakın ilişki eserlerinde gözlenmektedir. Yazar eserlerinde tanrı ve tanrıçalardan, mitolojik varlıklardan, mitolojiye dair inanış ve evrene dair mitolojik unsurlardan söz etmektedir.

“Yazarın, eserlerinde kurgusunu oluştururken mitoslardan yararlandığı görülmüştür. Yazar, eserlerinde kullandığı mitolojik unsurları Yunan Mitolojisinde geçen tanrı, tanrıça ve varlık isimlerinden seçmiş, ancak sözü edilen mitosların kaynağının salt Yunanistan’a ait olmadığını da belirtmiştir.”¹⁷

1.1.1.1. Mit Arketip İlişkisi

Arketiplerin bir kavram veya unsurun ilk örneği olarak tanımlanması mümkündür. Bu sebepten dolayı arketiplerin uzun süren bir geçmişi vardır. “Ortak bilinç dışı tarafından üretilen arketipler insanlığın on binlerce yıllık tecrübesi sonucu ortaya çıkmışlardır. Bu yönleriyle insanlığa ait tipik deneyimlere verilen tepkiler bağlamında düşünülebilecek olan arketipler mekân, zaman ve kültür ayırmaksızın tüm insanlık için ortak özellikler göstermektedir.”¹⁸

Yani arketipler bütün kültürler için aynı anlamlara gelebilecek, ortak meseleler aranabilecek bir birikimdir. Bu birikim yıllar geçtikçe üzerine yeni anlamlar koymaya devam eder ve bu süreç devam eder. Bu bakımdan arketiplerin tarih ile de yakından ilişkisi vardır. Geçmiş dönemlerden beri gelen bu arketipler mitolojinin sözlü kültüre olan etkisi ile kuşaktan kuşağa aktarılmaya devam

¹⁶ Emre Yolcu, “Leyla Erbil’in Üç Başlı Ejderha Adlı Romanına Mitoloji Özelinde Bir Bakış”, **Rumeli Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi**, S.32, 2023, s.565.

¹⁷ Ayşe Gül Kılıçarslan, “Halikarnas Balıkcısının Hikayesi ve Romanlarında Mitolojik Unsurlar”, **T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010, s.167.

¹⁸ Dr. Öğr. Üye. Ünsal Yılmaz Yeşildal, “Bir Arketip Olarak Yılan”, **Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi**, C.6, S.13, Mayıs 2018, s.420.

etmişlerdir. Mit aktarımı, arketip anlatım derinliğini oluşturan alt yapıyı sağladığında ortaya mit-arketip ilişkisi çıkmaktadır.

“Çünkü arketipler on binlerce yıllık tecrübenin ürünü olarak pek çok mitik anlatı ve ritüel mahiyetindeki pratikte defalarca tecrübe edildiklerinden insanlar tarafından güvenilir kabul edilirler.”¹⁹ Bu güvenilirlik, arketiplerin mitlerin izahında ön plana çıkmasından kaynaklanabilir. Mit-arketip ilişkisinde mitlerin anlamlandırılmasında önemli rol oynadığı gibi edebiyatta da arketipsel eleştiri kuramı edebi eserlerin çözümlenmesinde yer almaktadır.

¹⁹ Dr. Öğr. Üye. Ünsal Yılmaz Yeşildal, **a.g.m.**, s.423.

İKİNCİ BÖLÜM

2. MİTOLOJİ VE EDEBİYAT İLİŞKİSİ

2.1. “HOMO NARRANS”: İNSANIN ANLATMA DÜRTÜSÜ VE SÖZLÜ EDEBİYATIN MİTOLOJİ İLE İLİŞKİSİ

Mitler ilk olarak sözlü şekilde var olmuştur. Sonrasında toplumların bir kimlik unsuru haline almış ve bu kültürün bir yansıması haline gelmiştir. Bu sebeple mitlerin sözlü kültürün bir parçası olduğu, sözlü kültürün ise mitlerin varlığı ile şekillendiği söylenebilir. “Wellek & Warren’a göre bir yazarın bir mite ihtiyacının olması, “onun, içinde yaşadığı toplumla birleşmeyi ve onun içinde bir fonksiyonu olmasını arzuladığı” anlamına gelmektedir.”²⁰

İnsanoğlunun kendini anlamlandırmaya çalıştığı anda “söz” ortaya çıkar. Kendini anlatmaya çalışmak, anlatma isteği insanın doğumundan itibaren var olan bir özelliğidir. Doğduğunda konuşma isteği, çabası da buradan gelmektedir. “Homo Narrans” isimlendirmesi “hikaye anlatan insan”ı ifade etmek için kullanılan bir terimdir. Hikaye anlatımı, geçmişten bugüne değin varlığını sürdüren bir eylemdir. Halk hikayeleri, masallar, destanlar, romanlar gibi diğer kurmaca eserler üzerinden bir anlatı ve işaret etme ihtiyacında olan insan, narrans kimliğini daima devam ettirmektedir.”²¹ Söz ile edebiyat oluşur, edebiyat ise mitoloji ile ilişki içerisindedir. Şairler, yazarlar ilk dönemlerden itibaren mitlerin anlam derinliğini bilmiş, eserlerinde yer vermişlerdir. “Donna Rosenberg’e göre bir toplumun dünya görüşünü ve önemli inançlarını temsil eden söylenceler [mitler], ait oldukları toplumun kültürü

²⁰ Esengül Sağlam Can, “Ahmet Midhat Efendi’nin Taaffüf Romanında Edebî Bir Kaynak Olarak Mitoloji”, **Edebî Eleştiri Dergisi**, C.6, S.2, 2022, s.123.

²¹ Emine Genç, “İnsanın Anlam Arayışında Kurgunun ve Mitlerin Rolü”, **Darulhadis İslami Araştırmalar Dergisi**, S.3, Aralık 2022, s.250.

tarafından değer verilen ve muhafaza edilen insani deneyimlerin simgesi ve manevi değerlerini yansıtan “ciddi öyküler”idir.”²²

Bazı kaynaklarca mitler edebiyatın ilk eser örnekleri olarak görülmüştür. Bundan dolayı mitler sözlü edebiyat ürünleri ile (masal, efsane, destan vb.) ilişki içerisindedir. Mitlerin ilk olarak sözlü edebiyata, sonra yazılı edebiyata tesir ettiğini; söz kaynaklarının ve masal, efsane, destan gibi sözlü kültürlerin ilk kaynağının mitoloji olduğunu söylemek mümkündür.²³ Mitlerin doğuşunda önemli olan üç ana unsur vardır:

“Mitos, epos ve logos. Mitos kısmı mitin uydurulmuş, hayal ürünü ya da bir şekilde duyularak aktarılmış kısmıdır, mitin hayali iskeletidir. Epos ise edebi kısmı oluşturur. Mit anlatımındaki güzel ifade, söz sanatı da denilebilir. Anlatım ne kadar güçlü ise mit de O kadar etkili olur. Logos; konuşma, açıklama, akıl, akıl yetisi, idrak anlamlarına gelir.”²⁴

Mitlerin oluşmasındaki bu ana etmenler, aslında mitlerin destan, efsane ve masal gibi sözlü edebiyat ürünleri ile olan ilişkisini de şekillendirir. Logos, kaynaklarca söz ve anlatı anlamına gelmektedir. Bir şeyi anlatacak, aktaracak kabiliyette olmak akıl işidir. Yani mitin logos kısmı aslında mitolojinin muhayyel olmaktan kurtulduğu noktadır.

Mitoloji bir gerçeklik üzerine kurulmuştur. Eğer mitoloji sade bir olağanüstülüğün üzerine kurulmuş ve asıl anlatmak istenilen mesaj içeriye aktarılmamış olsaydı onu evrensel olan ile ilişkilendirmek zor olacağı gibi bahsedilecek bir bağlam da mümkün olmayabilirdi. Mitlerin oluştuğu dönemde asıl amacının evreni anlamlandırmak ve ders vermek, bir mesaj vermek amacını da göz önünde bulundurmamak daha doğru bir yaklaşımdır.

“Mitler, davranışlarımızı ayarlar ve yaşantımızın etkisi üzerine yeni bir düşünce ortaya çıkarır. Öyleyse mit, gerçeklere dayalı bilgi verdiği için değil, etkili

²² Esengül Sağlam Can, “Ahmet Midhat Efendi’nin Taaffüf Romanında Edebî Bir Kaynak Olarak Mitoloji”, **a.g.m.**, s.117.

²³ Fuzuli Bayat, **a.g.e.**, s.73.

²⁴ Güneş Vezir, “Mit Felsefe ve Edebiyat”, **Üç Elma, Mitoloji, Folklor Fantastik**, ed. Burcu Bayer, İstanbul: Ketebe Yayınları, 2021, s.26.

olduğu için gerçektir. Eğer yaşantımızı etkiliyor, düşüncelerimize yeni bir anlam katıyorsa, demek ki mit kurgudan öte gerekli ve gerçek bir olgudur.”²⁵

Mitlerin toplum içerisinde, aynı sözlü edebiyat ürünleri gibi, dil vasıtası ile aktarılarak geldiğini söylemiştik. Bu açıdan mitler destan, efsane gibi sözlü ürünlerle benzerlik göstermektedir. “Mit genel anlamda söylenen ve duyulan bir söz, masal, öykü ya da efsane anlamına gelen bir anlatıya karşılık gelmektedir.”²⁶ Destanların, masal ve efsanelerin anlatıldığı dönemde insanların inançları “olağanüstü” sayılabilecek biçimdedir. Evreni anlamlandırma arzusu sözlü edebiyata tesir ederken mitler de aynı amaç doğrultusunda sözlü ürünlerle beraber varlığını sürdürmüştür denebilir. Mitler de bu açıdan sözlü edebiyat ürünleri ile karşılaştırılmış, aralarındaki ilişki ve farklar araştırılmıştır. Bu doğrultuda masal, efsane, halk hikayesi, epos ve saga mitoloji ile ilişkili türler arasında gösterilebilir.

Masallar halk edebiyatının sözlü kültür ile dilden dile aktarılarak gelmiş türlerinden birisi olup, varlığını sürdürmeye devam etmiş, edebiyatımızda önemli bir yere sahip olmuştur. Mitlerle benzer yönleri bulunan masallar, bir tarafta iyilerin diğer tarafta kötülerin olması bakımından -Fuzuli Bayat’a göre bu duruma “kutuplaşma” adı verilir.- ortak bir noktada kesişir. Masallar da mitler de olağanüstü kavram ve olaylar üzerine kurulmuştur.

Mitlerin sözlü edebiyat ürünleri içerisinde en çok masallarda görüldüğünü, bir yandan da masallar ile arasında farklılıklar bulunduğunu söylemek mümkündür. Bayat’a göre mitler, sözlü edebiyatın kaynağı olmuşlardır.²⁷ “Gomme’ye göre masal, daha gelişmiş bir dönemin kültürel çevreleri arasında korunmuş kalıntısıdır ve ilkel zamanların olay ve düşünceleriyle, eğitilmemiş insanın yaşam süreçleri ve deneyimleriyle ilgilenir.”²⁸ İsmail Gezin ise masallar ve mitleri fantastik anlatılar kategorisine sokarak bu iki türün sembolizmi üzerinde durur ve ekler: “Bu tür söylencelerin üç tarafı vardır: Birincisi masalın veya fantastik anlatının kendisidir.

²⁵ K. Armstrong, **a.g.e.**, s.10-13

²⁶ Mehmet Şükrü Nar, “Günümüz Toplumunda Mitler: Anadolu Halk Efsaneleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, **Cyprus International University**, Folklor/Edebiyat, C.20, S.79, 2014, s.56

²⁷ Fuzuli Bayat, **a.g.e.**, s.74.

²⁸ M. Öcal Oğuz, **a.g.e.**, s.139.

Dili olmayanın dile gelme arzusudur. Mit, masal ve benzerlerinin bu içeriği birbirine benzeyen insanlarda oluşan, bireysel özelliklerini yitirmiş kamusal değerler taşıyan bireylerin imalatından sorumludur.”²⁹

Mitlerin kahramanları statü olarak yüksek veya tanrı iken masalarda kahraman insandır. Bu insanların olağanüstü güçleri ve özellikleri vardır. Masalların öğüt verirken mitlerin evrenin ilk yaratılış süreci hakkında bilgi verdiğini söylemek mümkündür. Ayrıca mitlerde görülen geçmiş zaman, masalarda öğrenilen geçmiş zaman hakimdir.³⁰ Nar ise mitoloji ve masal ilişkisi hakkında farklı yönlerin olabildiğini belirterek bu durumu şu şekilde örnekler:

“Örneğin, masalların kahramanları sıradan karakterlerdir ve belirli bir isimleri yoktur; konuları basittir ve doğaüstü olaylara çok az yer verir; fantezi yoktur; alegorik değildir; doğaüstü unsurlar ya hiç yoktur ya da olay kurgusunda ikincil konumdadır ve geçmişle ilişkili olmakla birlikte tarihsel bir zamanı bulunur. Tüm bu öğeler mitlerde karşıt yöndedir.”³¹

Masalların hepsi belirli tarihsel bir zamanda değil, çoğu “bir varmış bir yokmuş” benzeri tekerlemelerle belirsizleştirilmiş zamanlarda geçer. Masal ve mit ilişkisinde bazı yorumları da bu bağlamda okumak ve ilişkilendirmek gerekir. Efsaneler ise bir kültürün, toplumsal bir yaşantının sözlü kültüre yansımış şekli olarak tanımlanabilir. Zira efsaneler geçmişte yaşanmış bir olayın nesilden nesile aktarılmış halidir. Bu efsaneler, anlattıkları kahraman ve toplumların hikayesine dair mitsel öğeler barındırması bakımından önemlidir. Tarihsel gerçeklik mitsel ve olağanüstü unsurlarla süslenilerek çarpıcı ve hamasi bir anlatı şekli olan efsaneleri oluşturmuş ve efsaneler, tarihsel hadiselerin toplumsal bellekte yaşayan alternatif bir versiyonu olarak nesilden nesile aktarılmıştır. Bu durumun efsaneleri daha akılda kalıcı ve daha tesirli yaptığını söyleyebiliriz.

“Denilebilir ki fantastik olmasaydı, mitoloji insanın gayri resmi tarihi olarak gizli kalacak, kısır ve önyargılı okumalarla ilkel insanı anlamaya çalışacaktık. Fakat fantastik, bilinmezler dünyası ile kurduğu bağı ilk-insana kadar götürerek onun

²⁹ İsmail Gezgin, **Homo Narrans-İnsan Niçin Yaratılır**, İstanbul: Redingot Kitap, 2020, s.172.

³⁰ Fuzuli Bayat, **a.g.e.**, s.102.

³¹ Mehmet Şükrü Nar, “Günümüz Toplumunda Mitler: Anadolu Halk Efsaneleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, **a.g.e.**, s.61.

yaşama biçimini, inanma serüvenini, doğayı tanımlayışını, kutsalını ve özünü keşfetmek konusunda önümüze zengin bir alan sunmuştur. Mitoloji, şifreleri çözmeye iyi bir yol arkadaşı olarak fantastiğin destekçisidir.”³²

Efsanelerin oluşumuna etki eden bazı kaynaklar mevcuttur. Bu kaynaklar dini inanışlar, kutsal görülen bazı toplumsal unsurlar, tarihsel olaylar vb. olabilir. Mitler de bu inanış ve olguların içerisinde yer almış, mit ve efsaneler arasındaki bağlantıyı güçlendirmiştir.

“Efsanenin mitolojik kaynağını hem inanış biçimleri (kutsal olma niteliği) hem de fantastik öğeler oluşturabilir. Aynı zamanda, bir kısım efsanelerin tarihsel köklerinin bulunması, kaynağının mitlere göre daha yakın geçmiş ile bağlantılı olduğuna yönelik bilgi verir.”³³

Bu alıntı, efsanenin olağanüstü motiflerle örülmüş hikaye düzeni hakkında yaptığımız yorumu destekler niteliktedir.

Mitlere bakıldığında evrensel bir bütünlük söz konusudur ancak efsanelerde bu bütünlük aranmaz. Mitler ve efsaneler tipik olarak birbirine benzese de mitler gibi birbirine bağlı bir evren söz konusu değildir. Ayrıca mitler için zamansallık söz konusu değildir. Mitler, içindeki evrensel mesajlardan ötürü zamansız ve her zamanı kendisine muhatap kılan bir yapıya sahiptir. Evrenseldir ve ölümsüzlük üzerine kurulu bir evren vardır. Sadece ölümsüzlük kavramı üzerinden incelendiğinde bile mitlerin zamansallık algısı hakkında fikir yürütmek mümkün olacaktır.

Mitler bir izah şekli iken efsane için kutsallık kavramı da önem arz etmektedir. Mitler “realite” üzerine olağanüstü olaylar ekseninde kuruluyken efsaneler de bu doğrultuda benzerlik göstermektedir. Mitler tarih öncesi zamana dayanırken efsaneler tarihsel süreci anlatır. Mitler daha çok evrensel unsurlar ve şahıslar üzerine yoğunlaşırken efsaneler bireysellik ve belirli bir toplumsal kesimin anlatısını ele alır. Mit kahramanları tanrılar, seçilmiş kişilerken efsanelerde sıradan kişileri de görmek mümkündür. Mitler evrensel bir meseleyi, evreni anlamlandırma ve dünyayı açıklama yönünde ilerlerken efsaneler mesaj içerikli bir işleve sahiptir.³⁴

³² Gönül Yonar, **Türk Edebiyatında Fantastiğin Kökenleri**, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2011, s.64.

³³ Mehmet Şükrü Nar, “Günümüz Toplumunda Mitler: Anadolu Halk Efsaneleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, **a.g.e.**, s.63.

³⁴ Fuzuli Bayat, **a.g.e.**, s.124.

Bazı çalışmalarda efsane ve masallar mitler ile ilişkilendirilerek yorumlanmış, bazı çalışmalar ise mitin sözlü kültür hakkında yapılan tanımlarında aynı tanım içerisinde yer almıştır. Azra Erhat bu tanımı yapan araştırmacılar arasında gösterilebilir. “Erhat'ın mit için 'efsane, masal öykü' demesi mitin alanının genişliğine işaret etmesi bakımından önemlidir.”³⁵ Aynı zamanda efsane ve masal tanımını bir arada kullanılması hususuna örnektir.

“Malinowski, masalların eğlence; efsanelerin güvenilir tanıklıkta bulunmak ve toplumsal ihtirası doyurmak için anlatıldıklarını ifade ettikten sonra, mitlerin yalnızca gerçek sayılmakla kalmadığını, saygıdeğer ve kutsal saydıklarını, önemli bir toplumsal rol oynadıklarını kaydeder.”³⁶ Oğuz, efsane ve masalların mit türü ile ilişkisini zaman, yer, kabul ediliş ve temel karakterler noktasında inceleyen Bascom'un hazırlamış olduğu mit tablosunu kitabında paylaşmıştır.

Tablo 1: Bascom'un Hazırladığı Mit Tablosu

TÜR	İNANMA	ZAMAN	YER	KABUL EDİLİŞ	TEMEL KARAKTER
MİT	Gerçek	Uzak geçmiş	Farklı bir dünya	Kutsal	İnsan dışı bir varlık
EFSANE	Gerçek	Yakın geçmiş	Günümüz dünyası	Kutsal veya farklı	İnsan
MASAL	Kurmaca	Herhangi bir zaman dilimi	Herhangi bir yer	Kutsal değil	İnsan veya farklı biri, varlık

³⁵ Gönül Yonar, **Türk Edebiyatında Fantastiğin Kökenleri**, s.63.

³⁶ M. Öcal Oğuz, **a.g.e.**, s.139.

Sözlü edebiyatın mitoloji ile ilişkilendirilen bir diğer türü destanlardır. Destan kavramının *Güncel Türkçe Sözlük* tarafından: “Tarih öncesi tanrı, tanrıça, yarı tanrı ve kahramanlarla ilgili olağanüstü olayları konu alan şiir”³⁷ olarak kelime açıklaması yapılmıştır. Bazı kaynaklarca destana “Epic” “Epos” veya “Epopé” ismi de verilmektedir. “İster Epic, isterse saga densin, destanların mitolojik açıdan çok önemli bir işlevi vardır. Denilebilir ki, destanlar bir millete ait en geniş mitsel malzemeyi kendisinde bulunduran en önemli anlatılardır.”³⁸

“Destanlar demek, aynı zamanda mitler demektir. Zira mitler başlangıç çağlarında sözlü olarak anlatılıyor ve milletlerin şifrelerini barındırıyordu, çünkü mit demek, onu kuranın varlık okuması demek.”³⁹ Bu açıklamadan hareketle, mitlerin destanlar ile ilişkisinin sadece karakter açısından değil, düşünce açısından değerlendirilmesi gerektiğinin görülür. Destanlar gerçekleri ve tam olarak halktan gelmiş kahramanlık hikayelerini anlatır.

Destan karakterlerinin bazılarının isimlerinin mitolojik kavram ve sembollerden verildiğini görürüz. Örneğin, “Oğuz Kağan’ın oğulları olan; Gün Han, Ay Han, Yıldız Han, Gök Han, Dağ Han ve Deniz Han adları Türk mitolojisi ile Türk yaşantısında yer alan motifleri ve sembolik değerleri içermektedir.”⁴⁰ Bu isimlerin dışında destanlarda yer alan ağaç, su, toprak, gök, güneş, ölüm, yeniden hayata dönüş gibi kavramlar mitlerde de görülmektedir. Yani destanlar bu konuda mitlerden etkilenmiştir.

Mitlerde yer alan kavramlar zamanla destansı özellikler taşımaya başlamıştır. Hatta ilerleyen zaman içerisinde bu epikleşme destan türünde kalıplaşmış bir kavram haline gelmiştir. Buradan destanların mit ile olan ilişkisinde kökenleşmeyi ve mit-destan arasında derin bağ kurulduğu anlaşılmaktadır. Kavramsal olarak destanlar mitlerden etkilenmiş olsa da mitler evrensel olanı, tanrısal olanı anlatmıştır.

³⁷ Türk Dil Kurumu, **a.g.e.**, s.1182.

³⁸ Dursun Ali Tökel, **Divan Şiirinde Şahıslar Mitolojisi**, s.18.

³⁹ Dursun Ali Tökel, “Millet Aynasında Mitler: Anlatıların Yapıtaşları”, **Şiraze Dergisi**, S.14, Kasım-Aralık 2022, s.36.

⁴⁰ Oğuzhan Pamukçu, “Oğuz Kağan Destanı’nda Erkek Çocuklarına Verilen Adların Mitolojik Açıdan Değerlendirilmesi”, **Türk Kültürü ve Medeniyeti Araştırmaları Dergisi**, Ocak 2020, s.172.

Behçet Necatigil, destanlar için: “Tarihin, mitos dediğimiz potaya dökülerek efsane birleşimleriyle dondurulmuş şekli.”⁴¹ demiştir. Bayat ise destanların mitler ile ilişkisi hakkında: “Destanın, kökleri ve kaynağı itibariyle, mitoloji ile sıkıca bağlantılı olduğu tespit edilmiştir.”⁴² diyerek mitlerin destan ile ilişkisinin daha çok kökensel olduğunun altını çizmiştir.

Denilebilir ki destanlar, sözlü kültür ürünlerinin içerisinde mitoloji ile en yakın, en ilişkili olan türüdür ve karşılıklı etkileşim halindedir. *Manas Destanı* ile bu yakın ilişkiyi örneklendirmek mümkündür. Çokan Velihanow: “Sarp kayalarda yaşayan Kırgızlar’da tek bir destan vardır. Bu destan Kırgız’ların bütün mitolojisini, her türlü geleneklerini bir kahramanın çerçevesine toplamış Kırgız ansiklopedisidir. Kırgızlar için Eski Yunanlıların İlyada’sı gibi bir şeydir,” diyerek destanların var olduğu noktada mitlerin de yer aldığını belirtecek önemli bir açıklama yapmıştır.

Mit ve destan ilişkisi hakkında mitlerin daha keskin çerçeveler içerisinde çizildiğini, mitlerin iki kutup halinde (iyi-kötü gibi) kurulduğunu, destanların ise epik unsurlar ile kurulu olduğunu söylemek mümkündür. Mitoloji olağanüstü güçler ve olaylar barındırırken destanlar kahramanlık unsurlarına, vatan düşüncesine yönelmiştir. Mit ile ilişkilendirilmiş bir diğer sözlü anonim edebiyat ürünü ise halk hikayeleri, diğer deyişle halk öyküleridir. İngilizce “*Folk Tales*” olarak geçen halk hikayeleri için mitler önemli bir kaynak olmuştur. Richard Chase, halk hikayeleri için “dinleyicinin ve yapıcının eğlenceden başka bir amaç gütmeyeceği, kendisinde gerçek olmayan talepler bulunan hikayeler”⁴³ tanımını kullanmıştır.

“Hikâye kelimesi eğlendirmek amacıyla taklit anlamına gelir. Başkalarının tavır, davranış, ses ve karakterlerini biraz gülünç tarzda taklit eden kişilere hakiya denilmektedir. Gerçek hayattan alınan ve okuyucuların/dinleyicilerin bildikleri maceralar ve konular anlatılır.”⁴⁴

⁴¹ Behçet Necatigil, **a.g.e.**, s.11.

⁴² Fuzuli Bayat, **a.g.e.**, s.103.

⁴³ Richard Chase, “Myth as Literature”, *Myth and Method -Modern Theories of Fiction* Edited by James E. Miller, Jr., **University of Nebraska Press**, 1960, s.130.

⁴⁴ Ali Berat Alptekin, **Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı**, Ankara: Akçağ Yayınları, 2016, s.15.

“Halk hikâyelerinde kahramanların statüleri değerlendirilirken mitik dönemden halk hikâyesine geçiş sürecinde bireyselleşmenin yaşandığı görülür. Bununla beraber kahramanın ailesi ve yakın çevresiyle olan bağları, statünün belirlenmesinde temel bir rol üstlenmektedir.”⁴⁵

Halk hikayelerinin diğer türlerden farkı ele aldığı hikâyenin ve kahramanlarının olağanüstü veya kahramanlık barındıran değil, daha sıradan ve halktan (kadın ve erkek) olmasıdır. En önemli meselesi ise “gerçeklik” üzerine kurulmasıdır. Kahramanlar daha çok toplum içerisinde yer bulur. Bu türe örnek olarak *Kerem ile Aslı* hikayesi, *Tahir ile Zühre* hikayesi gibi hikayeler örnek verilebilir. Bu kahramanlar destanlardaki gibi epik, vatanperverlik ve savaş unsurları barındıran yiğitlik hikayelerinin kahramanları değildir. Bu hikâyelerde aşk, ayrılık ve kavuşma-kavuşamama temel meseledir. Halk hikayelerinin mitolojinin var olduğu dönemden destan dönemine geçerken evrilmiş, daha sadeleşmiş (bireyselleşmiş) bir tür olduğu söylenebilir.

2.1.1. Mitoloji ve Klasik Edebiyat ilişkisi

Mitoloji kavramına dair kitlesel algı, Batı odaklı küresel popüler kültürün etkisiyle akıllara Yunan mitolojisini getirirse de her milletin kendisine özgü bir mitolojisi ve bu mitolojiye ait unsurların, her milletin sözlü ve yazılı edebiyatlarında yankı bulduğu unutulmamalıdır. Evrensel olduğu için mitlerin doğuşu uzunca bir döneme, İlk varlık zamanlarına uzanmaktadır. Joseph Campbell, klasik edebiyatın mitler ile ilişkisini şöyle açıklar:

“Doğu ve Batı’nın mitos ve ritüelinin eriminde coğrafi bölünme yeri İran yaylasıdır. Doğuya doğru, iki tinsel eyalet Hindistan ve Uzak Doğu; batıya doğru, Avrupa ve Levant.”⁴⁶ ve “Mitlerin doğuşu genellikle Yakın Doğu’ya dayandırılmaktadır. İran, Yunan, Roma, Bizans ve daha sonra Avrupa mekik

⁴⁵ Aysun Dursun, “Mit, Destan ve Halk Hikâyelerinde Birinci Dereceden Kahramanların Statüleri Üzerine Bir İnceleme”, *Söylem Filoloji Dergisi*, C.3, S.1, 2018, s.33.

⁴⁶ Joseph Campbell, *Batı Mitolojisi*, çev. Kudret Karadağ, Ankara: İmge Yayınları, 1992, s.8.

oyununun geçmişinde, daha derin bir düzeyde Doğu mitolojik düşüncesi kadar Batı'nın da temel motiflerinin birçoğunda, tunç çağının mirası vardır.”⁴⁷

Bu miras mitlerin toplumlarda genel bir iz bırakması, toplumların birbirinden etkilenmesi, dolayısıyla bu durumun mitlere de yansıdığı şeklinde yorumlanabilir. Bu etkilenme süreci toplumların yaşadıkları büyük olaylar, afetler ve sosyal ticari ilişkiler dolayısıyla gelişmiştir. Zamanla birbiri ile benzerlik göstermeye başlayan motifler kalıplaşmaya başlamış, günümüze kadar gelmiştir. “Geleneksel Doğu’da ve diğer gelenek temelli toplumlarda bireyler bir kurabiye kalıbından çıkmış gibi. Görevleri, net ve kesin olarak ona yüklenmiş halde ve onlardan kurtulmasının bir yolu yok.”⁴⁸

Bir önceki bölümde üzerinde durduğumuz gibi Mitlerin edebiyat ile olan ilişkisi, sözlü edebiyat döneminden başlamaktadır. “Efsaneler, mitolojiler, tarihi olaylar edebiyat eserlerine yüzyıllar boyunca konular sunan ortak kültür hazineleri niteliğindedir”⁴⁹ Zamanla yazılı edebiyata da geçmiş olup tek bir kültür üzerinde etkili kalmamış, toplumların birbirinden etkilenmesi mitlerin de yayılım göstermesini sağlamıştır. Böylece mitler farklı toplumların farklı edebiyatları içerisinde yeni kimlikler kazanmıştır. Dolayısıyla edebiyatları Arap, İran, Hint şeklinde milletlere göre ayırırken aslında mitlerinin de kategorize edildiği düşüncesine varılabilir. Ancak, milletlerin ait bulunduğu medeniyet dairesindeki diğer milletlerin mitsel unsurlarından da yararlandığını, kendi edebiyatlarına özgü şekilde bu mitleri yeniden ürettiklerini de görmek mümkündür. Örneğin, Türk milletinin İslamiyet’i kabulünün ve İslam medeniyetinin bir parçası haline gelmesinin ardından, bu medeniyete mensup diğer milletlerin mitolojileriyle ve edebiyatlarıyla ilişki kurduğunu, özellikle Fars mitlerinin klasik Türk edebiyatında yansımalarının görüldüğünü belirtmek gerekir.

Karşılaştırmalı edebiyat bu noktada önem arz etmektedir. Farklı medeniyetlere yayılmış dünya mitleri vardır. Mitler hangi bölgeye yayılmış olursa

⁴⁷ Joseph Campbell, **Batı Mitolojisi**, s.10.

⁴⁸ Joseph Campbell-Bill Moyers, **a.g.e.**, s.169.

⁴⁹ Gürsel Aytaç, **Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi**, İstanbul: Say Yayınları, 2003, s.9.

olsun diğerk toplumların mitleriyle ve edebiyatlarıyla da ilişki göstermektedir. Joseph Campbell: “Bütün Dünya Mitolojilerinin karşılaştırmalı incelenmesi, insanlığın kültürel tarihini bir bütün olarak ele almaya bizi zorlamaktadır. Ateşin çalınışı, tufan, ölümler ülkesi, bakirenin doğurması ve dirilen kahramanlar gibi temalar bütün dünyaya yayılmış ve her yerde yeni yeni bileşimler içinde var olmuştur.”⁵⁰ diyerek karşılaştırmalı edebiyat ve mitolojinin altını çizmiştir.

Bir milletin edebiyatının tarihsel dönemleri incelenirken dönemsel özellikleri ve durumları da değerlendirmek gerekir. Örneğin Arap edebiyatı, Cahiliye döneminden başlamaktadır ve bu dönemde sözlü edebiyat ürünlerinin yazıya geçirmesi zayıf ihtimal ile yaşanılabilir bir durumdur. Araplar, bu dönemde diğerk medeniyetler ile ilişki halindedir. Bu ilişki, Arapların hem kültürü hem de mitolojisinin diğerk medeniyetlerle etkileşime girmesine sebep olmuştur.

“Arap mitolojisi, Asurlar, Sümerler, Akkadlar, Babiller, Fenikeliler, Farslar, İbraniler, Mısırlılar gibi Arap Yarımadası’nda farklı medeniyetler kurmuş, ticarî, askerî ve siyasî ilişkiler içerisinde bulunmuş ulusların kültürlerinden etkilenmiştir. Bu etki sadece bu coğrafya ile sınırlı kalmamış Suriye, Mısır, Filistin gibi bölgelerde nüfuz sahibi olmuş Bizanslılar, Romalılar ve Yunanlara kadar uzanmıştır. Bu da Arap mitolojisinin şekillenmesinde büyük rol oynamıştır.”⁵¹

İslamiyet öncesi dönemde Arapların, yazı imkanı sınırlı olmasına rağmen sözel yolla ortaya koydukları edebi bir birikimin olduğunu ve bu birikimin temelinde ise edebi bir form olarak şiirin yer aldığını söylemek mümkündür. Sözlü olarak kültürel dolaşıma giren ve ezber yoluyla hafızalarda tutulan bu şiirlerin, tarihsel şahsiyetlere ve olaylara yönelik içerikleri, bu metinlerin mitsel öğelerle ilişki kurmasına zemin hazırlamıştır:

“Arap şiiri genelde aşk, savaş sonrası ağıtlar, yaşanmış olayların, duygu ve düşüncelerle tasavvur edildiği, donuk duygulardan sadır olamayacak tutkuların ve tabiatın ortaya koyulduğu şiirdir. Bu şiirlerden anlaşılıyor ki, Arap’ta da hayâl ve duygu yoğunluğu vardır. İşte bu yaratıcı fitrat, mitolojik hikâyeler üretmekte çok

⁵⁰ Joseph Campbell, **İlkel Mitoloji, Tanrıların Maskeleri**, çev. Kudret Emiroğlu, Ankara: İmge Kitabevi, 2006, s.15.

⁵¹ Halil İbrahim Oğur, “Salih Tur, Arap Mitolojisi, Gece Yayınları, Ankara, 2021”, **Istanbul Journal of Arabic Studies (ISTANBULJAS)**, C.5, S.2, 2022, s. 213-217.

fayda sağlamaktadır. Çünkü mitolojinin edebi yönü ve etkisi, anlatıcının hayal derinliği sayesinde ortaya çıkmaktadır.”⁵²

Karşılaştırmalı edebiyat araştırmacıların bazıları Arap edebiyatının mitoloji ile ilgilenmediğini düşünürken, İbrahim Usta makalesinde mitlerin Arap kültürüne etki ettiğini, ancak yaygınlaşmadığını belirtir.⁵³ Bunun sebebi Arap mitolojisinin araştırılmasının Batı mitolojisi kadar önce başlamaması ve Arapların çeşitli sosyal sebeplerden ötürü mit ve kültürel aktarımı diğer kültürler kadar hızlı sağlayamamasıdır.

İran kültürü de diğer edebiyatlar gibi mit kaynaklı edebiyat ürünleri ortaya koymuştur. İran edebiyatında önemli mit unsurları görmekle beraber batı mitolojisine benzer olarak güncel mit öğelerini de görmek mümkündür. İran mitlerini modern edebiyatta görmekle beraber dini öğeler ve efsaneler de mitler barındırdığından mitolojinin geniş bir yelpazede kendini gösterdiği çıkarımını yapmak uygun olacaktır. Bu bağlamda İran mitleri edebiyat açısından bir gereksinim olmuştur ve önem arz etmektedir. Bunun sebebi bu mitlerin İran kültürünün temellerine inmesine ortam sağlıyor olmasıdır.

“Çağdaş İran yazarları da bu anlamda köklerine dönme düşüncesiyle eserlerini kaleme alırken mitolojiye gereksinim duymuşlardır. Çağdaş İran edebiyatında mitolojilerin yeniden inşası 1320-1332/m. 1941-1953 yılları arasında daha çok siyasal amaçlı olmakla birlikte 1333-1341/m. 1954-1962 yıllarında mitolojiye yönelim gerçeklerden bir tür romantik kaçış olarak nitelendirilmektedir.”⁵⁴

Hint mitolojisi diğer mitolojilere göre geniş bir yelpazeye sahiptir. Hint inanışları mitolojik unsurlara dayandırılarak oluşmaktadır. Sebebi ise “ritüel” kavramına bağlı bir topluluk olmalarıdır. Bu inançları edebiyat dünyalarına da yansımış, ritüeller ile gördüğümüz mitler de Hint edebiyatı üzerinden aktarım sağlamıştır.

⁵² İbrahim Usta, “Arap Edebiyatında Mitoloji Kültürü”, **Asos Congress Bildiri Kitabı**, Elazığ, 2016, s.2861.

⁵³ İbrahim Usta, **a.g.m.**, s.2864.

⁵⁴ Melek Gedik, “İran Mitolojisi Üzerine Bir Okuma: Sîmîn Dânişver’in Sevûşûn Adlı Romanı”, **Şarkiyat Mecmuası- Journal of Oriental Studies**, S.39, 2021, s.131.

“Hint edebiyatına baktığımızda; mistik düşüncenin, tanrı-insan-doğa ekseninde aldığı şekillerini, varlığın ontolojik açılımlarını, yok oluşun-hiçliğin felsefi gerekçelerini, hayalin insan ruhundaki derinliklerini, edebiyatın insanı güzelleştiren yüzünü gördüğümüzde Hint mitolojisinin edebiyatına kattığı naifliği, derin bir hazine sandığına dönüşen olanaklarını ve bitimsiz coğrafyasındaki büyümlü serüveni görebiliriz.”⁵⁵

Bazı kaynaklarca dünyanın en büyük destanı olarak adlandırılan, Hint edebiyatının 160.000 beyitlik *Mahabharata Destanı* içerisinde mitoloji örneklerinin de yer aldığı bir örnek olup, Hint kültürünün din ve felsefe dahil temel esaslarını anlatan bir destandır.⁵⁶ Mitolojik unsurlar barındırması, Hint kültürünün mitolojiye bakışını ve mit-edebiyat ilişkisini gözler önüne sererken, dünyanın en büyük destanının barındırdığı Mit unsurları hem sözlü edebiyattaki yerini bir kez daha özetlerken Hint mitolojisi üzerinden mit edebiyat ilişkisini de anlamlandırdığı yorumunu yapmak mümkündür. Upişad, Veda ve Brahma olarak adlandırılan Hint metinleri de mitsel unsurlar içerirken, “Vedalar ve Brahmanalar mitsel bir dünyayı betimleyip, daha çok ilahilerden ve dualardan oluşurken, Upanişadlar bir fikir, bir tez içermesiyle Hindu tinsel yaşamında mitostan logosa geçişin sembolü sayılmaktadırlar.”⁵⁷ Bu metinler edebi özellik taşıırken, edebiyat-mit ilişkisini göstermektedir. Hint edebiyatında var olan mitlerin bazıları Avrupa mitlerine de aktarılmıştır. Buna örnek olarak *Varāha Purāṇa* isimli yaban domuzu örnek verilebilir.

“Domuz mitinin tarihi, *Purāṇa*’nın yazıldığı dönemden yüzlerce hatta binlerce yıl öncesine dayanmaktadır. Yaban domuzu yaşamını sürdürdüğü geniş coğrafyada tarih boyunca birçok Hint-Avrupa halkları tarafından besin olarak tüketilen bir hayvan olma özelliği göstermektedir.”⁵⁸

⁵⁵ Gönül Yonar, **Türk Edebiyatında Fantastiğin Kökenleri**, s. 134.

⁵⁶ Turgay Ovalı, “Bir Medeniyet Tasavvuru Olarak Kurucu Hint Metinleri”, **Medeniyet Araştırmaları Dergisi**, C.4, S.2, 2019, s. 120.

⁵⁷ Turgay Ovalı, “Bir Medeniyet Tasavvuru Olarak Kurucu Hint Metinleri”, **a.g.m.**, s. 122.

⁵⁸ Ilgaz Hakman-Yalçın Kayalı, “An Assessment of the Place of the Wild Boar (Varāha) Myth in Indian Mythology”, **Folklor/Edebiyat**, S.106, 2021, s. 458.

Avrupa mitleri ise diğer klasik edebiyatlara göre daha sistematiktir. Oluşumunda merkez olarak neye odaklandığı etkileşim gösterdiği alan ile alakalıdır. Joseph Campbell, Avrupa mitolojisi sistematığı hakkında şu yorumu yapar: “Avrupa mitolojisinin geçmişinde bu iki sistemin etkileşimini görebilirsiniz. Sosyal amaçlı bir sistem genelde, hareket halindeki göçebelerin sistemidir, böylece o grup içinde merkezinizin neresi olduğunu öğrenirsiniz. Doğa amaçlı mitoloji ise daha çok toprağı işleyen halkların mitolojisidir.”⁵⁹

Avrupa edebiyatı mitlere önem vermiştir. Önemli yazarlar günümüze kadar eserlerinde mitsel unsurlara yer vermiştir. Avrupa edebiyatının içeriğı hakkında inceleme yapmış olan Tanpınar, “Avrupa edebiyatını İlyada, Odysseia ve Tevrat besler. Bunların arkasından Vergilius ve Dante gelir.”⁶⁰ demiştir. Dünyanın güncel popüler eserleri Avrupa’dan da çıkmaktadır ve Avrupalılar mitolojiden beslenmektedir. Sinemaya uyarlanan pek çok Avrupa ürünü bir kitaptan, bir edebi eserden alınmıştır. Yazarları ise mitolojiden esinlenerek eser üretmişlerdir. Çünkü bu eserlere derinlik kazandıran, estetik haz veren mitlerin hikayesidir. Avrupa edebiyatı ve dolayısıyla mitleri de pek çok milletin (başta Yunan olmak üzere) kültürü ile etkileşim haline geçmiştir.

“Mitolojide ulusal fikir ve kültür yapısı ön planda yer alır. Her milletin kendine özgü kültürü vardır. Milleti oluşturan, insanları birleştiren, bir arada tutan en büyük ve izleri bugünden geriye doğru izlenebilen kesintisiz bir bağ vardır. Avrupa kendi kültürlerinin temelini antik Yunan mitolojisine bağlar.”⁶¹

Mitolojinin edebiyat ile olan ilişkisi meselesinde toplumların düşünce ve kültür hayatına bakmak, değerleri yeniden değerlendirerek yorumlamak daha sağlıklı sonuçlar oluşturabilir. Çünkü her toplum kendi değer yargıları içerisinde doğar ve gelişir. Türk edebiyatında mitoloji de bu bağlamda derin ve çok çeşitlidir.

⁵⁹ Joseph Campbell-Bill Moyers, **a.g.e.**, s.44.

⁶⁰ Ahmet Hamdi Tanpınar, **Edebiyat Dersleri (Gözde Sağnak, Ali F. Karamanlioğlu ve Mehmet Çavuşoğlu’nun Ders Notları)**, haz. Abdullah Uçman, İstanbul: YKY,2004, 2.baskı, s.291.

⁶¹ Zeki Cemil Arda, “Anadolu ve Avrupa Mitolojisinde İçerik ve Motif Karşılaştırması”, **Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Araştırma Dergisi**, S.9, Bahar-Mart 1999, s.2.

Mitolojinin edebiyat ile ilişkisi sözlü edebiyat ile başlamaktadır. Klasik Türk edebiyatında da şairler dönemin diğer şairlerinden etkilenmişlerdir. Bu noktada mitolojinin divan edebiyatını etkilediği, bazı noktalarda divan şairlerinin erişeceği kaynak olmuş bir unsur haline geldiği çıkarımı yapılabilir. “Osmanlı aydınlarının, kendilerini değişim döneminde hızlıca topladığını ve Türk mitolojisiyle kurdukları bağ üzerinden kendi kültürel köklerini Türk anlatısına taşıdıkları ve bu çerçevede önemli eserler verdikleri söylenebilir.”⁶²

Klasik edebiyat dönemi hakkında yapılan araştırmalar bu dönem edebiyatının mitolojiden etkilendiğini göstermektedir. Divan edebiyatının kaynakları hakkında araştırma yaptığımızda karşımıza Fars, İran ve Arap mitolojisi çıkmaktadır. Divan araştırmalarında da Arap ve özellikle İran mitolojisi etkisi sıklıkla görülmektedir. ⁶³ Fars mitolojisi ile Arap mitolojisinin klasik Türk edebiyatına etkisinden de bahseden Tanpınar, divan şiirinde mitolojiye bakıldığında büyük masallar, Şehname ve Arap kültüründen etkilendiğini söyler. ⁶⁴ Dursun Ali Tökel ise Tanpınar’ın bu çıkarımını yetersiz bulmakta, “Tanpınar her ne kadar divan şiiri mitolojisinin kaynaklarını şehname, büyük masallar ve Arap kültürüne dayandırsa da mitolojik arka planı sadece bunlardan ibaret saymak yeterli değildir.” ifadesini kullanmaktadır:

“Fakat Divan şiirinin mitolojik arka plânını sadece İran ve Arab’a bağlamak da yanlış olacaktır kanâatindeyiz. İran ve Arap kültürü olduğu kadar Hind, Çin, 2 Ortadoğu’nun başka milletleri, Yunan ve Anadolu’dan daha önce yaşamış diğer milletlerin mitolojilerinin de Divan şiirinin derin içyapısında izleri vardır.”⁶⁵

Klasik edebiyatlarda şairin okuduğu yapıtlar ve beslendiği kültürlerden edindiği birikim ve sanatsal beceriler ve hayal gücü gibi unsurların etkisiyle mitsel

⁶² Gönül Yonar, “Anka’nın Teleşini Tutmak; Türk Edebiyatında Anlatının Mitolojik Kaynakları”, **Hece Dergisi**, S.291, 2021, s.4.

⁶³ Aslıhan Öztürk, “Necâfî Bey Divanı’nın Mitolojik ve Efsanevi Şahısları”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.10 S.52, Ekim 2017, s. 214.

⁶⁴ Ahmet Hamdi Tanpınar, **19’uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul: Çağlayan Kitabevi, 1985, s.4.

⁶⁵ Dursun Ali Tökel, “Şehnâme’den Turan’a Divan Şiirinden Şehnâme’ye Bakmak” **Türk Edebiyatı Dergisi**, S.392, Haziran 2006, s.3.

unsurları kullandığını ve bu sayede kaleme aldığı metnin entelektüel derinliğini arttırdığını görmek mümkündür. Bu aktarım mitlerin klasik edebiyattan günümüze taşınmasını sağlamıştır. Türk edebiyatı için mitoloji aktarımında klasik edebiyatın önemli bir yeri olduğu söylenebilir.

2.1.2. Mitoloji ve Modern Edebiyat İlişkisi

Arap-İran mitolojileri ve diğer mitolojilere ait unsurların etkisi klasik Türk edebiyatında görülmekle beraber, modernleşme süreciyle birlikte etkileşim biçimleri değişmeye başlamıştır. Osmanlı devletinin modern anlamda kurumsallaşması sürecinde Batı ile etkileşiminin artması, modernleşme dönemi edebiyatçılarının gündemini de değiştirmiş, Batı kültürü, sanatı ve edebiyatıyla kurulan ilişki de değişime uğramıştır. Bu kültürel yönelim, Osmanlı edebiyatçılarının Yunan mitolojisine (Esatır-i Yunâniyân) olan ilgisini arttırmıştır.

“Türk edebiyatının Yunan mitolojisine yönelmesi Batılılaşma sürecinin olağan bir sonucudur. Batı edebiyatı Eski Yunan kültürü temelinde yükselmiştir. Mitoloji klasisizmin belkemiğini oluşturduğu gibi romantizm de efsane çağlarına dönmeyi öngörür. Racine, Moliere, Corneille gibi klasikler ve Victor Hugo başta olmak üzere romantikler modern Türk edebiyatına kuvvetle tesir etmiştir.”⁶⁶

Kronolojik sıralamaya göre yeni Türk edebiyatında batılılaşma devri edebiyatı Tanzimat dönemiyle başlar. Devletin pek çok alanda tanzim yapması, Osmanlı aydınlarını ve dolayısıyla edebiyatı da etkilemiştir. Yurt dışından, özellikle Fransa’dan gelen ya da tercüme edilen eserler Türk edebiyatçılarını etkilemiş, yazar ve şairlerimizde kültürel bir çatışma söz konusu olmuştur. “Sanatçıların Doğu ile Batı arasında yaşadığı bu ikilem eserlerine de yansır. Bu sebeple edebiyatımız Doğu

⁶⁶ Sena Küçük, “Türk Edebiyatında Mitoloji Arayışları”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.37, 2017, s.70.

– Batı kültürleri arasında kalır. Batılı gibi düşünmelerine rağmen Doğulu gibi yaşayan sanatçılar zamanla eski edebiyattan uzaklaşırlar.”⁶⁷

Tanzimat edebiyatının birinci döneminde yazarlar yeni bir kültürel sürece girdikleri için topluma öğüt verme, bir şeyler öğretme, toplumu düzenleme eğilimindedir. Edebiyatın amacı topluma okuduklarından bir şeyler çıkarıp hayatını şekillendirme düşüncesi olmuştur. “Ahmet Mithat başta olmak üzere yazarların büyük bir kısmı, olay örgüsü içinde doğrudan doğruya veya dolaylı bir şekilde düşünce ve bilgiler verirler.”⁶⁸ İkinci dönem sanatçıları ise anlaşılmanın cezbediciliğine yönelmişlerdir. “İkinci dönem sanatçıları (Recaizade Mahmut Ekrem, Abdülhak Hamit Tarhan, Samipaşazade Sezai...) sanat için sanat anlayışı ile birinci dönemden farklı bir yol izlerler. Halkın konuşma dilinden uzak ağır bir dil kullanan sanatçılar Batı’daki romantizmin etkisinde kalırlar.”⁶⁹

Tanzimat dönemi her alanda yenilik adı altında farklı deneyimlerin Türk kültürüne yansıtılma çabasının bir ifadesidir. O döneme kadar mitoloji dahil doğu odaklı olan Osmanlı, Batının geçişkenliği ile kendi edebi kutuplarını arama yoluna girdiğini görebilmek mümkündür. Tanzimat döneminde yapılan çeviriler mitoloji konusunda da değişikliklerin yaşanmasına kapı aralamıştır. Osmanlı döneminde ve daha öncesinde Türk kültürü mitolojiden ayrı veya uzak değildir. İlerleyen süreçte Yunan felsefesi ve edebiyatı hakkında kaynaklar edinmek Türk yazar ve şairlerin Yunan mitolojisi ile olan ilişkisini geliştirmesine vesile olmuştur.

Batı kültürünün Türk kültürü ile arasındaki farklar her bağlamda konuşulmuştur. Tanzimat dönemi edebiyatçıları batıyı örnek alırken olduğu gibi almayı değil, kendi inançlarına uyarlamayı, uygun hale getirmeyi tercih etmişlerdir. Örneğin Şemsettin Sami, Nabizade Nazım “*Esatir*” ve Ahmet Midhat “*Esatir-i Evvelin*” adlı eserler yazmış, ilk eser veren Şemsettin Sami, toplumumuzun dilini,

⁶⁷ Mustafa Karabulut, “Batılılaşma Açısından Tanzimat Dönemi Türk Romanı”, **T.C. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı**, Doktora Tezi, 2008, s. III.

⁶⁸ Mustafa Karabulut, **a.g.t.**, s. IV.

⁶⁹ Mustafa Karabulut, **a.g.t.** s. IV.

inanişını ön planda tutarak mitoloji ismine esatir denilmesini savunmuş, görüşünü şu şekilde açıklamıştır:

“Doğu dillerinde tarihin bir bölümü hakkında şimdiye kadar bir şey yazılmamış olduğundan, dilimizde özel bir ismi de bulunmamakla birlikte ayet-i kerimedeki esatirü'l-evvelin tabirinden mitolocya kelimesini esatir kelimesiyle tercüme ve muhtelif milletlerin esatirini özet bir şekilde toplama ve yazmayı uygun buldum.”⁷⁰

Bu tavrın kendi kimliğinin farkında olan, diğer yandan var olanı değiştirme arzusu taşıyan bir aydın toplumunun bulunduğu çıkarımını yapmaya yol açacağı söylenebilir. Nitekim:

“Hiçbir yazar o dönemde eserleri orijinalindeki gibi çevirmez. Eserler, Osmanlı aydınlarının öngördüğü birtakım düzenlemelerle kültürel değerlerin süzgecinden geçirilerek değiştirilir ve ancak o şekilde yayımlanır. Yani Yunan’a ait mitoloji kitaplarının özellikle kurgu olanlarının Osmanlı toplumuna uygun hale getirilerek toplumsal dokuya adapte edildiğini görmekteyiz.”⁷¹

Tanzimat edebiyatının ilk çeviri kitabı olarak kabul edilen, Yusuf Kamil Paşa tarafından çevirisi yapılan Fenelon’a ait *Telemaque* adlı eser Osmanlı kültürel ve dini yapısına aykırı unsurlar barındırmaktadır. İslamiyet’te Allah’tan başka bir varlığa yaratıcı sıfatı vermek doğru olmadığı düşüncesi ile “Telemak’taki bütün tanrı ve tanrıça kelimeleri yerine ‘peri’ sözcüğünün kullanıldığını görmekteyiz.”⁷² Tanzimat dönemi şair ve yazarlarının dini hassasiyetlerini de eserlerine yansıttıklarını, bunu yaparken toplum etkisini de gözettiklerini, dolayısıyla eserlerde din ve kültür ilişkisinin bir yansımasını görmek mümkündür.

Tanzimat edebiyatının kurucu isimlerinden olan İbrahim Şinasi’nin ise mitoloji ile, dolayısı ile Batı kültürü ile tam anlamıyla bir bütünleşme, uyum sağlama

⁷⁰ Şemsettin Sami, **Esatir Dünya Mitolojisinden Örnekler**, haz. Cengiz Batuk, İstanbul: İnsan Yayınları, 2007, s.23.

⁷¹ Gönül Yonar, “Anka’nın Teleğini Tutmak; Türk Edebiyatında Anlatının Mitolojik Kaynakları”, **a.g.m.**, s.4.

⁷² Gönül Yonar, “Anka’nın Teleğini Tutmak; Türk Edebiyatında Anlatının Mitolojik Kaynakları”, **a.g.m.**, s.4.

durumu olmadığı düşünülebilir. Mitolojik unsurların edebiyatımıza geçişi değerlendirildiğinde Tanpınar'a göre şiir konusunda Şinasi ön plana çıkmaktadır.

Edebiyatımızda yer alan hikayelerin, olayların da bu bağlamda farklılık gösterebilmesi yazar ve şairlerimiz tarafından ilgi çekmiş, Tanpınar Şinasi'nin bu tavrı hakkında “Demez ki[m] birini su kızı suya boğmuş” mısraını yazarken İslam masallarından ve ona bağlı hayallerden dışarını çıktığını ekler. Açıkçası edebiyatımızda su perisine (Nympha'ya) rastlanmamakla birlikte istiare değişerek ağlamanın şekli ve manası da değişmiştir.”⁷³ İfadesinde bulunmuştur.

Ahmet Midhat Efendi de mitoloji hakkında çeşitli yerlere yazdığı yazılar, *Dağarcık*, *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde yazdığı yazılar, mitoloji hakkında tartışma havasıyla ele aldığı *Mitoloji ve Şiir* ve *Tekrar mitoloji ve şiir* makaleleri, *Ahmet Metin ve Şirzat* ve *Taaffüf* romanında kullandığı mitolojiye bağlı detaylar ile görüşlerini sunmuş, Tanzimat döneminde mitolojiye önem vermiş, hakkında görüşler savunmuş bir yazardır. Ona göre mitolojinin olduğu gibi aktarılması normal bir Batılılaşma yöntemi olmamakla beraber, makalelerinde ve eserlerinde daha dengeli, kültürümüze bağlı bir mitoloji kültürünü savunduğu söylenebilir.⁷⁴ Recaizade Mahmut Ekrem'in ise mitoloji ile ilişkisini Yunan mitolojisinden esinlendiği görülmekte olup, “aşk” kavramı üzerinden örnek verilmiştir;

“Recaizade Mahmut Ekrem, döneminde aşk ve sevdayı küçümseyenleri eleştirir, sanatta aşk ve sevdanın vazgeçilmezliğini Kopidon örneği ile ifade etmeye çalışır. Recaizade Mahmut Ekrem'in Yunan mitolojisindeki Kopidonu anması aşk ve sevdanın hiç bitmeyecek bir arayışı simgelediğini gösterir. Bilindiği gibi Kopidon, Romalılar tarafından Cupidon olarak adlandırılan Yunan tanrısı Eros'tur. Aşk tek bir kişide değil; gördüğü herkeste var etmek ister. Onda bu duygu var olduğu için başkalarını da âşık edebilir. Aşk; sanatkar için de bir rehberdir. Bu sebeple Recaizade

⁷³ Tolga Karahan, “Tanzimat Dönemi Edebiyatında Mitolojik Yönelim”, *KTÜEFAD*, S.2, 2022, s.103.

⁷⁴ Arş. Gör. Neşe DEMİRCİ, “Mitoloji ve Şiir'in İzinde Ahmet Midhat Efendi'nin Mitolojiye Dair Görüşleri”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S.29, 2011, s.117.

Mahmut Ekrem'e göre ancak aşk ve sevdıyla yola çıkan sanatkar; maharetini gösterip hedefine ulaşabilecektir.”⁷⁵

Namık Kemal, Tanzimat döneminde tiyatro alanında öne çıkmış önemli isimlerdendir. Yazdığı tiyatro eserlerinde bir mesaj verme gayesinde olan Kemal'in, edebiyat açısından yenilikleri görmezden gelmemek gerektiğini düşündüğü ve bu doğrultuda Batı mitolojisine de olumlu bir yaklaşım sergilediği yorumu yapılabilir. Denilebilir ki Batı mitolojisi, Tanzimat dönemi sanatçıları için Arap, Fars, Hint mitolojileri gibi adapte edilmiş bir kültür unsuru değil, yavaş yavaş öğretilmesi gereken, farklılık katacak bir konu olarak görülmüştür. Bunun sebebi mitolojinin bir toplumun kimliğini taşımasından kaynaklanmaktadır.

Örneğin Namık Kemal, *Celaleddin Harzemşah* adlı tiyatro eserinde *Mukaddime-i Celal* başlığı altında divan şiiri geleneğinde yer alan güzel olanla, sevgiliyle dalga geçer. Burada yer alan mazmunların, artık Türk edebiyatında yeterli bir noktada olmadığı ve yeni arayışlar içerisinde olunması gerektiği sonucuna varırken mitolojik figürlere de göndermeler yapar.⁷⁶ İnci Enginün, Namık Kemal'in tavrını şu şekilde açıklar: “Tenkitlerinde eski Türk edebiyatının hayal dünyasını şiddetle tenkit eden Namık Kemal'in ise Grek mitolojisine karşı alaka duymaması tabiidir.”⁷⁷

Abdülhak Hamit Tarhan da mitoloji hususunda adından söz ettirmiş bir isim olup, Namık Kemal'den farklı olarak hem İslam mitolojisinden hem Grek (Yunan) mitolojisinden de eserlerinde bahsetmiş, ilgi duymuştur.⁷⁸ Tarhan'ın İslam mitolojisi bazında geçmişe sırt çevirmediği, batı miti ile orta yolu bulmaya çalıştığı ve tanzimat yazarlarının gelenekçi tavrının Batı mitolojisini işleyecek kadar ilerlememiş olmasından kaynaklandığı söylenebilir:

⁷⁵ A. Fikret Kılıç-Handan Gürbüz, “Recaizade Mahmut Ekrem'in Edebiyata Dair Bazı Dikkatleri ve Eleştirileri”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.12, S.2, 2019, s.225.

⁷⁶ Meryem Galata, “Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Eserlerinde Mitolojik Unsurlar”, **T.C. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı**, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2015, s.9.

⁷⁷ İnci Enginün, “Abdülhak Hamit Tarhan'ın eserlerinde Grek ve Latin Mitolojisiyle İlgili Unsurlar”, **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, C.14, 1966, s.112.

⁷⁸ İnci Enginün, **a.g.m.**, s.112.

“Hâmid, yalnız Grek mitolojisinden değil İslam ve Asur mitolojisinden de yararlanarak, *İbn-i Musa, Sardanapal, Garâm, İlhan, Abdullahü's-Sagir, Finten, Eşber* gibi piyeslerinde, Doğu-Batı bağlamında bir kültürel zenginlik yaratır. Ne var ki eserlerdeki mit kullanımına bakıldığında bunların yeniden üretilmeye çalışılmadığı bariz bir şekilde görülür. Bu da işlenecek konunun derinliğine yeterince nüfuz edememekten ve mısra işleme zihniyetinin hala gelenekçi olmasından ileri gelir.”⁷⁹

Şinasi, Namık Kemal ve Abdülhak Hamit Tarhan'ın eserlerinde mitolojik unsurları kullanma sıklıklarını kıyaslayacak olursak bu hususta da farklılıklar olduğunu görürüz. “Hâmid’in Şinâsi ve Nâmık Kemal’e kıyasla mitolojiyi eserlerinde daha sık kullandığı görülmektedir. Bunun sebebi, bu sanatçıların edebî beklentilerinin farklı olması ve şiire yeni dâhil olan kavramların farklı niyetlerle kullanılmasıdır.”⁸⁰

Tanzimat edebiyatından sonra gelen Servet-i Fünun dönemi, mitolojinin etkisini devam ettirdiği, yazar ve şairlerin mitlerden yararlanmaya devam ettiği bir dönemdir. Çünkü Servet-i Fünun sanatçılarının bilindiği gibi kendini anlatma veya öğüt verme çabası yoktur. “Gerçeklerden kaçıp hayal dünyasına sığınmak, Servet-i Fünuncuların hayatlarında olduğu kadar eserlerinin de belirli özelliklerinin başında gelir.”⁸¹

Servet-i Fünûn edebiyatının mitoloji ile ilişkisini irdelerken Tefik Fikret ve Cenab Şahabettin'den de söz etmek gerekir. Zira iki şairin de mitlerden modern Türk edebiyatında yararlanışları bakımından döneminin şair ve yazarlarına öncü olduğunu, eserlerinde mitolojik unsurların daha ön planda görüldüğünü, dolayısıyla Batı edebiyatına daha hakim olduklarını söylemek mümkündür.

“Tanzimat neslinin kendi kendisini yetiştiren sanatçı ve aydınlarına karşılık Servet-i Fünûn sanatçıları Galatasaray Sultanisi ağırlıklı olmak üzere bilinçli bir şekilde yetiştirilmiş, yine aynı bilinçle Batı ile temas kurmuş bir neslin üyesidirler.

⁷⁹ Tolga Karahan, **a.g.m.**, s.104.

⁸⁰Tolga Karahan, **a.g.m.**, s.104.

⁸¹ M. Orhan Okay, **Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı**, İstanbul: Dergah Yayınları,2015, s.141.

Bununla beraber çok erken yaşlarda öğrendikleri Fransızca ve diğer Batı dilleri sayesinde Batı edebiyatının inceliklerine nüfuz etme imkânı bulmuşlardır.”⁸²

Tevfik Fikret ve Cenab Şahabettin’in şiirleri mitsel açıdan incelenirken, bu şairlerin eğitim gördükleri ortam, okudukları Fransız edebiyatı eserlerinden etkilenmeleri ve Batı kültürüne olan düşkünlükleri, Yunan mitolojisine ait mitolojik unsurları eserlerine taşıma noktasında önemli bir motivasyon olarak görülebilir. Mitlerin şiirde yer alması imge ile ilişkilendirilirken, mitler şairlerin süzgecinden geçerek anlatıdan nesneye dönüşür, şairin hayal dünyasından objeleşen mitler şairin yeniden üretiminin bir sonucu olarak karşımıza çıkar.

“Mitolojik bir unsurun, çağrışım alanı zengin, estetik düzeyi ve sanatsal enerjisi yüksek bir şekilde şiire katkı sağlamasının önemli yollarından birisi imge haline dönüşmesidir. Her mitsel unsur, bir şiirin bir nesnesi yani “obje”sidir. Bu sebeple, “nesne”lerin, öznel filtrelerden geçerek sanatçının tasarımına özgü şekilde yeniden üretimi olan imgeleme edimi, bir “obje” olan mitsel unsuru da özgün bir yorumla, öznel bir tasarıma kavuşturabilir.”⁸³

Dolayısıyla Fikret ve Cenab’ın, Yunan mitolojisinden yararlanmasının sanatsal bir dönüştürme/imgeleştirme eyleminin parçası olduğu söylenebilir. Kendi edebi ürünlerinde ürettikleri estetik yapı içerisinde, bu şairlerin bireysel iç dünyalarının bir ifadesi haline gelecek şekilde mitsel unsurları öznel yorumlara kavuştuğunu söylemek mümkündür.

“Bir şiirde veya şâirde mitoloji aramak, eserde mitolojik varlıklara, nesnelere, tarih ve mekanlara, kişi ve hadiselere gönderme yapılıyor mu yapılmıyor mu bakmak demektir. Bu da ancak iki yolla yapılabilir, saydığımız bu mitolojik göndermeler şiirin ya derin yapısında yer alır yahut da yüzey yapısında. Eğer yüzey

⁸² Selçuk Atay, “Servet-i Fünûn Şiiri Üzerine Göstergibilimsel Bir İnceleme: Tevfik Fikret’in Şiir Evreninde Anlamsal Yapılar”, **Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı**, Doktora Tezi, Ankara, Mayıs 2018, s.33.

⁸³ Ömer Fatih Andı, “Günümüz Türk Şiirinde (1990-2000) İmge Üzerine Bir İnceleme”, **Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2022, s.80-81.

yapıda mitsel bir unsur varsa bu hemen fark edilir ve “bu eserde mitolojik göndermeler var” denilebilir.”⁸⁴

Tevfik Fikret, batılılaşmanın edebiyata yansması konusunda önemli örnekler vermiş bir şairdir. Bunun yanında Fikret’in şiirlerinin temelinde iç dünyasının etkisi görülür. Tevfik Fikret fiziksel olarak toplumdan uzak, ancak dünyada olup bitenlere toplumdan daha hakim bir insan olarak anlatılır. Onun bu uzaklığı hayata karşı karamsarlığından gelip, karamsarlığı da kişisel ve içsel sorgulamalar yapmasına sebep olduğu söylenebilir. Onun bu ruh halini şiirlerinde görmek mümkündür. “*Promete*” şiiri bu şiirlere örnek olup, şairin şahsı üzerinden kurduğu mitoloji ile benlik ilişkisi bakımından da önemli bir örnektir.⁸⁵

Promete şiirinde yer alan “esatir-i evvel”, “minkar-ı âteş”, “dehâ-yı nâr” kelimeleri de mitolojik çağrışımlar içeren unsurlardır. Şairin, Yunan mitolojisine ait bir karakter olan Promete’yi ön plana çıkarması, gelecek zamandan bahsetmesi, Klasik Türk edebiyatının ağırlıklı olarak beslendiği Arap-Fars mitolojisine yüz çevirmek olarak okunabilir. Bunun yanında şiirde Promete bir kahraman, bir öncü olarak görülmüş, şair şiirinde oğlu Haluk’a, buna bağlı olarak Osmanlı (doğu) gencine de öncü kahraman olarak *Promete*’yi (batı) göstermiştir.⁸⁶ Mitolojik unsurlar, edebiyatta bir şairin şiiri üzerinden bir toplumun dünya görüşünden geleneksel yapıya kadar pek çok meselenin altını çizmiş, kültürel farklılaşmanın tohumlarını atmıştır.

“Şiir, sadece Halûk’u değil, tüm okurları düşünmeye sevk eden bir ifadeyle başlar ve beraberinde bir kıyaslamaya gider. Bu kıyaslama Fikret’in içinden çıktığı Doğu ile vatanını, milletini içinde görmek istediği Batı arasında yapılır. Batı, Batı medeniyeti ve Batı insanı her şeyiyle semadadır; yani yukarıdadır, ancak şairin de dâhil olduğu Doğu tam anlamıyla çukurdadır, yani yerden de aşağıdadır”⁸⁷

⁸⁴ Dursun Ali Tökel, “Mehmet Âkif ve Mitoloji: Safahat’ta Mitolojik Arka Plan”, **Vefatının 72. Yılında Mehmet Âkif Ersoy Bilgi Şöleni, Mehmet Âkif Edebi ve Fikri Akımlar**, Ankara: TYB Vakfı Yayınları, 2009, s.2.

⁸⁵ Hüseyin Üreten-H. Yasemin Mumcu, “Antik Yunan Mitolojisi’nden Servet-i Funun Edebiyatı’na Prometheus”, **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.3, S.11, Nisan 2015, s.32-52.

⁸⁶ Hüseyin Üreten-H. Yasemin Mumcu, **a.g.m.**, s.45-46-47.

⁸⁷ Hüseyin Üreten-H. Yasemin Mumcu, **a.g.m.**, s. 47.

Servet-i Fünun döneminden sonra gelen Fecr-i Ati dönemi, ortaya çıktığı II. Meşrutiyet döneminde edebiyat ürünlerinin sanatsal doygunluğa sahip olmadığı söylenir. Genç yazarlar tarafından oluşturulan Fecr-i Ati topluluğu yenilik ve sanat konusunda olumlu düşüncelere sahip, şiirlerini çoğunlukla aşk ve doğa konusunda yazan bir topluluktur. Batıya yüz çevirmemiş, onu örnek alma yoluna gitmişlerdir. Milli edebiyat dönemi sanatçıları ise daha milliyetçi, batıya yönelme konusunda da daha tutarlı davranmaktan yanadır. Türkçülük, Batıcılık, İslamcılık gibi düşünce akımları ortaya çıkmış, bu edebiyat dönemine pek çok isim dahil edilmiştir.⁸⁸

Ziya Gökalp, düşünce yönünden Tefik Fikret'e benzemektedir. Fikret'in batı medeniyetine olan yakınlığı ve mitolojiye olan yatkınlığı Gökalp'te de hissedilmektedir. "Ona göre Fikret, Rönesansımızı ikmal etmiş, "bize Avrupa medeniyetinin vereceği hayat telakkisini pürüzsüz, saf, nezih bir surette" göstermiş bir müceddidimizdir."⁸⁹ Gökalp'in yazdıklarından ve düşüncelerinden hareketle mitoloji ile yakından ilgilendiği, bunun sebebinin ise milli edebiyat döneminde milliyetçilik düşüncesi ile daha çok Türklerin geçmişine, inanış ve yaşam tarzına yoğunlaşması, dolayısıyla bir toplumun temelinde olan mitler hakkında da fikirler üretmesi yorumu yapılabilir. Bir toplumun edebiyat alanında edineceği malzeme de yine kendi kültüründen, kökünden alınmaya çalışıldığında karşımıza mitolojik unsurlar çıkacaktır.

Örneğin, *Arslan Basat* şiirinde Gökalp divan şiiri ve *Dede Korkut Hikayeleri* üzerinden mitolojik unsurları ele alarak mit-sembol ilişkisi kurulmuştur.

"Dede Korkut anlatmalarından aldığı Basat karakterini, divan şiirinin mitolojik dağarcığında güç ve kudreti ifade eder şekilde bulunan Zaloğlu Rüstem ile mukayese eder. Burada Acem mitolojisinden alınmış ve yüzlerce yıldır kanıksanmış şekilde Klasik Türk edebiyatının semboller dağarcığında yer tutmuş olan Rüstem, Türk mitolojisinden devşirilmiş yeni bir sembolün karşısında mağlup düşürülmüştür."⁹⁰

⁸⁸ M. Orhan Okay, **Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı**, s.177-178-179.

⁸⁹ Hüseyin Üreten-H. Yasemin Mumcu, **a.g.m.**, s.46.

⁹⁰ Ömer Fatih Andı, **a.g.t.**, s.33.

Ziya Gökalp Türk kültürünün ve mitolojisinin takipçisiyken Batılı araştırmacıların da görüşlerini dile getirmiştir. Durkheim ve Mauss odağı ile mitoloji hakkında şu cümleleri kurmuştur:

“Bir uygarlığın temelini böyle mitolojiye bağlı sınıflandırmaların oluşturamayacağını itiraz olarak ileri sürenler bulunabilir. Fakat Durkheim ile Mauss, bu sınıflandırmaların yalnız varlığını haber vermekle kalmadılar; bunların bir yandan o zamanki toplumsal mantığa esas olduklarını, öbür yandan içinde oldukları zamanki toplumsal örgütlerin doğru bir yansımaları bulduklarını ortaya koydular.”⁹¹

Ömer Seyfettin de Türk halk kültürü ve mitlerini esas alan isimlerden birisidir. Eserlerinde Türk halk kültüründen motifler barındıran Seyfettin, milli edebiyat düşüncesini Türk mitleri ve kültürü üzerinden kurmuş, eserlerinin iskeletini bu kültür üzerinden oluşturmuştur. Örneğin, Türk kültüründe önemli bir yeri olan ve ismini verdiği “At” hikayesinde “halk kültürünü oluşturan unsurlardan biri olan halk edebiyatından yararlanır. Yazarın Türk mitolojisinde, destanlarında, halk hikâyelerinde, halk şiirlerinde, masallarında, atasözleri ve deyimlerinde önemli bir yer tutan at motifi üzerine kurması oldukça anlamlıdır.”⁹²

Mehmet Âkif Ersoy ise döneminde toplumun her halini yansıtmış, sanatını toplumdan bağımsız tutmamış bir şairdir. Bunun yanında İslamcılık düşüncesini ön plana taşımak konusunda da ön plana çıkmış bir şairimizdir. “Mehmet Âkif’in aşırıya varan gerçekçilik anlayışı sonucudur ki onda, mitosları, mitleri, arketipleri taşıyan; destan, efsâne, masal, halk anlatıları, batıl inançlar, hurâfeler vb. bütün anlatı elamanları hep küçültme sıfatıyla yer alır.”⁹³ Mitolojinin barındırdığı unsurlar, şairin İslam dini düşüncesi ile ilişkilendirildiğinde boşlukta kalmaktadır.

Âkif olağan dışı unsurların, tanrıların ve mitlerin içinde yer alan, dinin uygun bulmayacağı unsurların açıktan veya göndermeli olarak yer alması Âkif’in şiirinde

⁹¹ Gülay Yıldız, “Ziya Gökalp’ın Eserlerinde Mitolojik Unsurlar”, **Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015, s.8.

⁹² Türkan Yeşilyurt, **Halk Edebiyatındaki At Motifinin Ömer Seyfettin’in “At” Adlı Öyküsüne Yansımaları**, Ekim 2020 / Özel Sayı, s.105.

⁹³ Dursun Ali Tökel, “Mehmet Âkif ve Mitoloji: Safahat’ta Mitolojik Arka Plan”, **a.g.e.**, s.7.

mitleri kullanma düşüncesini etkilemiştir diyebiliriz. Şairin mitoloji ile kurduğu ilişkide *Âsım* şiiri arketipler taşıyan bir örnek olarak gösterilir. Âsım, şiirde mitlerde gördüğümüz, var olandan farklı bir dünyanın kurtarıcısı olarak düşünebileceğimiz bir öncü olarak yer alırken şair onu olağan dışı ve vurgulu bir şekilde, adeta kendi memleketini kurtaracak birini yaratır gibi, ondan isteklerini sayarak, ona bir dünya yaratıp bir amaç vererek tasvir etmiştir.⁹⁴ Denilebilir ki Âkif, mitler aracılığı ile yazarların, şairlerin, kısacası sanatçıların oluşturduğu kendine has dünyanın bir yansımasını Âsım ile kurmaya çalışmış, tamamıyla mitolojiye başvurmamış olsa da izlerini serpiştirmiştir.

Ahmet Haşim'in şiirlerinde sembolik kullanımlar görmek mümkündür. Bu semboller mitolojik unsurlar ile bağdaştırmak mümkündür. Haşim, mitolojide sık kullanılan semboller de şiirlerinde kullanmıştır. Örnek olarak *Merdiven* şiirinde kullandığı ateş sembolü verilebilir. Haşim'in, ateşin yükselişinden, yakıcı gücünden, dünya üzerindeki etkisinden semboller yaratarak erilliği, dişil gücü, yakma ve yanma olgusunu sembolik unsurlarla kullandığı, bundan dolayı şiirlerinde arketip alanı oluşturduğu söylenebilir.⁹⁵ O, "şiirlerinde ateşi bireysel duyularının ötesinde kolektif bilinçdışının mitik alanına taşır."⁹⁶ Şairin mitsel unsurları sadece eserlerinde değil, günlük hayatta da kullandığını, ayrıca mitoloji ile ilişkisini Salahattin İdris'in *Mülkiye* dergisine yazmış olduğu *Ahmet Haşim'i Son Ziyaret* adlı yazısında görmekteyiz:

"Ahmet Haşim bizim bilmediğimiz ve görmediğimiz bir âlemler hali temasta idi. Ders verirken bile her sözünü mitolojik teşbihlerle süslerdi. Ve bu cümleler en büyük hakikatlerin birer vecizesi olacak kadar güzeldi. Her ders bizim için adeta bir ziyafeti edebiye olurdu. Bazı kelimelere adaveti vardı. Onları hiç kullanmaz ve kullandırmazdı. «Asrî» kelimesi onun hiç sevmediği kelimelerden biridir, bazı kelimeleri de pek severdi."⁹⁷

⁹⁴ Dursun Ali Tökel, "Mehmet Âkif ve Mitoloji: Safahat'ta Mitolojik Arka Plan", **a.g.e.**, s.10-13.

⁹⁵ Veysel Şahin, "Ahmet Haşim'in Şiirlerinde Ateşin Dili", **Arayışlar**, S.15, Isparta, 2006, s.4.

⁹⁶ Tarık Özcan, "Denizin Çağrısı", **Türk Dili Dergisi**, S. 632, Ağustos 2004, s.176.

⁹⁷ Ahmet Haşim Nüshası, **Mülkiye Dergisi**, Haziran 1933, S.27, s.32.

Yahya Kemal, bu dönem içerisinde eserlerinde mitoloji hakkında en çok unsur barındıran edebiyatçılardan biridir. Batı ile doğrudan etkileşim haline geçmiş, orada öğrendikleri ile eserlerinde izler bırakmıştır. Mehmet Âkif veya Ahmet Haşim'in sembolik yaklaşımının yanında Yahya Kemal'in şiirlerinde daha açık, olayları ve genel manzarayı anlatan bir mitolojik anlatım görmek mümkündür. Yahya Kemal'in "Shakespeare büyük şairlerin en cahili idi. Shakespeare'in cehaletini gençler büyümlü bir hadise gibi görürler."⁹⁸ Eserlerin yer aldığı bağlam bakımından Shakespeare'in *Macbeth*'i gibi bir olayın sahnelenmesi vesilesiyle aktarılan duyguların da ön plana geçtiği, onu eserde yeniden yaşatma hissini var olduğu söylenebilir. Yani onun şiirlerini okurken gördüğümüz mitolojik unsurlar adeta sahnelenir. Bu durum Kemal'in mitoloji ve batı ile doğrudan etkileşiminin ve Yunan mitolojisine duymuş olabileceği, hali hazırda Nev-Yunanilik eğilimini ortaya atması konusunda da gösterdiği ilgiden ötürü olabilir. Örneğin;

"Biblos Kadınları" ismini verdiği şiirde mitolojik bir hadiseyi anlatan Yahya Kemal, Adonis'in ölümünün ardından ortaya çıkan manzaraları canlandırmaktadır. Bugün Beyrut'un kuzey kesiminde yer alan ve tarihte ismini Yunanların yürüttüğü ticari faaliyetlerden mürekkep Yunanca 'da kâğıt manasına gelen "Byblos"tan alan liman kentinde Adonis'in ardından tutulan yas, şiirde Biblos kadınlarının sergilediği üzümlü sahneler etrafında verilir."⁹⁹

Bu şiirle beraber "*Sicilya Kızları*" ve "*Bergama Heykeltraşları*" şiirlerinde de özellikle Yunan mitolojisinden unsurların kendi edebiyatımızla da harmanlanmış ilişkisi ile görmek mümkündür.¹⁰⁰ Yahya Kemal'in özellikle Yunan mitolojisi ilgisi, Türk edebiyatçıların Batı mitolojisi ile ilişkisinin zamanla arttığını, edebiyatçılarımızın da batıya olan ilgisinin arttığını göstermektedir diyebiliriz. Dönem mitolojisinden ve Batı etkisinden bahsederken Yahya Kemal ile anılan bir

⁹⁸ Ali Şükrü Çoruk, Yahya Kemal'in Kitaplarında Yer Almayan Bazı Yazıları, **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, Cilt: 58, S.2, 2018, s.366

⁹⁹ Sevim Güldürmez, Yahya Kemal'in Şiirinde Yunan Mitolojisinin İzleri ve Bir "Yol Düşüncesi" Etrafında Memlekete Dönüşünün Sesleri, **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl: 4, Sayı: 30, Eylül 2016, s.675.

¹⁰⁰ Sevim Güldürmez, **a.g.m.**, s.677

diğer isim Yakup Kadri'dir. O da Nev-Yunanilik düşüncesine eğilim göstermiş bir yazardır. Yani eserleri Yunan unsurlarını açık şekilde yansıtmaktadır. Hasan Âli Yücel'in aşağıdaki sözleri Yahya Kemal ve Yakup Kadri'nin Batı mitolojisi ile ilişkilerine dair ipuçları verir:

“Yahya Kemal'in hulya esen başının içinde Biblos kadınları, omuzlarında ince boyunlu destileriyle su doldurmaya gidiyorlardı. Yakup Kadri'nin hacimli ve sevimli kafasında kıvrıkcık sakallı, büyük cüsseli Yunan tanrıları, dolgun kalçalarının şehvetli oynayışları ile nazlı nazlı yürüyen Yunan tanrıçaları Olympos'taki zevk ve neşe meclislerini kuruyorlardı.”¹⁰¹

Onların Batı mitolojisinin, Türk motiflerine, daha geriye gidecek olursak İslam öncesine adapte etme fikri din olgusundan sıyrılarak ortak bir dil arama düşüncesinden doğmuş olabileceği söylenebilir. Yazarlar Batının mitolojisine temas ile Batı ile Doğu arasında ortak bir kimlik arayışına, adaptasyon malzemesi arayışına girişmişlerdir.

“Edebiyatımızda Yunanperestlik Yahyâ Kemâl ile başlar, Yahyâ Kemâl ve Yakup Kadri ile. İran'dan Yunan'a geçen iki dost bu yolculuktan altın meyvelerle dönerler. Ama anlarlar ki gurbet tehlikelerle dolu... Bâkî'leri, Gaalib'leri, Hâmidleri yetiştiren bir şiiri, Yunân-ı kadîme bağlamak, ummânı ırmağa bağlamaktır.”¹⁰²

Cumhuriyet döneminde mitolojinin etkisi edebiyatta öncelikle Türk mitleri ile gündeme gelmiştir. Kurulan yeni devletin edebiyatının, köklerinden izler barındırması, geçmişini bilme eğilimi gösterdiği söylenebilir. Köklere tutunma eğiliminin bir ucu da mitlere yönelir. Mitler toplumun kültürel özetini sunduğu için, Cumhuriyet edebiyatında yazar ve şairlerin mitlere yönelmesi isabetli bir tercihtir. Bununla birlikte Batı mitolojisine yönelim Tanzimat döneminden itibaren sürmekte olup, bu dönemde etkisi gösterdiği için, cumhuriyet ve inkılap edebiyatı dönemlerinde artık yazarların Batı-Doğu çatışmasını görmekteyiz. Bir toplumun köklerinin başka bir kültür ile çatışması, o kültürün köklere kadar inmekte olduğunu gösterir. Mitler de kültürlerin alt metinleri olduğundan, yazarlar Doğu-Batı çatışması adı altında Batının mitleriyle kendi mitlerini çatışma haline sokmuşlardır.

¹⁰¹ Hasan Âli Yücel, **Edebiyat Tarihimizden**, Ankara: TTK Yayını, C.1, 1957, s.255.

¹⁰² Cemil Meriç, **Bu Ülke**, İstanbul: Ötügen Yayınevi, 1976, s.59.

Dönem yazarlarından Halide Edip Adıvar Türk mitlerini kullanan yazarlar arasında olup, kullandığı mitolojik unsurları farklı kültürler bağlamında da okunabilecek şekilde seçmiştir. Örneğin, Adıvar'ın *Dağa Çıkan Kurt* adlı hikayesinde yer alan kurt, Batı mitolojisinde de Türk mitolojisinde de bir tanıma karşılık gelmektedir. Yazar bu sayede “kurt”un Türk mitolojisindeki güç karşılığının yanında Batı mitolojisindeki kötülük, zulüm karşılığını da ele alıp alt metin oluşturmaktadır.¹⁰³ Denilebilir ki bu dönemde mitler, toplumsal bir eleştiri ve kıyaslanmanın da alt metni olarak kullanılmıştır. Bu tavır, toplumun fark etmeden farklı mitlere de adapte olmasına sebep olacaktır. Mitolojinin bir edebi esere tutunması için bariz bir anlatım sergilenmesine gerek yoktur. Hatta bazen ufak bir tasvir bile yetebilir. Bu tasvirler telmih yoluyla okuyucunun zihnine yapışır. Batı mitolojisinin Cumhuriyet dönemi eserlerinde bu yolla çok köklü bir zamandan beri varmış hissi uyandırdığı söylenebilir. Ayrıca;

“Cumhuriyet elitlerinin sanat ve edebiyatın inkılâplaştırılması noktasında o denli iştiaqla hareket etmeleri önemli ölçüde bu olguyla ilintilidir. Yaratılacak mitolojinin kitlelere telkin yoluyla benimsetilmesinde, onların hafızalarına kazınmasında sanat ve edebiyat en etkili propaganda silahı olarak görülmektedir.”¹⁰⁴

Cumhuriyet dönemi edebiyatçılarından Kenan Hulusi Koray, yazdığı eserlerde fantastiği kullanmış bir isimdir. Fantastik ve mitoloji ilişkisini ele aldığımızda mitlerin fantastik bir hikayeye aktarılabileceğini görürüz. Koray, hikayelerinde mitolojiyi daha çok unsurlar üzerinden kullanır. Yani hikayeler içerisinde mit sembolleri anımsatacak tanrılar, unsurlar parça parça veya bir hikaye akışı içerisinde görülebilir. Örneğin *Denizin Zaferi* adlı hikâyede ihtiyar bir şairin denizle yarışması anlatılır. İhtiyar şair şayet başarılı olursa Neptün tarafından ilahlar meclisine

¹⁰³ Hatice Yıldız, “Halide Edip Adıvar'ın “Dağa Çıkan Kurt” Hikâyesinde Tema ve Alegorik Unsurlar”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 2013, s. 111.

¹⁰⁴ Mehmet Şerif Eskin, “Cumhuriyet Türkiye'sinde (1923-1950) Ulusal Kimlik ve Hafıza İnşası Bağlamında Edebiyat Faaliyetleri”, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı*, Doktora Tezi, İstanbul, 2017, s. 297

alınacaktır. Roma mitolojisindeki su ve deniz tanrısı olan Neptün bu hikâyede tanrısal varoluşuyla bir kahraman olarak gözüktür.”¹⁰⁵

Melih Cevdet Anday, Orhan Veli Kanık ve Oktay Rifat Horozcu’dan oluşan Garip şiirinde üç ismin de mitoloji ile bağlantısını bulmak mümkündür. Bu üç isimden en çok ön plana çıkan kişi Melih Cevdet Anday olup, hayatının bir bölümünde geleneksel motiflere yönelmiş, Mitolojiyi kendi kültürel yaşamı içerisinde bağ kurarak anlatmaya çalışan Anday, bunu sadece kültüre değil, anlık yaşantıya da sürükleyen bir isim olması dolayısıyla mitolojiyi döneminin modern çağına taşımış bir isimdir. Çünkü var olan bir mitin geçmişle kıyası kadar güncelle kıyası da önemlidir. Mitler sayesinde ona bir şekil vermek, yeni bir forma sokmak mitlerin süregelmesini sağlar, ona daha belirgin bir yaşam alanı sunar. Anlatımı ne şekilde olursa olsun bu tutum hem mitlerin var oluşunu, hem de kültürel bir kod olarak aktarımını olumlu yönde etkiler, mitler ile güncel arasında bağ kurarken edebiyatta köprü görevi görür. Melih Cevdet’in mitolojik eğilimlerini kapsayan dönemi şu şekilde açıklamak mümkündür:

“Melih Cevdet, 1960’tan sonra mitolojiye yönelir. 1963-1981 yılları arası onun -mitolojik dönemi- olarak belirir. Kolları Bağlı Odysseus, Göçebe Denizin Üstünde, Teknenin Ölümü, Ölümsüzlük Ardında Gılgamış adlı eserleri ile Anadolu’daki eski Yunan atmosferi içinde yaşadığımız tarihsel ve güncel durumlar arasında ilgi kurmaya çalışır; tarihe efsane kıvamı verir. Kolları Bağlı Odysseus ile düşünsel şiire yönelir. Bu kitabında kapalı ve zor anlaşılır bir anlatımla karşımıza çıkar. Onun şiirleri kültüre yönelik bir özellik arz eder.”¹⁰⁶

Oktay Rifat şiirlerinde genellikle toplumdan bahseder. Mitolojiden, özellikle Yunan mitolojisinden etkilenmiş bir şair olup, “*Homeros için*” ve “*Patroklos’un Ölümü ve Atlar*” adlı şiirleri şairin mitoloji ile olan ilişkisine örnek gösterilen şiirlerdir. Homeros’a atfederek bir şiir yazmış olması ve diğer şiirinde de mitolojik bir kahraman olan Patroklos’tan bahsetmesi Oktay Rifat’ın hem düşünce dünyasında

¹⁰⁵ Caner Solak, “Todorov’un Fantastik Kuramı Işığında Kenan Hulusi Koray’ın Hikâyeciliği”,

Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S.8, Ağustos 2022, s.671.

¹⁰⁶ Eyyüp Güneş, “Garip Şiirinde Gerçekliğin Temsili”, **Adıyaman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı**, Doktora Tezi, Adıyaman, 2021, s.37.

hem de poetikasında mitolojinin yer ettiğini gösterir.¹⁰⁷ Orhan Veli ve mitoloji ilişkisinde de “Yunan kaynaklı bu hümanizm görüşü, devletin de desteği ile şair ve yazarlar arasında daha bir benimsenmiştir. Bu bağlamda Orhan Veli Kanık da “Destan Gibi” (1946) adlı şiirini Yaprak Dergisi’nde yayımlamıştır.”¹⁰⁸

1920’li yıllarda gördüğümüz toplumcu gerçekçi edebiyatçılar dönemi Cumhuriyet edebiyatında mitolojinin irdelenmesi meselesi, Türk mitine yönelik ile şekillenmiş ve romancılar tarafından faydalanılan bir kaynak olmaya devam etmiştir. Sabahattin Ali, Kemal Tahir, Nazım Hikmet, Orhan Kemal, Fakir Baykurt, Aziz Nesin ve Halikarnas Balıkcısı bu isimlere örnektir. Kemal Tahir, toplum ve milli benlik üzerine yönelmiş bir isimdir. Toplumcu gerçekçi olan yazar, edebiyatı milli şuur ve toplumun portresini çizmek için kullanmıştır. Romanlarında Milli Mücadele dönemini ele alan yazar, mitlerin kahramanlık unsurlarını ön plana çıkarmıştır. Yani yazar, mit türlerinde ele alınan kahramanlık mitini ön plana çıkarmıştır.¹⁰⁹ Eserlerinde yer alan yolculuk, savaş, kahramanlık gibi unsurları arketipsel bir düzleme yayarak mitoloji üzerinden gölgesini toplumsal olaylarla döşemiştir. Yazarın romanlarında kahramanların aldığı öğütler ve destekler, kendilerini değiştirme ve geliştirme süreçleri, topladıkları güç ve kahraman olma serüvenleri mitolojiden izler barındırmakla beraber birer arketiptir.

Toplumcu gerçekçi edebiyatçılar arketip konusunda bol malzemeye sahiptir. Çünkü hayatta yer alan pek çok meselenin iz düşünümü mitolojide vardır ve bu arketip olarak mitolojiye yansıtılabilir. Örneğin *Devlet Ana* kitabında “Anne” nin devlet ile bağdaştırılarak koruma, kollama ve yuva olma iç güdüsünün devlet ile birleştirilmesi anne arketipini ön plana çıkarmaktadır.

Nazım Hikmet toplumcu gerçekçi şairlerin arasında anılan bir şairdir. Onun da mitoloji ile ilişkisini şiirlerinde gözlemek mümkündür. Nazım Hikmet

¹⁰⁷ Hafize Şahin, “Tunca Yazılan Şiir Epigramma ve Oktay Rifat”, **Turkish Studies**, C.8, S.4, 2013, s.1323.

¹⁰⁸ Tuğçe Erdal, “Şiirin Esin Kaynağı Olarak Mitoloji”, **Cyprus Intenational Universty**, C.19, S.76, 2013, s.119.

¹⁰⁹ Hilal Akça, “Kemal Tahir’in Milli Mücadele Konulu Romanlarında “Seçilmiş Kahraman” ve “Büyülü Nesne”, **Türkiyat Mecmuası-Journal of Turkology**, C.29, S.1, 2019, s.13-15.

şairlerinde mitolojiyi kullanırken onun hakkında yazılan şiirlerde ise şairin mitleştirildiği görülür.

“Onun ilk takipçileri olan Kırk Kuşağı şairlerinden başlamak üzere, günümüz şairlerine kadar bakıldığında her dönemde onun saygı ve minnetle anıldığı görülür. Şairler, bu saygı ve minnetlerini Nâzım Hikmet için şiir yazarak, şiirlerinde onu anarak ifade ederler. Onu şiirlerinin konusu haline getirirler. Bu şiirlerde onu mitolojik karakterlere ya da üstün özellikler taşıyan varlıklara benzettikleri görülür.”¹¹⁰

Toplumcu gerçekçilik düşüncesi ile köy ve toplumsal yaşama yönelen isimlerden biri Fakir Baykurt’tur. Eserlerinde mitolojik unsurlar sembolik olarak yer alırken, roman kahramanlarının özellikleri arketipsel bağlamda tartışmaya açıktır. Örneğin Baykurt’un *Onuncu Köy* romanında bilgi ve mücadele bir arketip olarak kullanılmıştır. Bununla birlikte eserde yer alan öğretmen ve onun görüşlerine zıt kesim Prometheus-Zeus ilişkisi ile nitelendirilip, Ateş çalma meselesi bilgiyi alıp getirmek (ateş aydınlığı, kurtarıcı bilgiyi sembolize eder) olarak arketipleştirilmiştir.¹¹¹

Toplumcu gerçekçi olarak anılan isimlerden Halikarnas balıkçısının mitleri kullanım şekli bir sembol veya eseri kaynak olarak kullanmak ile beraber, mitoloji araştırmacısı olarak ön plana çıkması ve birikimini eserlerinde kullanım biçimi göze çarpmaktadır. Mitleri kullanım biçiminin onun eserlerini diğer eserlerden ayıran bir unsur olmaya taşıdığı söylenebilir.

“Karşılaştırmalı mitolojinin Türkiye’deki tek uzmanı idi. Halikarnas Balıkçısı’nın mitolojiyle ilgili eserlerinde Anadolu’nun uygarlık tarihindeki yerinin çok önemli olduğunu belirtmektedir. Bütün eserlerinde bu konu üzerinde durmuştur. Bunu da şuna bağlıyor: Bilimsel düşüncenin yurdu Anadolu’dur. Bilimsel düşüncenin ilk temsilcisi olan Tales,

¹¹⁰ Hilal Özkaya, “Kırk Kuşağı (Toplumcu Gerçekçi) şiirinde Nâzım Hikmet olgusunun mitolojik ifadesi: Apollon ve Müz’leri”, **Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.22, S.40, 2020, s.36

¹¹¹ Pınar Dağ Gümüş, “Mitolojinin İdeolojik Sunumu: Onuncu Köy Romanına Mitoloji İlişkisi Bağlamında Eleştirel Bir Yaklaşım”, **9. Uluslararası Çin’den Adriyatik’e Sosyal Bilimler Kongresi**, Antalya, 2019, s.285.

Miletosludur. Bir tabiat olayını tanrının işidir diye açıklamak yerine bir doğa olayıdır diye açıklayan ilk kimsedir.”¹¹²

Necip Fazıl Kısakürek ise Batıya, dolayısıyla Yunan mitolojisine İslam odaklı bakar. *Batı Tefekkürü ve İslam Tasavvufu* adlı kitabında Yunan mitolojisini Batı medeniyetinin din temeli olarak değerlendirdiği yorumu yapılabilir. Batının getirdiği modernlik ve batılılaşma düşüncesini eleştiren yazar, Yunan mitolojisine de bu minvalde bakar. Döneminde mitolojiyi öven, eserlerinde ön plana koyup toplumu yönlendirme arzusuna sahip insanların aksine Necip Fazıl’ın Batı mitolojisine mitoloji değil, Batı tarafından da bakarak yorum yaptığı söylenebilir. Böyle bakıldığında yazarın bakış açısına göre Batının güzelliğinin yanılsama olduğu gibi mitolojisi de yanılgıdan ibaret olacaktır. Asaf Halet Çelebi, dini unsurlara önem veren bir şairdir. Bu önem sadece kendi kültürüne ait değildir. Pek çok kültürün dini ve tarihi hakkında bilgi sahibi olduğundan, dinlerin de kültürel bağlamda mitoloji ile ilişkisi bulunduğundan Çelebi’nin şiirlerinde mitolojik unsurlara rastlamak mümkündür.

Hüseyin Nihal Atsız eserlerinde Türk kültürünü ve toplumunu ön planda tutan, Türk kültürünün destan ve efsanelerini bilen, eserlerinde olağanüstü unsurlar ve olaylar kullanan bir yazardır. Türkçülük düşüncesinin ön planda olduğunu düşünürsek, bir toplumun kültürü ile mitleri birbiri ile ilişki içerisinde olduğundan dolayı Atsız’ın Türk mitolojisi ile ilişkisi de göz önünde tutulmalıdır.

“Atsız Türk geleneklerini devam ettirmek, kültür aktarıcılığını sağlamak adına yazdığı romanlarda gerçeküstü unsurlara çok sık yer vermiştir. Kuşkusuz bu unsurlar rastgele seçilmiş, bir anlam barındırmayan, sadece dikkat çekmek amaçlı oluşturulup kullanılmış değildir. Atsız’ın kullandığı gerçeküstü unsurların hemen hemen hepsi Türk tarihi ve mitolojisi içinde yer etmiş, Türk geleneğini devam ettirerek ve kalıcılığı etkileyicilik ile bir araya getirerek sabitlemiştir.”

Behçet Necatigil mitoloji ile, özellikle Yunan mitolojisi ile oldukça ilgili bir şairdir. Yapmış olduğu çeviriler ve kitapları buna örnek olup, “*100 soruda Mitologya*” adlı kitabı şairin mitoloji ile yakın ilişkisine bir örnektir. Necatigil,

¹¹² İlknur Hatice Önal, **Halikarnas Balıkçısı, Cevat Şakir Kabaağaçlı, Hayatı-Kişiliği-Eserleri**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1997, s.200-201.

kitapta mitos ve mitolojinin neliğinden başlayarak Yunan mitolojisinden, kahramanlardan, soy ve tanrılardan Yunan mitolojisinin “en”lerine kadar pek çok sorunun yanıtını verir. Dolayısıyla Necatigil Yunan mitolojisi hakkındaki donanımını mitolojiye sorular üzerinden Türkçe bir kaynak olarak mitolojinin önemli kaynaklarından birini ortaya koymuştur. Bu yüzden şair şiirlerinde de Cumhuriyet döneminden eser vermiş, mitoloji ile ilgilenmiş diğer isimlerden farklı bir tavır, bizce de mitoloji açısından farklı bir bakış beklemek doğru bir yaklaşım olacaktır.

Ahmet Hamdi Tanpınar, eserlerinde imgelerden ve tanımlardan, tasvirlerden yararlanan, onları eserlerinde yeniden üreten bir yazardır. Onun bu tavrı, eserlerinin arketipe yatkın olduğu düşüncesine sebebiyet verir. Net bir araştırma veya tanım olmamakla beraber, Tanpınar’ın bu metaforik dönüşüm ile bir noktada mit yıkımına sebebiyet verecek unsurlar kullandığı düşünülebilir. Tanpınar’ın eserlerinde kullandığı unsurları felsefi sosyolojik ve mitolojik bağlamda incelemek mümkün olduğu gibi sadece bu alanlarla sınırlandırma yapmak mümkün değildir.

“Descartes’ten Freud’a; Nietzsche’den Sartre’a, Proust’tan Bergson’a; Dede Efendi’den Hegel’e... Tanpınar’ın bütün bu unsurlar dışında en fazla beslendiği alanlardan biri de şüphesiz mitolojidir. Özellikle “Huzur” adlı yapıtında mitolojik öğelerle süslediği metinlerin tamamı göz önünde bulundurulduğunda bir Apollon-Dionysos karşıtlığını görürüz.”¹¹³

50 kuşağı öykücülerinden Vüs’at Orhan Bener’in mitolojik unsurları eserlerinde, öykülerinde kullanıp bu mitlere kendisi de mit yaratma eyleminde olduğu söylenebilir. Bu durumu “Yöre benim için çok önemli. Bazı isimleri mitleştirmek istiyorum. Yörenin mitolojik özelliklerini korumak istiyorum. Örneğin Edremit’i Adranos olarak yazdım. Halbuki Adranos diye bir yer yok.”¹¹⁴ şeklinde ifade eden Bener bu sözleri ile mitleri eserlerinde kullandığı söylenebilir.

Leyla Erbil’in eserlerinde ise yazdığı öykülerin kurgusunda ve isminde mitolojik unsurları eleştirel açıdan kullandığı görülür. *Üç Başlı Ejderha* isimli öykü

¹¹³ Meryem Galata, **a.g.t.**, s.24.

¹¹⁴ Sıddık Tokar, “Vüs’at Orhan Bener’in Eserleri Üzerine Bir Araştırma”, **Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı**, Yüksek Lisans Tezi, Van, 2006, s.189.

kitabında yer alan kurgu örnek verilebilir. Bilge Karasu da eserlerinde mitolojinin yaratılış, tabiat, ölüm ve yaşam gibi temel unsurlarını yazdıklarının kurgusuna bağlayarak eserlerini yazmıştır. Örneğin Karasu'nun eserlerinde görülen deniz, mitolojide de karşılık barındıran bir unsurdur. Deniz ile ilgili var olan mitolojik unsur ve Tanrı/Tanrıçalar Karasu'nun eserlerinde tema olarak veya olduğu gibi ifade edildiği görülmektedir. Örneğin “Balık için denizin nöbetçisi, yılan içinse toprağın nöbetçisi demek yanlış olmayacaktır. Her iki canlı içinde mitolojideki ölümlerin Tanrısı olarak bilinem ‘Hades’ benzetmesi yapmak, ölüm ile özdeşleştirme yapmaktır.”¹¹⁵

Sezai Karakoç'un şiirlerine bakıldığında mit türlerine rastlamak mümkündür ve mitolojiye karşı ilgisinin olduğu söylenebilir. Örnek olarak yaratılış mitleri verilebilir. Karakoç; “şirse, bilimden çok efsaneye, mite kapı açmaya eğilimlidir. Ancak efsaneleri, mitleri de yabana atmamalıyız. Dediğimiz gibi onlar birçok tarihi olayların sembolik özleridir”¹¹⁶ diyerek kendi şiir anlayışında yer alan, mitlerin farklı unsurlarla gün yüzüne çıkarılabileceği meselesini özetlemiştir.

Turgut Uyar ve Edip Cansever Karakoç gibi şiirlerinde şehir, kent ve tabiatla ilgili temaları sık sık kullanan şairler arasındadır. Şehirleşmenin getirdiği etkilerin yansımalarını görmek mümkündür. Turgut Uyar şiirlerinde kentleşme ile göç gibi mekânsal ve çevresel unsurlar bakımından mitolojiye yönelik unsurlar kullandığı söylenebilir. Örneğin şairin şiirlerinde kullandığı ağaç imgesi “Türk mitolojisinde ağaç ülkenin devamlılığını ifade eder. Şiirde de belirtilen ağaç herkesi besler. Ağaç imgesi ülkeye işaret etmektedir. Atların kanıyla beslenen ağaç savaşlar yoluyla ayakta duran ülkeyi sembolleştirir.”¹¹⁷ Edip Cansever ise “Türk şiirinde mitolojik öğeleri şiirlerine taşıyan isimlerden biri olan Edip Cansever, mitleri imgesel

¹¹⁵ Kübra Gedik, “Bilge Karasu Eserlerinde “Deniz” Teması”, **International Journal of Humanities and education**, C.4, S.8, 2018, s.158.

¹¹⁶ Osman Ataş, “Sezai Karakoç'un Şiirlerinde Mitolojik Unsurlar Üzerine Bir İnceleme”, **Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015, s.15.

¹¹⁷ Tuğrul Bakır, “Tarihten Kurtulmak: Turgut Uyar'ın “Terziler Geldiler” Şiirinde Tarih ve Kentleşme”, **Kültür Araştırmaları Dergisi**, S.13, 2022, s.156.

düzlemde kullanarak kendine özgü bir anlatım biçimi oluşturur. Cansever, özellikle Nerde Antigone ve Tragedyalar adlı kitaplarında Batı mitolojisinden yararlanır. Cansever, bazı şiirlerinde Antigonist bir tavır ortaya koyar ve bunun için Antigone imgesini kullanır.”¹¹⁸

İkinci yeni şairlerinden bir diğer isim olan Ece Ayhan da şiirlerinde mitolojik unsurlara yer veren bir şairdir. İskandinav, Doğu ve Batı mitolojisine dair unsurların bulunduğu şiirleri bulunmaktadır. Bu unsurları şiirlerinde yeniden düzenlediği, bazı şiirlerinin isminin de mitoloji ile alakalı olduğu görülmektedir. Buna örnek olarak “*Hero ile At*” şiiri ve mitolojide geçen “*Hero ile Leandros*” ilişkisi gösterilebilir.¹¹⁹ İlhan Berk’in şiirlerinde de mitolojinin doğa, evren ve yaratılış ile ilgili unsurları görmek mümkündür. Örneğin “Berk, Galile Denizi’nde Ortadoğu mitlerine yönelir ve bugünkü dünyadan uzaklaşmayı, geçmişin koridorlarında ilk benlikle karşılaşmayı amaçlar: “Bin yıl yürüyeceğiz / Bir sokağa çıkacağız ilk”¹²⁰

Türk edebiyatının ve İkinci Yenicilerin önde gelen şairlerinden biri olan Cemal Süreya şiirlerinde hayatından, tarihsel ve sosyal durumlardan, bununla birlikte mitolojiden de esinlenen bir şairdir. Şiirlerinde Yunan mitolojisinden göndermelere rastlanmaktadır. Şair “genel çerçevede mitolojik kahramanları kullandığı şiirlerini örneklendirdiğimiz şairin gelenekle, onun bir unsuru olan mitoloji ile ilişkisini sınırlı tutmuş olduğunu görürüz ancak yine de bu kavramları inkar etmemiş, belli bir ölçüde her ikisinden de yararlanmıştı ancak bunu yaparken oldukça yenilikçi, şaşırtıcı bir yöntem uygular.”¹²¹

Mitoloji ile bahsedilenin farklı bir boyutu anlatılabilir, semboller ve imgeler mitlerin desteği ile hem okuyucuya hem yazara farklı anlatım yönleri sunabilir. Karakoç da bunu kullanmıştır. Öncüsü olduğu diriliş düşüncesinin de mitolojik temelli olduğunu düşünebiliriz. “Diriliş” düşüncesinin temelini de mitolojinin de

¹¹⁸ Mustafa Karabulut, “Edip Cansever’in Şiirlerinde Mitoloji”, **International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, C. 10, S.12, 2015, s.617.

¹¹⁹ Erdoğan Kul, “Ece Ayhan’ın Şiirlerinde Mitolojik ve Masalsı Ögeler”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi**, C.18, S.2, 2011, s.71-75.

¹²⁰ Ertan Örgen, “İkinci Yeni Şiiri ve Mitoloji”, **Türk Dil Kurumu Kütüphanesi**, 2013, s.6.

¹²¹ Tuğba Doğan, **Sevda Sözleri Kitabının Esin Kaynağı Olarak Mitoloji**, 2019, s.4.

konusu olan doğum, yaşam, ölüm, yaratılış, mücadele, ölümsüzlük, yeniden diriliş gibi kavramlar oluşturmaktadır. İdealize ettiği “Diriliş”in gerçekleşebilmesi ise şaire bağlıdır. Ancak şair şiirleriyle bu “Diriliş”i gerçekleştirebilir.”¹²² Karakoç’un bu düşünce ile şiirinde yarattığı aura İsmet Özel’in şiirlerinde kahraman miti ile görülür. Toplumsal konulardan bahseden şair modern şiirin mitini, toplumu harekete geçirme dürtüsünü ideolojisine katarak gerçekleştirir. Modern dönemde kendi toplumsal kahramanını yaratıp şiire sesini vermek Özel’in şiirlerinin mitolojik yönünün özeti olduğu söylenebilir.

Mitolojide tanrıları ve kahramanları anımsatan bu özellik, Özel’in şiirinde yarattığı olay örgüsü veya hikaye tasvirli anlatıma bakıldığında bir mit evreni yaratmış görüntüsü görülebilir. Yine Cumhuriyet döneminin önemli isimlerinden Nazlı Eray, eserlerinde kullandığı mitlerin bağlamını değiştirerek yeri geldiğinde onları farklı şekillerde kullanarak (dönüşüm yaratarak) bir nevi mit yıkımına uğratar. Ele aldığı mitolojik kahramanları mit veya modern bir olayın formuna sokarak, mitolojinin fantastik ile ilişkisi düşünüldüğünde kendi fantastik evrenini yaratır. Bu evrende sadece mitik unsurlar değil, günümüz dünyasının eşyaları, unsurları da mevcuttur.¹²³

Mitolojik unsurları kullanan, eserlerinde sık sık gelenek ve kültürel kodlardan esintiler gördüğümüz Mustafa Kutlu, bu kültürel kodlarla paralel olarak mitolojik unsurlardan da yararlanmışır. Yapılan değerlendirmelere göre Kutlu’nun daha çok Türk-İslam mitlerinden yararlandığı söylenebilir.¹²⁴ Türk kültürüne ve adetine önem veren bir yazar olması ön planda tutulursa bu tercihinin de bir ideoloji ile tercih edilmiş olabileceği söylenebilir.

¹²² Osman Ataş, **a.g.t.**, s.17.

¹²³ Ayşe Nur Özdemir, “Nazlı Eray’ın Orphee’inde Bir Mitin Yeniden Kurgulanışı: Modern Zamana Sürülmüş Bir Gölgenin Arayışı”, **VII. Uluslararası Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi Kongresi Bildiri Kitabı**, ed. Bekir Zengin, Sivas: Kriter Yayınları, 2018, s. 76-83.

¹²⁴ Merve Çizmecioğlu, “Millî Kimliğin İnşasında Geleneğin Rolü: Mustafa Kutlu Örneği”, **Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2020, s. 33.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. OĞUZ ATAY'IN KURMACA DÜNYASINDA MİTOLOJİYİ KONUMLANDIRMAK

Oğuz Atay 70'li yıllardan bugüne kadar Türk edebiyatının roman türünde eserler kaleme alan yazarları arasında ismi en çok bilinen isimlerden biridir. Atay'ın kurmaca dünyası hakkında yorum yapabilmek, onun romancılığının mitlerle ilişkisini anlamak için ele aldığı temalar ve sanat anlayışı hakkında bilgi sahibi olmak gerekir. Atay'ın eserlerinde ironik bir dil hakimdir. Toplum üzerinde eleştirisini yaptığı her şeye ironik bir açıdan yaklaşır.

Atay'ın romanlarında kahramanların iç monolog (konuşma) halinde olduğu görülür. O konuşmalar okuyucunun da meseleye dahil olmasını sağlar. Kahramanın hem iç dünyasını hem karşısındakine söyledikleri ile okur muhatap kılınır. Böylelikle okuyucuya da yorum yapma hakkı doğar. Okuyucu, kendisi ile aynı dili konuşan biri ile temas haline geçmeye başlamış, aynı zamanda bilinçaltına da yolculuk yapabildiğini görmeye başlamıştır. Atay'ın romanının ana teması budur. Ele aldığı konu ne olursa olsun temelinde insan vardır ve onun gerçekliği ön plandadır. İç konuşma tekniği ile zaman zaman yazarın kahramanın bilincinde yer alan mantıklı mantıksız her şeyi okuyucuya aktardığını görürüz. Yani akılda geçen ne varsa okuyucu bu akışla muhatap olur. Bu bağlamda bilinç akışı tekniğinin uygulandığı görülür. Atay'ın eserlerinde yer alan geriye dönüş tekniği ise kahramanların olaylar içerisinde geçmişe dönmesi ile bazı olayları izah ettiğini görürüz. Bu tekniğe örnek *Tutunamayanlar* romanında zaman Turgut'un yaşantısında akmasına rağmen Selim'in hayatına çeşitli tekniklerle yapılan geri dönüşlerdir.

Atay yaptığı betimlemelerle bahsetmek istediği duygunun, kahramanın hangi ruh içerisinde olduğunu atmosferi betimleyerek, bazen de mekanı betimleyerek okuyucuya sunar. Eserlerin başında yer alan, özellikle *Tutunamayanlar*, *Bir Bilim Adamının Romanı* ve *Eylembilim* romanlarında tahkiyeler mevcuttur. Bu tahkiyeler genellikle eserin başında roman kahramanının ölü veya sağ olduğunu, anlatılanların

nereden, hangi kaynakla geldiğini açıklayan, genellikle bir kişi tarafından derlenen, okuyucu ile bahsi geçen kişiyi birleştiren ana unsur, kişi görevini üstlenir.

Atay'ın romanlarında kahramanlar sıkışmışlık hissine kapılmıştır. Yaşadıkları çevrenin, olayların ve kendilerine dayatılanların ya içinde kaybolmuş ya da büsbütün dışında kalmış hissederler. Onun eserlerinde ön planda olan olay örgüsü değildir. İlk sayfadan itibaren kahramanın, karakterlerin ruh hali ve kim olduklarıyla, meseleleri ele alınır. Bir süre sonra o meseleler okurun kendisini sorgulamasına sebep olur. Altay Gündüz, Oğuz Atay'ın *Eylembilim* romanında yer alan *Oğuzun Hayali* başlıklı sonsözünde Atay için “İnsanları düşünmeye, sorgulamaya ve kendileriyle hesaplaşmaya yönelten romanlar yazdı. Yazdıkları üzerinde düşünsünler, tartışınlar, kendilerini tanısınlar istedi. Bu amaçla, romanındaki düşüncelere uygun anlatım teknikleri kullandı”¹²⁵ der. Bu dipnottan Atay'ın eserlerini yazarken bilinçli bir yaklaşım sergilediğini söylemek mümkündür. Okumuş, entelektüel birikimi olan yazarın romanları da çok yönlüdür. Eserlerini okurken her sayfadan yeni bir bilgi almak, bir çıkarımda bulunmak mümkündür. Ancak yazar bunu bariz bir şekilde yapmaz. Kullandığı anlatım teknikleri okuyucuyu hem yönlendirir hem de karşısındakine ayna tutarak romanda kalmasını sağlar. Onun sanatında göz doldurmak, mükemmel bir dünya kurmak gibi bir düşünce yoktur.

İnsan gündelik yaşamında psikolojik, kişisel, toplumsal pek çok mesele ile karşılaşır. Çoğu ile nasıl başa çıkacağını bilemez. Hayat, başa çıkmak zorunda olunan meselelere verilen tepkiler ve ödenecek bedeller ile şekillenir. Bu tepkiler zamanla bireyin kendi oyununu oynadığı ufak bir zaman kesitine dönüşür. İnsan nasıl yaşaması gerektiğini yaşarken öğrenir ve ortak bir noktada birleşir. Çok başarılı olmak, her şeyin en iyisi olmak, topluma ayak uydurmak gibi pek çok beklentinin içerisinde modern insan kendi iç dünyasına çekilmenin yollarını arayacaktır. İnsan düşündükçe toplumdan ayrışıp fark yaratacaktır. Oysa insanı diğer varlıklardan ayıran en temel şey düşünmektir, akıldır. Modern dönemde bunu kullanmak insanı psikolojik bir felakete sürüklenme yolunda eğilim gösteriyorsa orada psikoloji başta olmak üzere insana dokunan her bir unsura ayrı ayrı bakmak gerekir.

¹²⁵ Oğuz Atay, *Eylembilim*, İstanbul: İletişim Yayınları, Temmuz 2022, s.115.

Bunu başarabilen bir isim olarak Oğuz Atay romancılığı örnek gösterilebilir. Atay da kendi yarattığı kahramanların oyun kurallarını toplumsal ve kişisel krizlerden seçmiştir. Çünkü onun kahramanlarının hepsi duygularıyla düşünceleriyle, hatalarıyla, çarpık ilişkileriyle, gördüklerine karşı rol yapmakla, özetle tüm eksikleri ile aktarılmış gerçek kahramanlardır. Bu noktada Atay'ın eserlerinde mitlerle olan ilişki irdelenebilir, ortak noktalar bulunabilir. Mitler toplumların kültür kodlarında yer alır ve zaman geçtikçe form değiştirmeye başlar. Böylelikle kültürel kodlarda yaşamaya devam eder.

Günümüzde de pek çok unsurda mitolojik bir köken aramak mümkündür. Atay, insanın temel problemlerine yönelirken kahramanlarının yarattığı evrende tutunabilmesini çeşitli krizlere bağlamıştır. Bu krizler elbette mitler gibi evrensel ve doğaüstü olaylar değildir. Miti oluşturan her unsur arketiplerin de yardımı ile Atay'ın kahramanlarının tip ve olay iskeletine tutunmuş, yazar en büyük miti roman kahramanlarına sunmuştur. Toplumdan farklı olmak, ayrılmak, farklı ve özel hissetmek, dışlanmış hissetmek, var olduğu dünyaya ait hissetmemek gibi duygu ve düşüncelerin temelinde kendini kahramanlaştırma iç güdüsü de vardır. Bu düşüncelerle kahraman ancak kendini tanrılaştırdığında tutunmuş hisseder. Bu eylem ancak topluma faydalı olduğunda, toplumda aranır ve ön planda kişi olduğunda gerçekleşmeye başlar. Yani görünür olmak, yaratıcı kişiliğe sahip olmak önemlidir. Bu yaratıcı, tutunduğu evrende kendi oyununu oynayacak, krizler içerisinde kaybolmayacaktır. Atay'ın sıkça kullandığı kavramları mitolojik bağlamda okumak mümkündür. “oyun” kavramı buna bir örnektir.

“Oyun kavramı, Batı felsefesinde, Sokrates öncesi dönemde dikkat çekmeye başlamıştır; Nietzsche, Herakleitos'taki oyun fikrinin, eski Yunan Orfik dininin mitlerinde, efsanevi tanrı Dionysos'un, oyuncaklarla oynayan küçük bir çocuk olarak resmedildiği öykülere kadar izlenebileceğini söyler.”¹²⁶ Mitolojide oyun tanrı ile ilişkilendirilebilir. Çünkü romandaki oyunu yaratan bir yaratıcı (kahraman veya yazar) mevcuttur. Ayrıca bu kavram, bir kriz meselesi olarak okunabilir.

¹²⁶ Mesude Gülner, “Oyun Kavramı Işığında “Tehlikeli Oyunlar” Romanı Üzerine Bir İnceleme”, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2020, s.27.

Bu okumalar ile oyun kavramının ilişkisi antik dönemden başlayarak günümüze kadar çeşitli şekillerde algılanmış ve aktarılmıştır. Atay'ın oyun kavrama bakış açısı ise Shakespeare'i anımsatır. Hayatın sahne, üzerinde yaşayanların ise oyuncu olarak görüldüğü bu düzende Atay'ın oyun kavramının kurmaca, dil, eğlence ve okur ile yazar arasında gerçekleşen oyun olarak nitelendirilebileceği belirtilir.¹²⁷

Mitolojide yer alan life Crisis mitleri Atay'ın eserlerinde oyun bağlamında da aktarılmaktadır. Çünkü oyun bir yönü ile kurmacayı, bir yönü ile yaratımı çağrıştırır. Yaratmak güç sahibi olmak, hakimiyet kazanmak demektir. İnsan için bir şeyi kurmak demek yarı tanrı olmak gibidir. Bu yüzden oyun, oyunda galibiyet kazanmak kahramanın mitini yazması şeklinde okunabilir.

Böylelikle Oğuz Atay'ın eserlerinde yer alan metinlerarası mitolojik göndermeleri de göz önünde bulundurduğumuzda oyun ve bunu gibi pek çok kavramın mitlerle ilişkisini eserlerde görebileceğimiz sonucuna varılmaktadır. Bu bölümde Atay'ın romancılığı, sanat anlayışı ve romanlarındaki temaların anlatımı bağlamında romanlarının mitlerle ilişkisi irdelenecektir.

3.1. OĞUZ ATAY KURMACALARINDA MYTHOPOEIA (MİT YAPMA)

Metinlerarasılık, yazarların eserlere hangi bağlamda baktığına, yazarken hangi kaynaklardan esinlendiğine, hangi eserleri edebiyat kültürüne benimsediğine kadar pek çok sorunun cevabını verir. Bir eseri kendinden önceki esere veya unsura bağlayan, eserler ve unsurlar arasında bağ kuran bu teknik, Atay'ın kurmaca eserlerinde de rastlanılan bir unsurdur. Bu sayede yazarın kültürel ve sosyolojik geçmişi hakkında bilgi sahibi olup değindiği noktalar hakkında daha net fikir sahibi olmak mümkün hale gelir. Metinlerarasılık “16. yüzyıldan beri ‘birey’leşen insanın özgün yaşamını anlatma çabası içindeki edebiyatın değişen gerçeklik karşısındaki yeni tutumunun bir göstergesi(dir)”¹²⁸ Atay'ın eserlerinde gördüğümüz birey odaklı

¹²⁷ Serhat Demirel, “Oyunlara Tutunmak: Oğuz Atay'ın Oyunsu Dünyası”, **Hayat Oyun Kayboluş Tutunamayanlar Kitabı**, ed. Mesut Koçak, İstanbul: Ketebe Yayınları, 2021, s.87-91.

¹²⁸ Yıldız Ecevit, **Orhan Pamuk'u Okumak**, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1996, s.109.

yaklaşım ve içsel sorgulama teması, kahramanların hayatlarına ve düşüncelerine odaklanan bir perspektif sunmaktadır. Atay'ın yazdığı kahramanların ruhsal durumu ve olay örgüsünü metinlerarası atıflarla örmüş olması, diğer eserlerindeki gibi bilinçli bir teknik kullanımının eseridir.

Atay, bu bağlamda metinlerarasılığı anlattığı hikaye ile ilişkili diğer metinler ile desteklemiştir. Bu metinler okuyucuya yeni kapılar açabilirken yazarın da anlatmak istediği meseleyi derinleştirmesine yardımcı olmaktadır. Yani eser anlam bakımından genişlemeye uğrar. Metinlerarasılık yapılan bölüm esere yeni bir anlam, yeni bir canlılık katar. Eserin değerlendirilmesi noktasında da farklı konular hakkında yorum yapmaya kapı aralamış olur. Metinlerarasılık eserlerde olay, durum, kişilere yapılan telmihlerle; parodi ve pastiş gibi roman teknikleriyle pek çok noktada aranabilir.

Atay, kurmaca eserlerinde mitlerden, mitolojik unsurlardan sıklıkla bahsetmiştir. Burada önemli olan mitlerin de bir metin olarak ele alınması gerektiğidir. Mitler toplum ve insanın dahil olduğu her noktada yer almış, modern dönemde bireyselleşmenin getirdiği psikoloji dahil pek çok meseleye mitler aracılığı ile anlam kazandırılmıştır. Bunu eserlerinde uygulayan isimlerden biri Oğuz Atay'dır. Yazarın entelektüel geçmişini ve ruhbilime olan ilgisini eserlerinde mitolojinin de yeri olmasının sebeplerinden biri olabilir.

Atay, *Tutunamayanlar* adlı romanında mitolojik kişilere de sıkça gönderme yapar. Örneğin, romanda yer alan “Dün, Bugün, Yarın” isimli bölümde Selim Işık'ın yazdığı mısralar (şarkı) görülür. O mısralar ilerleyen sayfalarda teker teker izah edilir. Bu izahlar arasında mitolojik kişiler ve olaylar da vardır. Yazar 12. Mısrada, “kucaklamak isterdi ölümü ve sonsuzu”¹²⁹ diyerek izah kısmında aynı isimle vizyona girmiş bir film olan *Pandora*¹³⁰ dan bahseder. “Pandora, biliyorsunuz, kutuyu merakından açtı da ümit dışında bütün kuşları uçurdu: işte o kadın.”¹³¹ ve “ancak, kendisini, onunla ölmeye razı olacak kadar seven bir kadın bulursa ölebilecek. Pandora, insanlığın başına getirdiği felaketi tamir etmek için olacak, bu fedakarlığı

¹²⁹ Oğuz Atay, *Tutunamayanlar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2016, s.114.

¹³⁰ Oğuz Atay, *a.e.*, s.155.

¹³¹ Oğuz Atay, *a.e.*, s.155.

yapıyor”¹³² diyerek o dönemde çıkmış bir filmi anlatırken, Pandora mitine gönderme yapmaktadır. Yunan mitolojisinde Pandora dünyaya gönderilmiş ilk kadın olup, görüntüsü ile büyüleyen, kendine aşık eden biri olarak tasvir edilir.

Zeus’un tesiri ile tüm olumsuzlukların bulunduğu kutunun kapağını merakına yenik düşerek açan Pandora, ümidi de kutunun içerisinde bırakır.¹³³ Denilebilir ki Pandora hem iyi şeylerin hem de insanlığın hem fiziksel hem de ruhsal ölümüne işaretler. Kitapta film karakteri olarak bahsedilen Pandora ile aşık olduğu adam ölür. Yazar bu metinlerarası gönderme ile sonsuz ölümden bahsettiği mısrasını Pandora’nın açtığı kutunun getirdiği sonsuz ölümle kucaklaşmıştır. Yani romanda Pandora hikayesi ile verilen “insan yapısındaki çelişkiler”¹³⁴ diğer bir kurmacanın ürünü *Uçan Hollandalı* filmi ile ölüm bağlamında ilişkilendirilmektedir. Mite bir film ile örnek vermek ise kurmaca dünyasına açılan perdenin bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Filmde bir son vardır, Pandora mitinin farklı bir şekilde işlenmesi muhtemeldir. Aynı şey roman için de geçerlidir. Bir mit üzerinden kurmaca arası katman oluşturulmuş, bir mit iki türe metinlerarasılık sağlamıştır. Yazar da bu üç türü birleştirmiştir.

Aynı bölümde 45. mısradaki yer alan:

*“Corridos adasında Permanlar arasında
Elinde kendi gibi kuru bir barracında
Tutarak, on ikinci derece bir denklemi
Kaygısız çözmesiyle, Ferrania Sondolem’i
İndirerek tahtından kadın saltanatına
Son veren Panton Hipyos ya da önce atına
Sonra kadına tapan Hun gibi Numan Işık
(Oysa ilk yıllarında anneme nasıl aşık)”¹³⁵*

Bölümünde yazar Corridos adasının konumu ve Permanlar ile Panton Hipyos arasında geçen mitolojik bir hikayeyi anlatır. Akıl tanrıçası *Ferrania* ve doğum tarihi

¹³² Oğuz Atay, **a.e.**, s.155.

¹³³ Behçet Necatigil, **100 Soruda Mitologya**, s.65.

¹³⁴ Oğuz Atay, **Tutunamayanlar**, s.155.

¹³⁵ Oğuz Atay, **a.e.**, s.115-116.

münasebeti ile adı geçen aşk tanrıçası *Hippandra*, (permanların tanrıçaları) mitolojide yeri olan *Elesius dağı* eski Yunan müverrihleri odağında olay içerisinde anılmıştır. Matematik bilgisi ile kraliçe olunan ve denklem çözümleri ile yarışılan, üstelik sadece kadınların bu alanda yarışabildiği Permanların arasına matematikçi Panton Hipyos adında bir adamın gelmesi ile Ferrania'ı denklem savaşında yenmesi ile hayat denklemi de bozulmuş, akıl tanrısının sonu gelmiştir.¹³⁶ Burada önemli olan nokta, bu mitin yazar tarafından kurgulanmış olmasıdır. Yani yazar, Tutunamayanlar'da kendi mitini oluşturur.

Mit, bir yaratımın sonucudur. “Yaratmak” kavramı en eski çağlardan beri tanrı ile ilişkilendirilmiştir. Mit yaratmak, ayrıca bir kültürü kurmak demektir. Onun oluşturduğu bu mit, yazarın sıfırdan oluşturduğu bir anlatı dünyasının temeli olduğu gibi eski Yunandan gelen mitleri de anımsatmaktadır. Dolayısıyla yazarın metinler arasında bağ kurmayı hedeflediği söylenebilir. Yazar, mitler hakkında telmihte bulunabilir, kişiler olaylar bakımından metinlerarasılık yapabilir ancak kendi mitini kurmak yazarın dünyasında mitlerin ne derece önemli olduğunu gösterir. Yirminci yüzyıldan itibaren edebiyatta görülen modernizm etkisi de göz önüne alındığında mitlerin modernizm etkisi ile yazarlar tarafından yeniden kurulduğu söylenebilir. Yeniden kurulan mitler edebi eserlerin önemli unsurlarından biri haline gelir. Bu durum, modernist yazarlarda görülmektedir.

Yazar mısraların sonunda romanın ana karakteri olan Selim Işık'ın babasına odaklanmıştır. Selim ışık bu mısralarda kadın hükümdarlığının sonunu getiren Hipyos ile eşinden önce atına (maddiyata) tapan, yani eşini ön planda tutmayan, belki de gerektiği değeri vermeyen Hun ile karşılaştırmıştır. “Oysa ilk yıllarında anneme nasıl aşık” diyerek geçici bir aşkı, bir sevgiyi mitler aracılığı ile anlatmıştır. Mitolojide aşk önemli konulardan biridir. Atay da bu hikayede aşk tanrısı olarak Hippandra adında bir isim geçirmektedir. Atay için aşk ve kadın meselesi önemli unsurlardan biri olmuştur. Bu bağlamda Pandora gibi mitleri de aşk bakımından yorumlamak mümkündür.

Oğuz Atay'ın kurmaca eserlerinde metinlerarasılık bağlamında ele alabileceğimiz bir diğer konu Shakespeare'in *Hamlet* oyunudur. Yazar çoğu eserinde

¹³⁶ Oğuz Atay, **a.e.**, s.165-166.

Shakespeare ve *Hamlet*'ten söz eder, kahramanlarını *Hamlet* ile ilişkilendirir. Eser, özetle *Hamlet*'in babasını öldüren amcası ve amcası ile evlenen annesinden aldığı intikam dolu trajedisini anlatır. Bu trajedinin bir kısmı mitoloji ile bağlantılı düşünce babası Freud olan Oedipus kompleksi ile ilişkilendirilir.

Oedipus ise mitolojide lanetlenmiş olan babasını öldürüp annesi ile evleneceği kehanetinden kaçan, çocukluğunda başkası tarafından büyütülen ve ailesini tanımayan biridir. Zamanı geldiğinde kraldan üstün gelip kral olur ancak öldürdüğü kişinin babası, evlendiği kişinin de annesi olduğunu öğrenir. Kehanetten kaçamamıştır. Bu mitte Oedipus'un annesi ile evlenmesi meselesi Freud tarafından psikolojide annesinden kopamayan, babasını bir rakip olarak görüp hakimiyet kurmak isteyen kişinin psikolojisini anlatmak için kullanılmıştır. Burada önemli nokta *Hamlet*'in babası ve annesi ile olan ilişkisidir. *Hamlet* babasını öldürmemiştir. Onu öldüren ve eşi ile evlenen amcasıdır ve bu senaryoda Oedipus amcası gibi görünmektedir. *Hamlet*'in öfkesinin yapamadıklarına, yani amcası yerine geçememesine, yani Oedipus olamamasına olduğu yorumundan dolayı Oedipus kompleksi ile *Hamlet* ilişkilendirilir.

Oğuz Atay'ın eserlerinde *Hamlet* örneği vermesi *Hamlet*'in yaşadığı bütün olaylara karşı çaresiz ve tepkisiz kalması ile ilişkilendirilebilir. *Hamlet*'in pasif agresif tepkisi kendi dünyasında iç sorgulamalara sebep olmaktadır. Kendisi dışındaki dünyada her şey olduğu gibi devam etmektedir. Belki de bu hislerini ve isyanını gören bile yoktur. Bu durum, Shakespeare'in çoğu eserinde böyledir. Karakterler ya monolog ile, ya da beyninin içinde söylenenlerle iletişim halindedir. Bu unsurları Oğuz Atay'ın eserlerinde de görmek mümkündür. Roman kahramanları içe kapanık, kendilerini dış dünyadan soyutlamış ve hayata karşı eylemsizlik ile direnen insanlardır. Oedipus miti, eserler içerisinde bir kahramanın travmasının yansımaya dönüşmüştür. Atay *Eylembilim* romanında ana karakter Server Gözbudak'tan şöyle bahseder:

“Birden kalabalığı sinirli bir şekilde yarararak kürsüye gelen Adnan Bey görüldü. Yetkili bir kimse olduğu için davranışı ilgiyle izlenildi: Bütün başlar o tarafa çevrildi. *Hamlet* omuzlardan indirildi. Kürsüde yerini alan Polonius, bir saray nazırından beklenmeyen bir çıkış yapmıştı. *Hamlet* bile onun artık belini

doğrultamayacağını sanıyordu. Server Gözbudak'ın beklenmedik teklifi onu çileden çıkarmış olmalıydı.”¹³⁷

Romanda Server Gözbudak bir üniversitede akademisyen, Adnan Targa ise dekan olarak görev yapmaktadır. Gözbudak Targa ile ilişkisini taht kavgası gibi içselleştirmiştir. Dekanın üstün bakışları ve iğneleyici tavrı Gözbudak'ın içten içe ezilmesine ve kin duymasına sebep olmaktadır. Ancak bu duruma karşı eylemsiz kalmaktadır. Yazar Gözbudak'ı Hamlet'e, dekanı da amcasının kötülük vekili Polonius'a benzetir. Bir an için tahtına oturan, toplum tarafından onaylanan Gözbudak'ın Adnan Bey gelince saltanatının biteceği hissinden doğan çaresiz ve eylemsiz bekleyişi Hamlet'e benzetilmektedir. Bu Hamlet benzetmesi dolaylı yoldan Oedipus mitini hatırlatır. Ayrıca Oedipus mitolojide bir kahramandır. Oedipus'a benzetmek aynı zamanda bir kahramana benzetmek, kahramanlık mitini anımsatmak olarak yorumlanabilir.

Atay, *Oyunlarla Yaşayanlar* adlı tiyatro oyununda Oedipus'tan bahseder:

“SAFFET: Ey patron tanrısı! Yazarlarımızdan yerli bir oyun yazmasını sen istedin.

SERVET: Ey Cemil deyince Yunan korusundan çok alaturka fasıl heyetine benzemiyor mu?

COŞKUN: İşte ben de daha samimi olur diye düşündüm.

SAFFET: Ey Oedipus diyemezdi ya. Ya da ey Kreon!

ÇOŞKUN: İsterseniz Ey Tapon diyelim.

SAFFET: Hayır hayır, devam edelim.”¹³⁸

Oyunun bu bölümünde Eski Yunan'da geçen bir olay canlandırılmaktadır. Baş rol verilen Coşkun'a hitap edilirken ismi ile hitap edilmiştir. Daha sonrasında Saffet karakterinin Oedipus ve Kreon benzetmesi yaptığı görülür. Bunun metilerarasılık bağlamında mitlerden yararlanılarak durumu parodileştirmek olduğu söylenebilir. Bir önceki bölümde Coşkun'a “Düşün ey kafasız kahraman! Yüz başlı bir canavar olduğunu anlamıyor musun?”¹³⁹ denir. Mitolojide Oedipus'a günün farklı saatlerinde

¹³⁷ Oğuz Atay, *Eylembilim*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2020, s. 49.

¹³⁸ Oğuz Atay, *Oyunlarla Yaşayanlar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2020, s.89.

¹³⁹ Oğuz Atay, *a.e.*, s.87.

farklı bacaklara sahip olabilen bir canlı sorulur. O da cevabının insan olduğu söyler. Buradaki insan tasviri canavara benzer. Atay'ın eserinde coşkuna hitaben canavar mit kahramanı benzetmesi yapılır ve Oedipus'a benzetilir.

Ayrıca Atay'ın romanlarında sık sık bahsedilen kadın ve ilişki problemleri, Oedipus mitinde ve pskolojisinde geçen "anne" probleminden doğan bağın bir yansıması olabilir. Romanlarda anne figüründen pek bahsedilmez. Baba figürü ön plana çıkarılır. Onunla da problemler mevcuttur. Shakespeare eserlerinde "oyun" kavramı da önemli bir noktada görmek mümkündür.

Bu bağlamda Oğuz Atay'ın sıklıkla kullandığı oyun kavramı ile ilişki kurulabileceği gibi Atay romancılığı ve Shakespeare'in sanatçılığı ele aldığı kavramlar bakımından paralellik göstermektedir. Örneğin Hamlet, Atay'ın da ele aldığı ölüm, kayboluş, hayata ve insanlar bağlamında ahlaki ve toplumsal çatışmanın mevcut olduğu bir eserdir.

"Hamlet oyunu, temelde " oynamak" üzerine kurulu meselesi, iç içe geçmiş oyun alanlarının aynı anda görülebildiği yapısı itibariyle geniş bir teatral çerçeve sunmaktadır. Oyunun hikâyesi ve olayların ilerleyişi yine bir oyun gerçekliği üzerinden ilerlerken, karakterlerin kendilerini gerçekleştirdikleri ve seyirciye sundukları kritik anlar, " oynamak" ve "rol" kavramının teatrallikle birlikte düşünülmesine yardımcı olur."¹⁴⁰

Bu noktada Atay'ın romancılığında ele alınan temel problemlerin *Hamlette* de yer aldığı görülmektedir. Atay'ın *Korkuyu Beklerken* adlı hikaye kitabında yer alan *Tahta At* isimli hikayesi doğrudan mitolojik bir olaya gönderme olarak (metinlerarasılık örneği olarak) ele alınmıştır. Tahta at, mitolojide Odysseus'un yaptırdığı Truva atının karşılığı olarak geçmektedir. Truva ve Odysseus mitinin hikayesi de şu şekilde geçmektedir:

"Troia, Akhalar tarafından bir türlü ele geçirilemez. Bu yüzden savaşı sonlandıracak bir hamle yapılır. Bu hamle, Troia Savaşı'nın sembolü haline gelmiş olan "tahta at" hilesidir. Buna göre kenti savaşla ele geçiremeyen Akhalar, Tanrıça

¹⁴⁰ Elif Aydınalp, "Shakespeare'in Teatrallığı: Hamlet, Macbeth ve Othello." **Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi**, S.21, 2019, s.6.

Athena'nın verdiği akılla Odysseus'un inşa ettiği bir tahta at sayesinde Troia'ya fethetmişlerdir.”¹⁴¹

Oğuz Atay, hikâyesinin başında “Bize şimdi yeni bir hava getir, Tahta atın nasıl yapıldığını anlat. Tuzak nasıl kuruldu, onun şarkısını söyle. Şehrin girişinde sağlamlığını bugün de koruyan duvarlar Romalılardan kalmadır.”¹⁴² Diyerek Odysseus mitine telmih yapmaktadır. Hikâyede bir kasabanın güzelleştirilmesinden sorumlu bir topluluğun tahta at heykeli yapması ve güzelleştirmesi meselesinden bahsedilmektedir. Hikaye içerisinde zaman zaman Atay'ın da mit hakkındaki eklemeleri, yorumları görülmektedir. Örneğin, “Akıllı olan tahta atı şehir içine bırakmazdı. Ne var ki tanrılar bize yardıma karar vermişlerdi bir kere, bunun önüne geçilemezdi. Onun için bu büyük tehlikeyi görmemişti insanlar.”¹⁴³ Diyerek mitte yer alan atın şehre sokulması meselesine değinip bu hadisenin yaşanmasının sebebini irdelemiştir. Atayın hikâyesinde tanrının kendilerine yardım ettiği söylenmektedir. Bu yardım, onun hikayesinde tahta atın aynı şekilde kasabaya sokmasıyla gerçekleşmiştir. Bu doğrultuda Atay, hikayesi ile mit arasında paralel bir olay örgüsü kurmuştur denilebilir.

Atay, hikayesinde Homeros'a da yer verir. “Homeros, diye açıkladım kendisine. Emin efendi, bu atların gövdesinde açılan bir kapaktır, projenin dünyaya açıldığı kapaktır ki mutlaka yapılması gerekir.”¹⁴⁴ der. Mitolojik isimler bağlamında da “Bu taşların üstünde Odiseus, bazılarınız bunu Ulisses olarak bilirler ki bunlar Afrodit ve Venüs gibi aynı şeylerdir, düşmana saldırmak için hazırlanarak kılıcını kınından çıkarıyordu.” ifadesini kullanır. Bu ifade, metinlerarasılık bağlamında mitolojik kişilere örnektir. Atay, hikayesinde roman tekniklerini kullanarak tahta at mitini kurmaca bir hikaye ile birleştirerek mitsel bir bütünlük sağlamıştır. Yazar, bir anlamda kendi mitini yazmıştır. Hikayede bu tahta atın bir kasaba içerisinde korumaya alınması, yeniden kültüre kazandırılması amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda

¹⁴¹ Şenol Kantarcı, “Tarihte İlk Doğu-Batı Çatışması Olarak Görülen Troia Savaşı'nın ‘Tarafları’ Üzerine Psikopolitik Bir Değerlendirme: Batı Düşününde Troialılar ve Akhadlar”, **Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.5, 2021, s.181.

¹⁴² Oğuz Atay, **Korkuyu Beklerken**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2020, s.141.

¹⁴³ Oğuz Atay, **a.e.**, s.142.

¹⁴⁴ Oğuz Atay, **a.e.**, s.159.

tahta atın muadilleri yapılmaya başlanır. Bu sırada yazar, hikaye kahramanlarını da oluşturduğu yeni tahta at mitinin içerisinde mitolojik tanrıların yerine koymaya başlar. “Vazoların üstündeki savaşçılardan biri oldum ben Salih Efendi. Evet, Odiseus kadar güçlü olmasa da onun kadar sakallı bir dehşet fırtınası.”¹⁴⁵ Ve “İşte ayrıca tahta atın üstünde güzelleştirme derneği üyeleri. Hayır üstünde değil, itikath savaşçılar gibi içinde.” İfadelerini kullanarak yazar hikaye kahramanlarını da bir mit tanrısına dönüştürmekte, bütünüyle mit olan bir olaya dahil etmektedir. Ancak hikayedeki tahta atın, ilerleyen bölümlerde kahramanlık unsurlarından daha farklı boyutlara ilerlediği görülür. Bir mit unsuru olan tahta at, toplumsal bir eleştiri simgesine dönüşmüştür.

“Gökyüzüne yükselen bir konağın belediye parkından kaç misli büyük bahçesinde demirden bir at heykeli varmış ve bu anıtın anlamı denildiğine göre şu demekmiş: Konağın daha nice varlığının sahibi, köşkünün önünden geçen halka demek istermiş ki: ey halk! Siz böyle at gibi uysal kaldıkça, dünyaya at gibi baktıkça benim varlığım da gökyüzüne doğru yükselir. Bu atın manası buymuş.”¹⁴⁶

Burada konak ve belediye parkı kasaba halkına nazaran daha iyi şartlarda yaşayan ve devlet dairesinden insanları temsil etmektedir. At heykelinin oraya yapılmış olması savaşın bu kesime karşı kazanılacağına bir temsilidir. Tahta at ise halkı temsil eden bir sembol olarak kullanılmıştır. Yaşananlara karşı sağır ve kör davranan toplum atı, bu eylemi ile yücelttiği devlet ve azınlık kesim ise tanrıyı temsil etmektedir. Burada da yazar tarafından mitleştirme söz konusudur. Hikayenin sonunda mitte yer alan, Truva atının karnından savaşçıların çıkarak zafer elde etmesi olayına telmih yapılmıştır. “Tuzcuların tek oğlu Tuğrul yere atladı. Önce onun olduğunu anlamadılar tabii; bacakları çıplak, başında beyaz bir miğfer olan bu gölgeyi eski zaman savaşçılarına, mesela Odiseus’a benzettiler herhalde.” Diyerek kendi mitine bir kahraman ilan etmiştir. Truva atının karnından çıkarak zafer kazanan Yunanlılar gibi Tuğrul da kendi halkının kahramanı olmak için kasaba atının içinden çıkmaktadır. Bu tahta at, bir kasabanın güzelleştirilmesi adı altında bir toplumun köleleştirilmesi meselesine parmak basmakta, Tuğrul hikayenin sonunda elinde bir

¹⁴⁵ Oğuz Atay, a.e., s.148.

¹⁴⁶ Oğuz Atay, a.e., s.162-163.

silah ile bu atı yapan kişilerin karşısına geçmesi ile bir kasabanın fethi gerçekleşmektedir. Oğuz Atay'ın böylece mitolojik kişiler, olaylar ile metinlerarası bir bağ kurarak toplum ve siyaset eleştirisinde bulunduğu, hikayede ele aldığı karakterleri mitolojik bir bağlam içerisine sokarak kahramanlaştırdığı, mitte yer alan savaş ortamını güncel bir mesele çerçevesinde yeniden yarattığını söylemek mümkündür.

Oyunlarla Yaşayanlar adlı tiyatro oyununda metinlerarasılık bağlamında eski Yunan'da geçen bir an tasvir edilmiştir:

“Oyunlarda tanrılar çizerdi soylu kişilerin kaderini; insanlar daha oyunlara karışmıyordu. (Ellerini yukarıya kaldırır.) taştan koltuklarına kurulmuş kralların hemen karşısında, onlarla aynı seviyede oynardık oyunlarımızı. Sonra Batının karanlığından Barbarlar geldiler ve aşağılık oyunları için sahneyi aşağı indirdiler. Kader Tanrısının kurbanları olan soylu oyuncuların yerini, aslanların pençesine atılan zavallı köleler aldı.”¹⁴⁷

3.2. MİT TÜRLERİ BAKIMINDAN OĞUZ ATAY'IN KURMACA YAPITLARI

3.2.1. Kozmogonik Mitler

Kozmogonik mitler dünya ve evrenin gizemlerini çözülmesi hakkında fikir sahibi olunan mitlerdir. “Kozmogonik mitler insanla, düzenin ve dengenin sebepleri hakkındaki düşüncelerinin mitlerde sembolleşmesi sonucunda ortaya çıkmıştır.”¹⁴⁸ Yani bu mitlerde evren, yaratım başlangıç ve son önemli unsurların başında gelmektedir. Oğuz Atay'ın yazmış olduğu evrenin temel taşlarını bu mitlerle döşediği yorumunu yapmak mümkündür. Burada bahsedilen kozmogoninin Atay'ın

¹⁴⁷ Oğuz Atay, *Oyunlarla Yaşayanlar*, s.25.

¹⁴⁸ Fuzuli Bayat, *Mitolojiye Giriş*, s.15.

romanlarında yarattığı dünya olduğu söylenebilir. Bu dünyanın beslendiği olaylar ve kaos, bunların hangi noktalarda birleştiği ve aralarındaki ilişki yazarın kozmogonik mitlerle bağının bir göstergesi olabilir. Kozmogonik mitlerde yaratılış unsuru ön plandadır. Modern edebiyatta gördüğümüz, kahramanların evren üzerinde bireysel ve yaşamlarına dair dengeyi kurmaya çalıştıkları anlatının kozmogonik mitlerle ilişki kurulabileceği söylenebilir. Oğuz Atay'ın eserlerinde de yer alan bu kozmogoni kahramanların veya olayların farklı kavramlarla da aktarıldığını söylemek mümkündür.

Bu bağlamda oyun kavramı Oğuz Atay'ın eserlerinde örnek gösterilebilir. Atay'ın romanlarında oyun, yaşam boyunca devam eden, insanı türlü zorluklarla zorlayan ve yıpratıcı bir unsurdur. Hayatın oyunlarla örülü olduğu hissini veren ve insanın oyun içerisinde güçlü kalmaya çalıştığı bu düzen, Atay'ın tabiri ile bir “tehlikeli oyun”dur.¹⁴⁹ Oyun kavramını mitoloji ile ilişkilendirmek mümkündür. Eski dinler içerisinde de oyun ile ilgili içeriklere rastlamakla birlikte bu kavramla yaratılış düşüncesi arasında ilişki kurulmaktadır.

“Oyun kavramı doğu felsefesinde eski dinlerin yaratılışı ile ilgili öykülere kadar uzanıyor. Hindu yaratılış ilahilerinde Oyun; Tanrının oyununun (Sanskritçe’de lila) bir sonucudur. İki dünyayı da güzel gören ve ikisine de sevgi duyan kapsayıcı bir yaklaşım var. Bu yaklaşım doğudaki adıyla “lila”; oyun olarak bilinir.”¹⁵⁰

Yaratılış, kozmogonik mitlerde evrenin yaratılışı düşüncesi ile geçmektedir. Atay'ın oyun kavramı ile kendi evrenini yaratmakta olduğu söylenebilir. Yazarın kurduğu evrende zorluklar, dünyevi problemler oyun kavramı içerisinde yer almaktadır. Mitlerde evrenin yaratılışını içeren temel unsurlar gibi, Atay da arketip olarak oyun kavramını kullanmıştır. *Tutunamayanlar* romanında hayatı problemlerle dolu olan, hayata tutunamadığını düşünen ve evrendeki yerine son veren Selim Işık, kendisinin aksine hayatta bir düzen kurduğunu düşündüğü arkadaşı Turgut'a şu şekilde hitap eder:

¹⁴⁹ Atay'ın Tehlikeli oyunlar kitap ismi ve kitaplarındaki alıntılardan esinlenilmiştir.

¹⁵⁰ Joseph Campbell, **İlkel Mitoloji, Tanrıların Maskeleri**, s.40.

“Benim bütün işim oyundu, bunu biliyorsun Turgut. Hayatım, ciddiye alınmasını istediğim bir oyundu. Sen evlendin ve oyunu bozdun.”¹⁵¹ *Tutunamayanlarda* oyun, dünya düzeninin bir parçasıdır, yani yaratılmış evren ile bir bütündür. Oyuna ayak uydurmak, tutunmak veya tutunamamak insanın elindedir.

Cevat Çapan, *Tehlikeli Oyunlar* romanında Atay’ın oyun oynama yönteminden söz eder ve ekler: “oyun içinde oyunun, roman içinde değişik anlatı biçimlerinin bir araç olarak kullanılması.”¹⁵² Atay, oyun arketipini eserlerinde doğumdan ölüme kadar bir oyun oynayan, sahnelenmiş bir oyun oynanıyormuş gibi kullanır. Bir oyun hikayesinin sahnelenecek kadar önem arz etmesi, bu bağlamda Atay eserlerinde gördüğümüz sahne ve oyun temaları bu bağlamda daha da anlam kazanmaktadır.

Oyunlarla Yaşayanlar tek tiyatro oyunu olduğundan Atay külliyatında oyun ile ilişkisi en çok olan eserlerinin başında gelir. Burada gerçek anlamıyla oyun içerisinde oyun, bu oyunlara muhtaç olan da bir karakter vardır.

“COŞKUN: Hayatımla oynuyorum. (*Emel’in ellerinden tutar.*)

Fakat bana acıyın, çünkü oyunlara ihtiyacım var. Ne var ki hiçbir şeyin sonunu göremiyorum, oyunlarım hep yarıda kalıyor, fakat sizi sonuna kadar seviyorum.”¹⁵³

3.2.2. Life-Crisis Mitler

Bu mitler, hayat içerisinde önemli sayılabilecek olay ve unsurları bünyesinde taşır. Bu önemli anlar, krizlerdir. İnsan hayatını etkileyen ve yönünü değiştiren her şey life-crisis mitlerin içerisine girebilir. Oğuz Atayın eserlerinde en çok görülen mit

¹⁵¹ Oğuz Atay, *Tutunamayanlar*, s.31.

¹⁵² Oğuz Atay, *Tehlikeli Oyunlar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013, s.6.

¹⁵³ Oğuz Atay, *Oyunlarla Yaşayanlar*, s.72.

türleri arasında life-crisis mitler gelmektedir. Çünkü yazar kahramanlarının hayatlarındaki aksiyonu, toplum eleştirisini ve okuyucuya verilen mesajları, göstermek istediği gerçekleri bu krizlerin üzerinden derinleştirerek anlatmıştır. Günlük hayatta da bir insanın olduğundan daha farklı düşünebilmesi için, bir şeyler hakkında daha bilgili olabilmesi için bazı eşiklerden geçmesi gerekir. Günümüzde bu mitler insanoğlunun geçmesi gereken eşikler olarak tanımlanabilir. Özellikle Atay'ın eserlerinde bu eşikler acı dolu, uzaklaştıran, düşündüren, içselleştirilen meselelere dokunur. Bu meselelerden ilki ölüm temasıdır. Atay'ın *Tutunamayanlar*ında ölüm öncelikli olarak bir keşif ile ön plana çıkmaktadır.

“Yaşama karşı yeniden bakış ve hesaplaşmalar süreci. Anlam ya da varoluş, ancak bu altüst oluş ile, Ölümün Keşfi sayesinde ortaya çıkar. Turgut'un içinde bulunduğu düzeneklerin ifşası, modernitenin yerleştiği aygıtların keşfidir aynı zamanda. Onun tarihten, dilden, kendilikten şüphe etmesi, Manzaranın Keşfi ve İçselliğin Keşfi'yle olduğu kadar, Ölümün Keşfi sayesinde de gerçekleşmiştir.”

Life-Crisis mitler için ölüm, doğum gibi meseleler yaygındır ve iç içe geçmiştir. Modern edebiyatta kahraman anlatısının içerisinde ölüm temasını görmek ölüm arketip olarak değinebilecek bir kavram olmasını sağlar.

Tutunamayanlar romanında Selim Işık karakteri için Hz. İsa önemli bir kişiliktir. Anlatılan olaylarda Hz. İsa etkisi sık sık görülmektedir.

“Bir yandan farklı karakterlerce İsa peygamberin yaşam öyküsüne ve sözlerine dair satır aralarında değinilerde bulunulur. Diğer yandan bizatihi İsa peygamberin kendisi Selim ile dertleşmek üzere kurmacaya dahil edilir. Bununla da kalınmaz, Selim'in kişiliği ve yaşamının belli bir bölümü İsa'nınkiyle benzeştirilir. Tıpkı İsa peygamberinki gibi toplum tarafından dışlanmasından, ölüme gönderilmesinden ve ikinci defa geleceğinden söz açılır.”¹⁵⁴

Ölümünü bekleyen Işık, Hz. İsa'nın öğretilerinden kendisine bir çıkış yolu aramaktadır. Kendisine örnek aldığı, onun öğretilerini “Geceleri yatmadan önce İncil okuyorum: beni sakinleştiriyor. Yaşadığım sürece sakin bir hayattan kaçtım. Şimdi herhalde öldüm. Hz. İsa'nın krallığı bu dünyada başlıyormuş: benim de ölümüm bu

¹⁵⁴ Yasir İslam Kaplan, “Oğuz Atay'ın eserlerinde Mesihyanik Umutlar: *Tutunamayanlar* ve *Beyaz Mantolu Adam*'da İsa Peygamberin Temsilleri”, **Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü**, Yüksek Lisans Tezi, 2019, s.1.

dünyada başladı.”¹⁵⁵ Atay, Hz. İsa'nın yükseldiği evrende Selim'in ölmeye başlaması ile ölümü arketipleştirmiştir.

Ölüm, Selim için artık göğe yükseldiği, toplumda görünür olduğu, tanrılaşmaya başladığı nokta olmuştur. Bu yüzden Selim İncil okumakta, bu tanrılaşma evresine kendisini hazırlamakta ve ruhunu Hz. İsa gibi dinginleştirmekte, dünya yükünden kurtulmaya çalışmaktadır. Bu eylem Selim'in hayatında bir kriz (life-Crisis) unsurudur. Aynı şekilde Selim'in ölümü Life Crisis açısından Turgut'un da hayatına etki etmektedir. Romanda Turgut'un tutunamama hikayesinin Selim'in ölümü ile başladığı görülür. Bu kriz onun hayatında önemli bir dönüm noktası oluşturmuştur. Selim, romanın sonunda ölümden beklediğini alır. İntihar eder. İnsanoğlunun elinde olmadan yaşadığı kaçınılmaz sona kendi tercihi ile adım atar. Bu tavrı onun cesaretinin ve gücünü temsili gibidir. O, yine toplumdan aykırı olmuştur. Ölüm ona ölümsüzlüğü armağan etmiştir.

Romanın başından itibaren bu kriz kendisini hissettirmiştir. Bir ölüm, veya bir intihar, tutunamayanlar gibi bir romanı oluşturmuştur. Selim'in bu intiharına benzer bir durum *Tehlikeli Oyunlar* 'da mevcuttur. Hikmet Benol da romanın sonunda intihar eder. Atay, Selim Işık ve Hikmet Benol'un intiharı ile toplumun zihninde ölmeyecek bir kahraman yaratmaya çalışmıştır demek yanlış olmaz. Bu intihar, okuyucuyu okuyucudan ayırt edebilecek intiharlardır. Atay, romanlarında serbest bir tavır takınmıştır. Yazdıklarında karakterlerin düşünceleri ve eylemleri iç içedir. Bu yüzden okuyucuyu zaman zaman yoran bir tekniği vardır. Bu ölümler, bazı okuyucuya sadece bir ölüm gibi gelse de arka planında yalnızlık, yabancılaşma, küskünlük, eş problemi, anne baba problemi, çocukluk sorunları gibi ayrıntılı sebepler vardır. Bunları anlamak okuyucunun elindedir. Bu yüzden tanıma da uyması bakımından Life-Crisis mitlerin karşılığı olarak Atay'ın eserleri örnek verilebilir.

Modern dünyada ölüm gibi süregelen, insan hayatında önemli olan kriz noktalarından biri de evliliştir. Evlenmek demek, hayata karışmak demektir. Mitoloji tanımlarında, life-Crisis mitlerde evlilik kavramı geçmektedir. Atay'da romanlarında evlilik meselesine önem verir. Çünkü onun hayatında da evlilik önemli meselelerden, belki de dönüm noktalarından biri olmuştur. Roman kahramanlarının hayatlarında

¹⁵⁵ Oğuz Atay, *Tutunamayanlar*, s.662.

dönüm noktası olarak evliliği görürüz. Evlendikten sonra değişen hayatlar veya toplum üzerindeki statüyü evliliğin belirlediğini görürüz. Örneğin *Tutunamayanlar* romanında Turgut Özben'in hayat tutunma sebeplerinden biri evli olmasıdır. Evlilik, hayattaki düzeni temsil eder. İkilik, hayata iki olarak bakma, yani çoğalmak anlamına gelir.

Oğuz Atay'ın eserlerindeki evli kadınlar genellikle çekiciliği ve vasfı olmayan, sıradan insanların sıradan düşüncelerine sahip insanlar olarak karakterize edilmişlerdir. Okuyucu iç dünyalarını, hayata bakış açılarını göremez. Hayat içerisinde akıp giden, günübürlük yaşayan, düzene ayak uyduran kadınlar vardır. Tutunamayan insan Atay açısından içine kapanmış, toplumdan uzaklaşmış bir kişi olarak tasvir edilmiştir diyebiliriz. Bu doğrultuda Selim Işık gibi birinin evlilikten uzak durması gerekir. nitekim böyle olur, Selim evlenmez. Turgut ise Selim Işık gibi olmaya başladığında evliliği ve eşi ile ilgili şeyleri de sorgulamaya başlar.

“Bu açıdan bakıldığında evlilik, Oğuz Atay'da varoluşu engelleyen bir durum olarak göze çarpar. Turgut evlenmek suretiyle kendi varoluşunu tehlikeye atmıştır. Yaşadığı iç hesaplaşmalardan sonra amacı, Selim'in oyun dediği, varoluş alanına geri dönebilmektir.”¹⁵⁶

Bir Bilim Adamının Romanı 'nda da bir evlilik krizi söz konusudur. Bu kriz, İnan'ın yolculuğunda önemli bir eşik olmuştur. “Bu yaşantıda birçok güçlük ortaya çıkıyordu. Jale Hanım'la evlenmesi, Mustafa İnan'ın ailesi içinde bir problem olmuştu.”¹⁵⁷ *Tehlikeli Oyunlar* romanında da Hikmet karakterinin evliliğini görürüz. Romanda evliliği hakkında “Önemli olan bendim, çünkü damattım.”¹⁵⁸ der. Damat olmak, yani evli olmak romanda bir statü unsuru olarak gösterilir. Hikmet, bu düzenden memnun değildir. “Sahneye yeni çıkan acemi iki oyuncu için bir bakıma başarılı bir oyun sayılabilirdi. Yan rollerde kayınpeder ve özellikle trajedideki koronun yerini tutan baldızlar görevlerini yaptılar. Bu senin hayatındı oğlum Hikmet.

¹⁵⁶ Yunus Şahin, “Bireysel Varoluş, Evlilik İlişkisi ve Oğuz Atay'ın Evliliğe Bakışı”, **Molesto Edebiyat Ve Araştırma Dergisi**, C.3, S.2, Temmuz 2020, s.284-285.

¹⁵⁷ Oğuz Atay, **Bir Bilim Adamının Romanı**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2022, s.114.

¹⁵⁸ Oğuz Atay, **Tehlikeli Oyunlar**, s.30.

Böyle bir oyun üzmedi mi seni?”¹⁵⁹ Atay, evlilik ile gelen aile ilişkilerini parodileştirmiş ve sahnelemiştir. Bir dönüm noktası yaratan ve bütün düzeni değiştiren evlilik arketipi, Hikmet karakterinin hayatının tam ortasında yer almaktadır.

Onun hayatının temelinde yer alan oyun kavramı da zamanla evlilik meselesine dahil olur ve Hikmet “Ah ne olurdu albayım, Sevgi de Bilge de, evlilik de sizin gibi gerçek dışı birer oyun olsalardı! Onları yeni baştan, istediğim gibi oynayabilseydim! Oysa bunların hepsi, bana oynanmış birer oyun.”¹⁶⁰ der. Oyun, life-crisis mitlerindeki gibi doğum ile ölüm gibi insanın hayatında yer alan en önemli olayları birleştiren bir unsur gibi durmaktadır. Yani romanlarda sahnelenen bu önemli anlar, bir oyun ile anlatıldığında aynı zamanda bir mitleştirme görevi görmektedir. Roman karakterleri hayatlarını önlerine alıp şapkaya koyarak karşılına alırlar. Kendilerinden uzak, ama yakın bir mesele gibi incelerler. Mitler de geçmişten gelen, arketiplerle günümüze kadar uzanan bir serüven gibidir. Romanda evlilik ile ilişkilendirilmiş bu oyun kavramı, Hikmet’in hayatında esas krizlerden biridir. Atay, bu krizin sadece Hikmet için değil, toplum için de var olduğunu düşünür:

“Ülkemiz büyük bir oyun yeridir. Her sabah uyanınca, biraz isteksiz de olsak, hepimiz sahnenin bir yerinde, bizi çevreleyen büyük ve uzak dünyanın sevimli benzerlerini kurmak için toplanırız. Küçük topluluklar olarak, birbirimizden bağımsız davranarak ve birbirimizi seyrederek günlük oyunlarımıza başlarız.”¹⁶¹

Atay, toplum eleştirisinin en somut örneklerinden birini burada vermektedir. Bu oyunda ne yazıldıysa o yapılır. Aksini iddia etmek mümkün değildir. “Oğuz Atay, oyunu bireyin kendini gerçekleştirebileceği bir varoluş alanı olarak görmektedir. Bu sebeple, toplumun dışında kalmış, yalnız ve yabancılaşmış kahramanlar, özgür bir biçimde kendi varoluşlarını kazanabilecekleri bir ortam olarak oyuna sığınmaktadırlar.”¹⁶²

¹⁵⁹ Oğuz Atay, **a.e.**, s.31.

¹⁶⁰ Oğuz Atay, **a.e.**, s.352.

¹⁶¹ Oğuz Atay, **Tehlikeli Oyunlar**, s.348.

¹⁶² Yunus Şahin, “Oğuz Atay’ın Eserlerinde Oyunun Varoluşsal İşlevi”, **Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, C.6, S.14, Aralık 2017, s.154.

Bu doğrultuda romanda ölüm de bir oyun gibi sahnelenmiştir: “Sembolik yapıyoruz albayım. Sahneye, kıyafet değiştirerek çıkıyoruz. Ben Hamlet’in elbisesini giydim. (depoda başka elbise kalmamıştı) ben, ÖLÜM sembolüğü olduğum için, siyah elbisenin üstüne beyaz bir iskelet çizdirdim.”¹⁶³ Burada ölüm sembolünün sahnelenmesi evlilik meselesinde bahsedildiği gibi life-crisis örneğidir. Hamlet’in dahil olması da tesadüf değildir. *Hamlet*, ölüm teması etrafında gelişen bir oyundur. İkisinin de bir oyun olması, sahnelenmesi ve ölüm üzerine kurulması önemlidir.

Eylembilim romanında ise olay örgüsü bir ölüm haberiyle, yani krizle başlar. Üniversite kampüsünde bir öğrencinin ölümü ile başlayan olaylar, ana karakter Öğrenciler, yöneticilere karşı isyan bayrağı çekmiş, bu durum Server Gözbudak’ın ve öğrencilerin hayatının monotonluğunun kırılmasına sebep olmuştur. “Bir eylem doğru gidiliyordu ve en sırada oturan “bilim” ‘eylem’ tarafından kuşatılmıştı.”¹⁶⁴ Alıntısı krizin kriz doğurduğunu, toplumun harekete geçenler(eylem) ve bekleyenler(bilim) olarak iki kutba ayrıldığını, yani bir çatışmayı gösterir. Toplum aydınlardan öncü olmalarını, konuşmalarını bekler. Ancak burada durum tam tersidir. Romanın ana temalarından biri de aydın krizidir. Romanın olay örgüsünün krizlerden oluşması life-crisis mitlerin toplumsal yansımasına örnek gösterilebilir.

“Sen kalıyor musun Server?” diye sordu Ayhan hoca. “Kalıyorum,” dedim. Gitti, trençkotunun cebinden bir tabanca çıkardı, elime tutuşturdu.”¹⁶⁵ Romanın ilerleyen kısımlarında mesele aydınlardan da dahil olduğu silahlı bir çatışmaya olayına dönüşmesi, bu fiziksel krizin bir arketipe dönüştüğü söylenebilir.

Bahsi geçen bu krizler, aynı zamanda kahramanın cezalandırılması için de bir araçtır. “Yunan mitolojisinde tanrılaştırılmış birçok soyut kavramla görülmektedir. Gece, Şafak, Karanlık, Uyku, Ölüm ve daha birçok soyut kavram tanrısal bir bedene sokularak sembolleştirilmiştir. Ceza kavramı da onlardan biridir.”¹⁶⁶ Atay’ın ölüm ile ceza kavramını kullanması mitolojide yer alan ölüm-ceza ilişkisini anımsatmaktadır.

¹⁶³ Oğuz Atay, *Tehlikeli Oyunlar*, s.146.

¹⁶⁴ Oğuz Atay, *Eylembilim*, s.39.

¹⁶⁵ Oğuz Atay, *a.e.*, s.94.

¹⁶⁶ Sait Çil, “Yunan Mitolojisindeki Ceza Kavramı Üzerine Genel Bir Bakış”, *Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E-Dergisi*, C.7, S.1, 2020, s.69.

Tehlikeli Oyunlar'da geçen "Aslında biz, herkesle birlikte, kendimizi de cezalandırmak istiyoruz. Bizim yaşamaya hakkımız yok. Çünkü topluma bir katkımız yok; öldürmek istiyoruz."¹⁶⁷ sözü bireyselleşmiş modern insanın hayat içerisindeki krizleri de kendisine ceza olarak gördüğü şeklinde yorumlanabilir. Ceza, bazen birinin değil, hayatın da getirdiği bir seçenek olabilir. Bir olay yaşanır ve bunun neticesinde çekilen acı da ceza olarak görülür. *Bir Bilim Adamının Romanı*'nda Mustafa İnan ile Oğuz Atay arasında geçen konuşma, bu meseleden bahseder:

"Bak Oğuz, sen de ötekiler gibi bu 'badire'yi kolayca atlatsaydın, bu haksızlığın acısını çekmeseydin, bu mektepte olup bitenleri unutup gidecektin. Artık bu haksızlıklar bir daha aklından çıkmaz. Bunlar hafızana öyle bir yerleşir ki, günün birinde haksızlıkları ortadan kaldırmak için belki harekete bile geçersin." Öğrencinin hafızası-Mustafa İnan'ınki kadar olmasa da- kuvvetliydi ve unutmadı."¹⁶⁸

Mustafa İnan, Oğuz Atay'ın gerçek hocasıdır. Bu diyalogun gerçek olup olmadığı bilinmemekle beraber, İnan'ın bu nasihati acıdan doğan bir kişisel cezanın yansıması, Atay'ın hayatında yaşadığı bir krizin yansımasıdır. İnan'ın haksızlıklar için mücadele, eyleme geçme öğüdü belki de Atay için roman yazmak olarak gerçekleşmiştir. O, eserlerinin hepsinde, topluma ve bireye karşı insanları toplum içerisinde ve kendi hayatlarında sorgulamaya itmiş, eleştirilerini sıralamıştır. Yani bu düzene karşı ses çıkardığı, fikirlerini eserleriyle yansıttığı söylenebilir. Denebilir ki bu eserler de bir krizin, yazarın yaratım sürecinde yaşadığı krizlerin bir ürünüdür.

Atay'ın eserlerinde gördüğümüz, mitolojide de sık kullanılan düşüş kahramanların yaşadıkları krizler doğrultusunda karşılaşılabilecekleri en önemli arketiplerdendir. Bir yerden düşmek için, düşebilecek kadar yukarı çıkmak gerekir. Bu çıkış, beraberinde yıkımı getirse bile başarı olarak sayılabilecek bir erdemdir. Çünkü beraberinde cesareti getirir. İntihar, bu düşüşlerin en somut örneklerinden biridir. Özellikle Atay'ın eserlerinde umulmayan bir başarının somut ve en erdemli yolu olarak intihar seçilmiştir. *Tutunamayanlar*'ın Selim'i, *Oyunlarla Yaşayanlar*'ın Coşkun'u, *Tehlikeli Oyunlar*'ın Hikmet'i kahramanlaşıp kanatlarını takarak yükseğe çıktıkları gerçekliklerinden yer yüzüne kendi doğrularını miras bırakarak

¹⁶⁷ Oğuz Atay, *Tehlikeli Oyunlar*, s.151.

¹⁶⁸ Oğuz Atay, *Bir Bilim Adamının Romanı*, s.181.

düşmüşlerdir. İnsanların, toplumun içerisinde aydın olarak çıkmanın bedelini bu şekilde ödemişlerdir. Bu tablonun mitolojideki karşılığı Yunan mitolojisinde önemli bir yeri olan İkarus mitidir. “Antik Yunan’ın baş teknik adamı olduğu düşünülen Deadalus, yaptığı kanatları, kendi yaptığı Girit labirentinden kaçması için oğlu İkarus’a taktığı zaman demiş ki: “Ortadan uç. Çok yükseğe çıkma, yoksa güneş kanatlarındaki mumu eritir ve düşersin. Çok alçaktan da uçma, yoksa denizin dalgaları seni yutar.”¹⁶⁹ Bu uyarıyı dinlemeyen İkarus yükseğe uçarak kanatlarını eritir ve suya düşerek ölür. İlk bakışta verilen öğütleri dikkate almayan bir oğlun hazin sonu gibi görülse de arka planda sonunu bile bile özgürlüğü tatmak uğruna gösterilmiş bir cesaretin erdemi söz konusudur. Atay’ın eserlerinde de bu mitolojik arka planın var olduğu söylenebilir.

Life-Crisis mitlerle ilişkilendirilebilecek bir diğer arketip göçtür. Göç kavramı, hayat içerisinde önemli kriz anını oluşturur ve kahramanın yaşayacağı değişim için önemli bir adımdır. *Bir Bilim Adamının Romanı*, Oğuz Atay’ın hocası Mustafa İnan’ın hayatını anlattığı kurmaca bir eserdir. Eserde İnan’ın yaşadığı göç bu arketipe örnek olarak gösterilebilir. “Mustafa İnan üç yaşındayken Birinci Dünya Savaşı başlamıştı ve 1918 yılında yani Mustafa İnan yedi yaşındayken Fransızlar Sevr anlaşması uyarınca Adana’yı işgal ettiler. Savaşla birlikte kıtlık ve yoksulluk yılları başlamıştı.”¹⁷⁰ Bu kriz, İnan’ın kahraman olması için yaşaması gereken bir olaydır. Mitlerde kahramanlar aradığı erdemi bulmak için bilmedikleri bir gerçekliğe adım atmak zorundadırlar. Bu bağlamda göç önemli bir adımdır. Göç, aynı zamanda bir yolculuğa çıkmaktır. Yol arketipi kahramanın hayatının anlamı olması için, onu kahraman yapabilmesi için hayati önem taşımaktadır. Çünkü yola çıkılmadan, konfor alanının dışına çıkmayan kimse kahraman olamaz. “Mitolojik yolculuğun- “maceraya çağrı” olarak belirlediğimiz- bu ilk aşaması kahramanı çağırın ve onun ruhsal ağırlık merkezini toplumunum sınırlarından bilinmeyen bir bölgeye çekmiş olan kaderi belirtir.”¹⁷¹ Mustafa İnan için bu göç etmektir. Göç yolculuğu ile maceraya çağırılmıştır. Bu çağırışı Atay’ın kurmaca olan bütün eserlerinde görmek

¹⁶⁹ Joseph Campbell-Bill Moyers, **a.g.e.**, s.173.

¹⁷⁰ Oğuz Atay, **Bir Bilim Adamının Romanı**, s.26.

¹⁷¹ Joseph Campbell, **Kahramanın Sonsuz Yolculuğu**, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2010, s.72.

mümkündür. *Korkuyu Beklerken* adlı hikaye kitabında yer alan Unutulan isimli öyküde “Ben tavanarasındayım sevgilim”¹⁷² diyerek kendisine verilen bir fener ile aynı anda hayatını sorgulamaya başlayan bir kişinin hikayesi yer almaktadır. Fener, yol kavramı ile kullanılır. Çünkü görünmeyen yolu aydınlatmaya yarar. Burada yazarın feneri aydınlanma anlamında kullandığı yorumu yapılabilir.

Buradaki yolculuk, kahramanın kendi kökenine inme yolculuğudur. Tutunamayanlar romanında Turgut’un yolculuğu ise Selim’in hayatına yaptığı yolculuk ile başlar. *Tehlikeli Oyunlar*’da ve *Oyunlarla Yaşayanlar*’da Hikmet Benol ve Çoşkun Ermiş’in yazdığı oyunlarla içsel yolculukları başlamıştır. *Eylembilim*’de ise Server Gözbudak başka birinin ölümü ile kendi toplumsal konumunun yolculuğuna çıkmıştır. Bütün bu eserlerde yol arketipi ile ölüm ve korku arketipini birlikte görmek mümkündür. Oğuz Atay bu üç kavramı çemberin halkaları gibi kullanmış, kendi yazdığı hayat senaryosunun temel krizlerini bu üç unsurla oluşturmuştur. Ölümünden korkmak, yakınına kaybetme korkusu, unutulma korkusu, iz bırakamama korkusu gibi pek çok korku temalı duygunun içerisinde kriz olarak ölüm vardır. “Jung’a göre dinamik mitler, kolektif bilinçaltının arketipleridir ve her ne kadar insan ürünü olsalar da insanda daima, korku ile arzu arasında gidip gelen çift yönlü duygular yaratmaktadırlar.”¹⁷³ Bu yüzden Atay’ın eserlerini oluşturan korku temalı serüvenler mitolojik bir arketip alanının ürünüdür denilebilir.

3.2.3. Av ve Avcılık Mitleri

Av mitleri, toplumun fiziksel olarak ekip biçmede, tarım ile ilgili işlerde faaliyet gösterdiği, insanların avcılık yaptığı ve av ile ilgilendiği döneme ait temsilleri içeren mit grubudur. Eski toplumlarda hayvancılık önemli sayılan, halkın kutsal ve geçiminin temel unsurlarından biri olan kavramdır. “Avcılığın temelinde tanrıçılık, dini-mitolojik bakış açısı dayanır. İlk zamanlarda gıda amacı taşıyan

¹⁷² Oğuz Atay, *Korkuyu Beklerken*, s. 27.

¹⁷³ Nuri Bilgin, *Sosyal Psikoloji Sözlüğü – Kavramlar, Yaklaşımlar*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2003, s.91.

avcılık sonradan birçok kurallara sahip, dini tören ve gelenekleri içeren karmaşık sistemli bir meslek türü olarak ortaya çıkar.”¹⁷⁴ Bundan dolayı eski metin ve anlatımlarda da av mitleri kavramsal tanımı ile görülür.

Günümüzde ise av kavramı arketipleşerek yeni bir anlam kazanmıştır. Avlanmak, eski dönemlerde bir varlığın peşinden gidip ona sahip olmakken günümüzde bu anlamın yerini bir fikrin, bir kişinin, bir meselenin, bir hedefin peşinden koşmak almıştır. İnsanlar toplumda sürekli bir şeyi kovalamaktadır. Günümüzde başarının peşinden koşmak için gösterilen çaba ile av arketipi arasında paralellik kurmak mümkündür. Özellikle toplumsal açıdan av kavramı insanları harekete geçiren bir unsur olarak ön plana çıkmaktadır. Çünkü hedefin peşinden koşmak insanın hedefi av olarak görmesine sebep olmaktadır.

Oğuz Atay, pek çok toplumsal konu hakkında düşünmüş, düşüncelerini eserlerine de yansıtmış bir yazar olarak av arketipinden oldukça sık yararlanır. Onun eserlerinde eylem önemlidir. Roman, hikaye ve oyun karakterlerinin hepsi bir kişiye, bir ideale tutunmuşlardır. Örneğin *Tutunamayanlar* romanında Turgut, arkadaşı Selim’in ölümünden sonra onun yazdıklarından öğrendiklerinin peşinden koşmaya başlamıştır. Hatta bu durum, Turgut’un bütün hayatının meselesi haline gelmiştir. En basit meselelerde bile aklına Selim gelir. “Ateşinizi müsaade eder misiniz?” Etmem. Siz, Selimden bahsetmeme müsaade eder misiniz? Etmezsiniz.”¹⁷⁵ Turgut’un avcı, Selim’in av olduğu bu denklemde Selim de Hz. İsa’yı avlamaktadır. Atay’ın eserlerinde av olabilmek için belirli yetkinliğe erişmiş, toplumdan sıyrılmış ve görünür olabilmek gerekmektedir. Bunun için biraz da toplumdan sıyrılmış olmak gerekir. Avcı olabilmek için de problemin var olduğunu kavrayacak kadar aydınlanmış olmak gerekir. Selim, bu çemberde hem av, hem avcı olmuştur.

Hz. İsa ile kurduğu ilişkinin arka planında *Tutunamayanların* bel kemiğini oluşturmuştur. *Oyunlarla Yaşayanlar* da ise Coşkun Ermiş hayatının tek anlamı olan, yazdığı oyunların peşinden gitmektedir. “Bütün dünya çıldırmış ve onları yazmak

¹⁷⁴ Aynur Celilova, “Avcılık İnanç ve Ritüellerine Bakış”, **Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi**, C.5, S.8, 2019, s.63.

¹⁷⁵ Oğuz Atay, **Tutunamayanlar**, s.245.

üzere ben gönderilmişim.”¹⁷⁶ Diyerek kendisine bu hedefe kitlenebileceği bir amaç oluşturmuştur. *Bir Bilim Adamının Romanı*, genel olarak Mustafa İnan’ın hayat boyunca ilke edindiği idealleri ve onun peşinden nasıl gittiğini konu eder. Burada da av erdem, avcı Mustafa İnan, onun ideallerini ortaya çıkarmak amacıyla bu romanı yazan kişi de (avcı) Oğuz Atay’dır. “Onu gözümüzde çok büyütmezsek, sonra onun gibi bütün gücümüzle kendimizi ve dünyayı değiştirmeye çalışmak zorunda kalırız.”¹⁷⁷

Bir şeyi idealleştirmek, onu gözünde büyütme, hedef haline getirmek önemli bir motivasyonu gerektirir. Roman karakterlerinin hikaye sonunda bir şey başarabilmesi, kahraman olabilmesi de bu arketipe bağlıdır. Av olmazsa, avcı olacak bir hikaye de yazılamaz. *Eylembilim* romanında ise Server Gözbudak ise matematik profesörü olduğu üniversitede yaşanan çatışmalar etrafında kendi gerçekliğinin peşinden koşmaktadır. Amacı anlaşılma ve hak ettiği ilgiye, alakaya sahip olmaktır. O da hayatı boyunca anlaşılma düşüncesinin peşinden koşmuştur. Aynı düşünce *Tehlikeli Oyunlarda* da vardır.

Hikmet Benol hayatını bir oyun olarak görür ve hayattan beklentisini şöyle açıklar: “Ne var ki Albayım, oyuncular, hayatları içinde anlaşılma ve beğenilmek ve büyük kütlenin ilgisini görmek zorundadırlar. Hiçbir oyuncu, ömrünü tavan arasında geçiremez.”¹⁷⁸ Benol’un hayattaki amacı, ideali ben olmaktır. Çıktığı sahnenin ben’i olup toplum tarafından ilgi, takdir görmektir. Avcı kendisi, av ise toplum veya toplumun ilgisidir. “1960’ların sonlarında eserler vermeye başlayan Oğuz Atay da varoluşçu felsefeden, özellikle de Kafka ve Kierkegaard’dan etkilenmiştir. Bireyin kendini tanıması, kendi varoluşunu gerçekleştirebilmesi, "ben olma" mücadelesi Atay’ın karakterlerinin ortak yönüdür.”¹⁷⁹

¹⁷⁶ Oğuz Atay, *Oyunlarla Yaşayanlar*, s.83.

¹⁷⁷ Oğuz Atay, *Bir Bilim Adamının Romanı*, s.79.

¹⁷⁸ Oğuz Atay, *Tehlikeli Oyunlar*, s.285.

¹⁷⁹ Yunus Şahin, “Bireysel Varoluş, Evlilik İlişkisi ve Oğuz Atay’ın Evliliğe Bakışı”, *Molesto Edebiyat Ve Araştırma Dergisi*, C.3, S.2, Temmuz 2020, s.282.

3.2.4. Olağanüstü Şahıs Mitleri

Bu mitler, tarih içerisinde önemli olan ve olağan dışı unsurlarla anılan kişilerin bahsedildiği mitlerdir. Bu mitlerde yer alan şahıslardan sıradan bir şey yapması veya böyle biri olması beklenmez. Bu kişilerin hayatlarını, hayatlarından kesitleri veya onları odak alarak anlatan olağanüstü şahıs mitleri, bahsettiği kahramanların öncü olduğu meseleleri veya kazandığı zaferleri anlatır. “Bunlar sıradan insanların başaramayacağı işleri başarmıştır. (Oğuz Han, Rüstem, Gılgamış, Promete vb.)”¹⁸⁰

Oğuz Atay eserlerinde bu mitleri roman kahramanlarının, düşündüğü meselelerin yansıtıcısı olarak kahramanları kullanır. Onun eserlerindeki kişiler de toplumunun dışında, sıradan olmayan kişilerdir. Toplum içerisinde onaylanmış, alkışlanmış bir başarıları olmasa bile içsel olarak toplumun dışında kalmayı başarmaları yazar tarafından onaylanmış bir eylemdir. Çünkü Atay, roman kahramanlarının bazen kendisi yerine geçerek toplumu eleştirmesini, kendi eleştirilerini sunmasını sağlamış, kahramanlarını kendisine sözcü olarak atamıştır. Günümüz dünyasında olağanüstü şahıs mitlerinin karşılığını Atay romancılığında görmek mümkün olup, eserlerin olay örgüsü ve kurgusu bakımından da önemli bir yer taşımaktadır.

Örneğin *Tutunamayanlar* romanında ana karakter Selim Işık'ın Hz. İsa ile olan ilişkisi önemli yer tutar. Hz. İsa, Selim Işık için bir yol gösterici görevini görmektedir. Selim'e göre Hz. İsa kahramandır, Hristiyan inancına göre tanrının oğludur. Selim de onun izinden giderek kahramanlaşmaktadır. Tanrının oğlu olmak, mitolojide de görülen bir özelliktir. Hz. İsa'nın mitoloji ile ilişkisi şu şekilde ifade edilebilir:

“İsa, bizim kurtuluşumuz için acı çeken, hatta haça gerilme azabını yaşayan ve insan olan yüce, varlık-üstü, göksel bir varlık, metafiziksel bir anlamda Tanrı'nın Oğlu olarak anlaşılmıştır. Bu görüşlerin mitolojik olduğu aşikardır; çünkü bunlar, Yahudi ve Yahudi olmayanların mitolojilerinde yaygındı ve böylece bu görüşler İsa'nın tarihsel kişiliğine transfer edilmişlerdir.”

¹⁸⁰ Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Şahıslar Mitolojisi*, s.12.

Hız. İsa, insanlık için acı çekmiş, bedel ödemiştir. Selim de bu hayata tutunamayarak, onlardan farklı olarak bedel ödemektedir. Atay Hız. İsa'yı insanlığın, Selim de tutunmayanlar türünün bir yol göstericisi olarak göstermekte, bu sayede eseri mitleştirmekte, din arketipi ortaya çıkmaktadır. Bu unsurlardan kahraman mitinin ortaya çıktığı söylenebilir. Romanda Selim'in Hız. İsa ile gökte görüştüğü yazar. Göğe yükselip iletişim kurmak, mitolojide de var olan bir unsurdur. Selim, Hız. İsa'ya yazdığı mektupta şu sözleri söyler: "Bugün düşündüklerimi, seninle birlikte olduğum gün bilseydim, her şey başka türlü olurdu. Fakat, göreceksin, bir daha buluşursak nasıl istediğin gibi bir adam olacağım."¹⁸¹ Hız. İsa, dönemin toplumunda hem toplumsal hem de bireysel olarak çöküşe geçmiş bir türün temsili olan Selim'i öğretileri ile bulunduğu ortamdan söküp alarak onun aydınlanmasını sağlamıştır. Ayrıca romanda "İsa'dan tam 1936 yıl sonra dünyaya gelen Selim'in doğumu yalnız kendisi için mi önemlidir?"¹⁸² cümlesi Selim'in kendisini yıllar sonra topluma gelen bir öncü olarak gördüğünün, kahraman ilan ettiğinin örneklerinden biridir.

Meseleye başka bir açıdan bakacak olursak, *Tutunamayanlar* da Turgut Özben, Selim'den sonra gelen, onun anıları ve yaşadıklarını öğrenerek kahramanlaşan bir kişi olarak görünmektedir. Selim'e göre Turgut tutunamayan vasfına sahip olmayan, çünkü hayatı oldukça düzenli ve topluma ayak uyduran biridir. Turgut ise artık kendisini hükümdar olarak, kahraman olarak görmektedir. O da tutunamayan, yani kahraman olmaya başlamıştır. Zihninde yarattığı "Olic" karakteri, hükümdarların uşaklarını, mitoloji açısından tanrıların yardımcılarını anımsatmaktadır. Olic, Turgut Özben'e majesteleri olarak hitap eder: "Ne zamandan beri majeste olduk Olic? Geçen gün konuşmuştuk efendimiz: yeni bir krallığın hüküm sürmeye başladığından söz etmiştik. Demek yeni saltanatımız başlıyor. Öyle oluyor efendimiz."¹⁸³ Kahramanlaşma zincirine dahil olan Turgut kendisine yeni bir hükümdarlık kurmuştur.

Sözlü kültürde yeri geçen, Türk mitolojisinde de bahsi geçen masal kahramanı Keloğlan Oğuz Atay'ın eserlerinde de geçmektedir:

¹⁸¹ Oğuz Atay, *Tutunamayanlar*, s.154.

¹⁸² Oğuz Atay, *Tutunamayanlar*, s.160.

¹⁸³ Oğuz Atay, *a.e.*, s.561.

“Karanlık ve dinlendirici bir serinlik. Orta şekerli bir kahve. Beye bir orta yap. Kelime tasarrufu. Günde yedi bin altı yüz on iki şekerli kahve sözü biriktiriyorlar. Kahve fincanını beğendi. Taş gibi kulpsuz bir şey. Keloğlana benziyor.”¹⁸⁴ Bu bağlamda masalların ve Keloğlan’ın mitoloji ile ilgisi söz konusu olduğundan bu kategoriye almak mümkündür.

“Masal, Keloğlan’ın en eski ortak kültür kodları ile ilişkisini yansıtması bakımından anlam taşımaktadır. Masalın derlendiği coğrafya destanlar dönemi özelliklerinin daha yoğun hissedildiği bir coğrafya olması bakımından masaldaki epizotların mitolojik simgeler açısından Anadolu’dakilere oranla daha belirgin olduğu söylenebilir.”¹⁸⁵

Tehlikeli Oyunlar romanında ise Hikmet karakteri oyun yazma odaklı bir yaratım içerisine girerek kendisini kahramanlaştırır. O da Selim Işık gibi tutunamamış, yaşadığı topluma adapte olamamış bir karakterdir. “Şimdiye kadar nasıl oldu da sizin, daha önce kafamda yaşadığım olaylar gibi bir hayalden ibaret olduğunuzu düşünemedim? Oysa her şey ne kadar açıktı. Size ihtiyacım olduğu için yarattım emekli albayı.”¹⁸⁶ Oyun yazmak, karakter oluşturmak ve onu gerçekleştirmek, yani sahnelemek bir nevi yaratım demektir. İnsanoğlu yaratmaktan acizdir. Burada Hikmet’in kafasında bir karakter yaratması, buna olayları da dahil etmesi kendisine gerçeklik dışında yeni bir evren kurduğu anlamına gelmektedir. Bu eylem, onu tanrılaştırılmaktadır. İnsan, bu evrende kökensel bir dürtü olarak kahramanlaşma eğilimi içerisindedir. Günümüz toplumunda dayatılan pek çok tanım içerisine sıkışan insanların çoğu bunu fark etmez. Atay’ın *Tahta At* hikayesinde eleştirdiği gibi zamanla at gözlüğü ile bakan bir topluma bir aydın fazla gelecektir. Atay’ın eserlerinde kahramanlaştırdığı karakterler aydın kişilerdir. Hikmet Benol da onlardan biridir. Belki de bu aydın, Atay’ın kendisidir. Hikmet karakterine Ben Ol, Turgut’un Selim’i kahramanlaştırdığı, ışığını aydınlattığı gibi sen de beni aydınlat

¹⁸⁴ Oğuz Atay, **a.e.**, s.587.

¹⁸⁵ Meriç Harmancı, “Keloğlan’ın Mitik Aynadaki Görüntüsü”, **Millî Folklor Dergisi**, S.94, 2012, s.75.

¹⁸⁶ Oğuz Atay, **Tehlikeli Oyunlar**, s.351.

demıştır. Atay, kahramanlarına verdiği isimlerde de oyuna devam etmiş, kelime oyunu yapmıştır.

Atay'ın *Tutunamayanlar*, *Tehlikeli Oyunlar*, *Korkuyu Beklerken* adlı hikaye ve *Bir Bilim Adamının Romanında* yabancılaşma arketipi ön plandadır. Bu yabancılaşma, *Tutunamayanlarda* Selim ve Turgut'un topluma karşı yabancılaşması olarak düşünülebilir. "Ben kendimi yeterli görmüyorum. Ne için yeterli? Her şey için. Topluluğun eylemine engel olabilecek sorunlarımı çözmeden, onu güdebilecek sorunlarımı çözmeden, onu güdebilecek güçte olmadığımı seziyorum."¹⁸⁷ Diyen Selim'in yaşamış olduğu yabancılaşma toplum ile ilgiliyse, kendi iç dünyasına dönen insanın dış dünya ile problemi nedir? "Bu bağlamda toplumun temelini temsil eden birey, içinde bulunduğu yaban/lık -öteki/lik durumundan ötürü, kendi benliği ve toplumsal değerleriyle savaşıyor. Savaş, kendi değerlerine yabancılaşmaya başlayan birey ve toplumun kendine ve dış dünyaya başkaldırışıdır."¹⁸⁸

Atay'ın *Eylembilim* adlı romanında Server Gözbudak, diğer eserlerde yer alan karakterlerin aksine aydınlar içerisinde yer alan bir yabancıdır. Çizdiği çevrenin farklı bir boyutu göze çarpmaktadır. Cevat Çapan, romanın önsözünde "Sahte sağduyuya, yapay aydınlara, kof duygululuklara, 'Eylembilim'in intikam kılıcını korkusuzca çeken Server Gözbudak aracılığıyla..."¹⁸⁹ der. bu ifade, Atay'ın romanında aydınların içerisinde yeni bir kahraman yarattığını, bir kahraman arketipi doğduğunun göstergelerinden biri sayılabilir. Server Gözbudak'ın aydın olup eylemsizlik içerisinde yaşadığı toplumda ilk kez bir olayın ana kahramanlarından biri olmaya adım attığı, kürsüye çıkıp topluma yön vermeyi amaçladığı anda şunlardan söz eder:

"Kürsünün çevresi sarıldı. Yerden yükseldiğimi hissettim. Dünya çığırından çıkmıştı ve öldürülen bir öğrencinin üniversite bahçesine gömülmesini isteyen

¹⁸⁷ Oğuz Atay, *Tutunamayanlar*, s. 93-94.

¹⁸⁸ Veysel Şahin, "Oğuz Atay'ın Romanlarında Toplumsal Yabancılaşma", *Turkish Studies*, C.8, S.9, 2013, s.2315.

¹⁸⁹Oğuz Atay, *Eylembilim*, s.10.

arkadaşlarının teklifi yönetim kuruluna getirmek isteyen silik bir matematik profesörü, bir hamlet olarak omuzlarda taşınıyordu.”¹⁹⁰

Hamlet, yaşadığı olaylar karşısında tepkisiz kalan, intikamını hayallerinde yaşayan bir adam olduğu için yazar tarafından Server Gözbudak ile ilişkilendirilmiştir. Server Gözbudak’ın omuzlarda taşınışı da kendisi tarafından hayal edilmiş gibi anlatılmıştır. Gözbudak, kendisini kahraman gibi görmektedir. Kendisini Hamlet’e benzetmesi ve kürsüde devleşmesi, aydınlığın ilk adımını atmasından kaynaklanmaktadır. Bu aydın, ilerleyen bölümlerde roman kahramanları ile ilgili bir meselenin de kapısını aralayacaktır.

“Canım bildiğimiz gibi bir kahramanı olsun romanınızın. Aşk da bildiğimiz gibi olsun. Önce, bizim ülkede romancılar bildiğimiz olaylardan yola çıksınlar.” ama aziz şair ben bildiğiniz gibi bir şey değilim ki; ‘mesela siz’ bile değilim. “önce doğru dürüst roman yazmalısınız. Öyle garip sorunları olmayan, karışık teknikler içinde anlatılmayan kahramanlar vermelisiniz. Bizim ülkede henüz, Batılı romancıların eserlerinde rastladığınız gibi derinliği olan kahramanlar yok. Çok esmer, çok çirkin bir genç adam atıldı: Evet evet, daha bizde insanların kendilerini öldürme yüzdesi çok düşük.”

Batı romanlarında bahsedilen kahramanlar, mitolojik bir birikimden gelmektedir. Çünkü mitoloji, metinlere ve hikayelere sirayet etmiş, zamanla bugüne gelmiş bir birikimi ve arketipi oluşturur. Bu birikim de dolayısıyla batı romanının derinliğini oluşturur. Romancılık batı kültüründen geldiği için bizim kültürümüzde yenidir.

“Oğuz Atay Batı’da karar kılmış bir tarihsel dönemecin yarattığı aydın kuşağının temsilcisidir. Ancak Batı’da karar kılmak ile Batı’yı tereddütsüz kabul etmek arasında bir nüans bulunuyor. Oğuz Atay tereddütsüz kabulün yaratacağı kimlik kaybı endişesi karşısında Batı’ya tabi olmaktan çok Batı ile eşit olmaya çalışan bir yazarlık tutumunu benimser.”¹⁹¹

¹⁹⁰ Oğuz Atay, a.e., s.49.

¹⁹¹ Zafer Doğan, “Doğu Batı Arasında İki Müteredit: Ahmet Hamdi Tanpınar ve Oğuz Atay”, **Mediterranean Journal of Humanities**, C.VI, S.I, 2016, s.149.

Oğuz Atay mitoloji ve arketip konusunda önemli örnekler verdiği için romancılık konusunda önemli bir isimdir. Onun kahramanları, bu mitolojik birikimden ve arketipten nasibini almış kahraman ismini kanatlarında taşıyan karakterlerdir. Alıntıda insanların kendini öldürme yüzdesinden söz eden adam dikkat çeker. Çirkin ve esmer olduğunun vurgulanması, fiziksel olarak toplumdan dışlanmış olduğunun temsili olmakla birlikte mitolojide de çirkinlik varlıklarının önemli tanımlarından biridir. bir toplumun kendini öldürme yüzdesinin düşük olması, o toplumdan memnun olduğu anlamına gelir. Oysa hem mitolojide hem de Atay'ın eserlerinde kahramanların hayata karşı fazla aydınlanmanın sonucu intihar eylemini görürüz. *Eylembilim* romanında Server Gözbudak'ın hayatında intihar etmiş kişilerin sayısı oldukça fazladır.

“Ortaokuldan beri intihar etmiş arkadaşlarımı düşünüyorum ve durmadan içiyordum. Ve Üniversite... intiharlarla dolu sınıflarda geçmişti ilk gençliğim. İnsanın temelini, kökünü sarsan sorunlar tuzağına düşmemeliydim.”¹⁹²

Atayın, intiharı normalleştirerek düzeni yıkmaya çalıştığı yorumu yapılabilir. *Eylembilim*, yazar tarafından tamamlanamamış bir eserdir. Bundan dolayı kahramanın ölmüş olduğu bilinir, ancak nasıl öldüğü meselesi romanda anlatım açısından meçhuldür. Belki de yazar ilerleyen bölümlerde bu ölüme de yeni anlamlar yükleyebilirdi. Gözbudak, bu muallak durum içerisinde bile görünür olmuştur. Bir şeyin arafta kalması, onun yorumlanma gücünü artırmaktadır.

Oğuz Atay, *Bir Bilim Adamının Romanı*'nda Mustafa İnan'ı gerçeklerden bahsederek kahramanlaştırmıştır. Çünkü İnan, “Masal ile gerçeğin ayrılmasından yanaydı. Kendisi hakkında anlatılan masallara karşıydı.”¹⁹³ Ayrıca Atay, sözlü kültürün efsane, mit ve diğer türlerinin günümüzdeki karşılığı eserler hakkında yorum yapar. Romanda yer alan şu sözlerden kendisinin bu eserle yazılı kültürün bir mit örneğini verdiği çıkarımını yapmak mümkündür:

“Bu huyumuzu da sevmiyorum desem yalan olmaz. İş yazıya gelince üşeniyoruz. Akıllı biri söylemiş galiba, biz daha sözlü gelenekten yazılı geleneğe geçemedik gibi bir söz etmiş. İnsanlar ölünce sözler de kayboluyor. Ne acıklı değil

¹⁹² Oğuz Atay, *Eylembilim*, s.77.

¹⁹³ Oğuz Atay, *Bir Bilim Adamının Romanı*, s.77.

mi? Ağızdan ağıza dolaşan efsaneler kalıyor. Ben, Mustafa İnan'ın bile sadece efsaneleşmesinden yana değilim. Görüntüler bozuluyor, birçok ayrıntı siliniyor. Hatıralar ve insanlar tanınmaz biçimlere giriyorlar.”¹⁹⁴

Bu yüzden Atay, onun romanını yazarken anılarla kahramanlaştırmıştır. Bir biyografinin içerisine onun hikayesini araştıran, anlatan kurmaca bir profesör, kurmaca unsurlar ekleyerek gerçekle kurmacanın birleşimi bir eser ortaya koymuştur. Günümüz dünyasında mitler form değiştiriyorsa, bir şekilde yaşamaya devam ediyorsa mit kahramanları da elbette günümüze uyarlanmış şekilde görünecektir. İnan da bu forma uygun, insanlar içerisinde gerçek üstünlükleri olan ve insanüstü sayılabilecek bir kişiliktir. Mustafa İnan, bu dünyanın gerçek kahramanlarından biri ilan edilmiştir. Life Crisis mitlerde sıradan olmayan, çevresine öncü olan, önemli başarılarla sahip kişiler aranır. Mustafa İnan, erdemli kişiliği ve başarıları ile bu dünyanın olağanüstü kişisini yaratmıştır. Onun tutkusu, yeniden yaratmaktır. Kendisinden yeni bir kahraman yarattığı gibi düzen ve insanlar hakkında da tutkulu fikirleri vardır. “Yani başka insanların kafasına girmek, onları değiştirmek, doğru bildiği biçimlere sokmak istiyordu. Değiştirmek ne demek? Yeniden yaratmak istiyordu. İnsanları da, kurumları da düzeltmekten yana değildi Mustafa. İşe yaramayan şeylerden kurtulmaktan yanaydı.”¹⁹⁵ Bu kurtulma isteği, yeniden yaratmak arzusu Mustafa İnan'ı gerçek bir kahraman yapan unsurlardan biri sayılabileceği gibi, tanım ve tasvir Atay'a ait olduğu için onun gözünde de bir kahraman mevcuttur. Hatta, öyle ki onu Yarı-Tanrı olarak, yani mitolojik bir tanrı gibi tasvir eder. “Yarı-Tanrılar genelde asık suratlı olurdu; hele o tanrılar mekanik, matematik gibi çok zor şeyleri bilirlerse.”¹⁹⁶ Sonrasında bu tasvirini genişleterek onu tanrılar dünyasının en önemli ve en bilinen isimlerinden Zeus'a benzetir:

“Mustafa İnan ne derse yapabilir diye düşünüyorlardı öğrenciler artık. Çok tanrılı profesörler sisteminde Mustafa İnan'ı Zeus yapmışlardı; onun yapamayacağı

¹⁹⁴ Oğuz Atay, **a.e.**, s. 260.

¹⁹⁵ Oğuz Atay, **Bir Bilim Adamının Romanı**, s.137.

¹⁹⁶ Oğuz Atay, **a.e.**, s.171.

şey yoktu. Mustafa Hoca'yı, daha yüzünü görmeden efsaneleştiriyorlardı. Ne yapalım, tanrıları görmek kolay mı? Oysa görünüşü insana benziyordu.”¹⁹⁷

Burada akademisyenlerin, yani aydınların temsil edildiği çevrenin de Çok Tanrılı tanımının içerisinde alındığı söylenebilir. Romanda tanrı olmak, görünmez ve ulaşılmaz olmak düşüncesi ile günümüz dünyası üzerinden bir öğrencinin hocasını ulaşılmaz görmesi ilişkisi ile bağlantı kurularak mitolojik bir evren yaratılmıştır. Akademi evren, öğrenciler sıradan kişiler, Akademisyenler Tanrı ve Mustafa İnan Zeus'tur. Olağanüstü şahıs mitlerinde bu kahramanlar toplumun ötesindedir ve bazen toplum onların yön vermesini bekler. *Oyunlarla Yaşayanlar* da ise ana karakter Çoşkun, Mustafa İnan'ın aksine yazdıklarının, yaptıklarının çevresince onaylandığını görmemektedir.

“ÇOŞKUN: Nasıl olur? Beni bekliyorlar? Yazdığım oyunları...”

CEMİLE: Kimsenin seni beklediği yok Coşkun.

ÇOŞKUN (*Şiddetle*): Olmaz bekliyorlar. Belki herkes bekliyor... insanlar...gerçekler...Ben...ben... bazı gerçeklere vardığımı sanıyorum. Ülkemizin insanlarına söyleyecek şeylerim var. Evet, ciddi söylüyorum. İnsanlarımızın düzeni için...”

Çoşkun evrene iz bırakmak, kahraman olmak istemektedir. Kendisini bir aydın olarak görmektedir. Aslında yazar da onun Tanrı tarafından seçilmiş olduğunu, manevi bir doygunluğa ulaşmış aydın bir kişi olduğunu soyadını ERMİŞ olarak koyarak belirtmiştir. Oyunlara sığınarak, kendi oyununu yazarak kendi dünyasını yaratmak, bir nebze olsun hayatını anlamlı kılmaya yaramıştır ancak hayal ettiği toplum onayını görmekten çok uzaktır. Anlaşılmak istemektedir ancak çevresinde onu anlayacak kimse yoktur. Unutulmak, yok olmak, ölmek demektir. Kahramanlar hiçbir zaman unutulmaz. Çoşkun'un korkusu da yaşarken ölmektir. Bu diyalogda eşi Cemile onun kahraman olduğunu onaylamazken, kız arkadaşı Emel, şu sözleri söyler:

“EMEL: (*Ağlayarak*): Bir kahraman gibi davranmanı istediğimi anlamıyor musun? Beni alıp uzaklara götürmeni istiyorum Coşkun. İstiyorum ki bizim başımıza gelenler dünyada şimdiye kadar kimsenin başına gelmemiş olsun. Senden, bütün dünyayı sarsan hareketler beklediğimi, bilmem nasıl anlatsam? (*Coşkun bardağına*

¹⁹⁷ Oğuz Atay, a.e., s.172.

içki koyar.) şu anda yaşadığımızın da bir oyun olduğunu düşünemez misin? Yazmaya cesaret edemeyeceğin kadar büyük ve müthiş bir oyunun kahramanı olabilirsin istersen.”

Emel’in bu sözlerinden, bir kahraman miti yaratımı söz konusu olduğu görülür. Coşkun her şeyi hayal dünyasında yaşadığı için gerçeklere sırtını çevirmiş, oyun yazmaktadır. Dünya üzerinde yaşanmamış şeyler yaşamak, dünyayı sarsmak ve düzeni yeniden kurmak, sıradan olmayan kişilerin yapabileceği bir şeydir. Atay, Coşkun’un mitleşmesini ölümü ile sağlamıştır. “Coşkun Ermiş, kalbi olduğu için ölmüş bulunuyor. Hayat oyunlarını gereğinden fazla ciddiye alan merhum, ölümü de aynı ciddiyetle karşıladı. Onun kadar ciddi olmayan biri, böyle durumlarda, hiç olmazsa baygınlıkla yetinebilirdi. Coşkun öldü. Çünkü oyunlar, onun için bir ölüm kalım meselesiydi.”¹⁹⁸ Coşkun bu meselede kalamamış ve ölmüştür. Çünkü hayatta varamadığı o kahraman noktasına, o yüksekliğe ölümü ile geçmeye çalışmıştır. Ölümü ona ölümsüzlüğü vermiştir. Ölümsüzlük ise insanlardan ayıran en büyük güçlerden birisidir. Burada da yazar olağanüstü şahıs miti yaratmaya çalışmıştır.

Atay’ın bu tiyatro oyununda yapmaya çalıştığı şeyi deneyen başka sanatçılar da vardır. Örneğin Alejandro González Iñárritu’nun *Birdman* filminde toplum tarafından onay görmek isteyen Riggan Thomson karakterinin süper kahraman oyunculuğundan ayrılarak yazdığı bir oyunu sahnelemesi, kariyerinde tiyatro oyuncusu olarak, gerçek kimliği ile anılmak istemesi üzerine toplum tarafından gördüğü baskı ve topluma üstün gelişinin hikayesi filmde ele alınır. Hem Atay’da, Hem de Iñárritu’nun filminde muhtemel son ölümdür. Karakterler sahneye çıkar ve sahnede ölür. Yaşamları ölümleri kadar sesli olmasa da ölümleri herkesin önünde gerçekleşir. Onların başarısı, bir mit olarak değerlendirilebilecek unsur ölümleri olur. Buradan mitler aracılığı ile ortaya konulan farklı alanlardaki ürünlerin benzerliklerini mitlerin ortak noktada birleştirme kuvvetinin bulunduğunu söylemek mümkündür.

3.2.5. Orijin (Etiolojik) Mitler

Bu mitler bir sorunun cevabı niteliğinde, evrende yer alan unsurların ve kökenlerin nasıl ortaya çıktığı sorusuna cevap verebilen mitlerdir. “Aslında mitoloji

¹⁹⁸ Oğuz Atay, *Oyunlarla Yaşayanlar*, s.108.

insanın kafasında oluşturduğu sorulara cevap verecek bir düzeyde oluşturulmuştur.”¹⁹⁹ Eski dönemlerde bu mitler görsellerle desteklenerek anlatılmıştır. Günümüzde ise modern edebiyatta roman teknikleri ile bu anlatım sağlanabilir. Çünkü yazılı metinlerin sembolleri, onu görselleştiren şey yazarın anlatım teknikleridir. Yazarların bahsettiği kökensel unsurlar bu tekniklerle anlatılabilir. Bu mitlere bakarken hem eserde yer alan, orijin mit sayılabilecek unsurlar yer alabilirken, soyut anlamlı kavramlar ve yazarın anlatım tekniği de değerlendirilebilir. Atay’ın eserlerinde bu mitleri görmek mümkündür. *Tutunamayanlar* romanında hayata tutunamayan, var olan düzene çeşitli şekillerde adapte olamamış, toplum içinde kaybolmuş insanları tutunamayan olarak temsil eder ve bu insanları garip yaratıklar olarak tanımlar. Bu tutum, ilk çağlardaki mitlerde karşılaştığımız, insanüstü varlıkları anımsatır. Orijin mitleri bu tarz varlıkların kökenini, tanımlanmasını ifade ettiği için yazarın bu tutumunu mitlerle ilişkilendirmek mümkündür. Denilebilir ki tutunamayan, yazar tarafından bir tür olarak ele alınmış, insanlardan ayrıştırılmıştır. Bu kategoriye mitolojik bir tanım yapılarak kökeni irdelenmiştir. Atay, “Garip Yaratıklar Ansiklopedisi” adı verdiği bölümde şu ifadeleri kullanmıştır:

“Tutunamayan (disconnectus erectus): Beceriksiz ve korkak bir hayvandır. İnsan boyunda olanları bile vardır. İlk bakışta, dış görünüşüyle, insana benzer. Yalnız, pençeleri ve özellikle tırnakları çok zayıftır. Dik arazide, yokuş yukarı hiç tutunamaz. Yokuş aşağı, kayarak iner. (bu arada sık sık düşer. Tüyleri yok denecek kadar azdır. Gözleri çok büyük olmakla birlikte, görme duyusu zayıftır. Bu nedenle tehlikeyi uzaktan göremez.”²⁰⁰

Atay, bu tanımların yanında bu türün aile düzeninin bozuk olduğundan, başları eğik hareket ettiklerinden, din kitaplarının bu türün etini yemeyi yasakladığından söz eder.²⁰¹ Dinde bir hayvanın etinin yenmemesi, necis (pis) sayılmasından kaynaklanmaktadır. Yazar tutunamayanları, necis olarak nitelendirmiş

¹⁹⁹ Fuzuli Bayat, **Mitolojiye Giriş**, s.16.

²⁰⁰ Oğuz Atay, **Tutunamayanlar**, s.149.

²⁰¹ Oğuz Atay, **a.e.**, s.150.

ve toplum içerisinde düzene sokulması beklenen tüm meselelerden uzak tutmuştur. Bu tanımlar, mitolojide lanetlenmiş yaratıkları anımsatır.

Orijin mitleri, nedensellik içerdiği ve köken meselesine dayandığı için bir insanın kökeninin incelediği bir meselede de orijin mitlerine yönelmek doğru bir yaklaşım olacaktır. *Tutunamayanlar* romanının *ikinci şarkı* isimli bölümünde Selim Işık, şunları yazar:

“Orta Asya’daki pembe elipsin içinden
Çıkan kırmızı oklara binerek, Bozkurtlar (kanatlı)
Çin’den

Nasıl uçmuşlar Tanca’ya kadar.”

Daha sonra bu mısralarda Selim Işık’ın atalarının macerasından bir kesit olduğu söylenir. Kanıt olarak, romanda Düzgen Silik adında geçmişte yaşamış bir gencin yazdığı günlükler gösterilir. Bu kişi, toplumsal savaflara katılmış bir kahraman olarak tasvir edilir. Atay, ana karakterinin köklerine inmiş, bir köken miti ortaya çıkarmıştır diyebiliriz.

“Orta Asya’dan kanatlarla ve oklarla gelen bozkurt” ifadesi, Türk mitlerini anımsatmaktadır. Örneğin “Oğuz Kağan Destanı’ndaki Gök Tanrı’nın Oğuz’a gönderdiği, yol gösteren lider Bozkurt ne ise bir topluma gönderilen “kahraman” da odur.”²⁰² Burada da bozkurt görmekteyiz. Kendisini mitolojik bir kökenin kahramanlarından tabir eden Selim Işık, o dönemden gelen bir genç olan Düzgen Silik ile Selim aynı kökenden gelmiştir. Silik ok ile toplumsal savaşını verirken Selim de aklı ile vermektedir. Burada mitleşmiş bir kahraman olan Selim’in mitolojik kökenini gördüğümüz yorumu yapabiliriz. Ayrıca Düzgen Silik günlüklerinde bulunduğu toplumdan dışlanmış biridir. Yani Selim Işık gibi tutunamayanlar arasındadır. Atay, tutunamayan olmak kavramını daha geniş bir döneme yayarak kökensel hale getirmiştir.

Bununla beraber soyut kavramların izahının yapılması meselesinde günümüzde alegorik anlatım da edebi sanatlarla yapılmaktadır. Edebiyatta alegori bahsi geçen hikayenin yazara has unsurlarla zenginleştirilmesi anlamına gelir. Bu alegorik unsurlar Atay’ın eserlerinde sık sık görülmekle beraber en çok iç çatışma,

²⁰² Yaşar Çoruhlu, **Türk Mitolojisinin Ana Hatları**, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2020, s. 209.

zamanın ve mekanın net olarak verilmemesi, olayların çok detaylı olması ve kavramların derin aktarılması, roman kahramanlarının sürekli bir merak, arayış içerisinde olması ve metinlerarasılık örnek olarak gösterilebilir.

Tutunamayanlar romanında Selim'in yaşadığı yalnızlığın kişisel tarihindeki sebepleri sorgulandığında ortaya toplumsal düzensizlikler ve modernleşme problemi çıkacaktır. *Oyunlarla Yaşayanlar* romanında Coşkun'un oyun kavramı ile kurduğu bağın temelinde dış dünya ile kuramadığı bağ yatmaktadır. Her şeyi kendi kafasında, hayal dünyasında yaşamak onu mutlu etmektedir. Atay'ın bahsi geçen evlilik, ölüm, oyun, korku gibi bütün kavramlar üzerinden yapılabilecek kökensel değerlendirmeler olabilir.

3.3. ATAY'IN KURMACA DÜNYASINDA MİTOLOJİK ŞAHISLAR, VARLIKLAR VE UNSURLAR

3.3.1. Tanrı, Yarı Tanrı ve Tanrıçalar

Mitoloji ele aldığı meseleleri ve mesajları kültürlere aktarmak için bazı olaylardan ve unsurlardan faydalanır. Bu unsurlar çizilen evrene anlam kazandırmak için önemli detaylardır. Bahsi geçen unsurlara tek bir bakış açısı ile bakılmaması da mitlerin değerlendirilmesi açısından önemli sayılabilecek bir tavır olarak gösterilebilir. Örneğin, mitlere bakıldığında içerisinde yer alan olağanüstü unsurların güncel hayat ve insanoğlunu konu edinen meselelerden uzak olduğu düşünülebilir. Mitolojilerde konu edilen tanrı ve tanrıçalar ders verici nitelikte özelliklere de sahiptirler. Bir tanrının veya tanrıçanın bu özelliğe sahip olabilmesi için insan gibi yanılı yaşayabilecek bir varlık olması gerekir. Tanrı anlayışında böyle bir durum söz konusu değildir. Tanrı her şeyi bilen, gören, kusursuz olandır ve tasviri tam olarak yapılamaz. Mitolojideki tanrılar ise bu tasvire aykırı özellikler içermektedir. “Edebi eserlerde kullanılan mitolojik tanrı ve tanrıçalar, insana ait özellikleri, belirgin fiziksel özellikleri ya da sembolleri ile kullanılırlar. Kimi zaman eserlerde yalnızca

isimlerinin kullanılması bile kurgu içindeki karakterin konumu ile ilgili ciddi ipuçları vermeye yarar.”²⁰³

Atay’ın eserlerinde mevcut olan kurgusal düzende de bu tanrıların izini sürmek mümkündür. *Tutunamayanlar* romanında yer alan, “Pandora, biliyorsunuz, kutuyu merakından açtı da ümit dışında bütün kuşları uçurdu: işte o kadın.”²⁰⁴ cümlesi Yunan mitolojisinde ismi sık geçen isimlerden birinin romanda yer aldığını gösterir. Pandora, mitolojide yer alan ilk kadın ve Kötülüklerin simgesi kutunun yeryüzüne taşıyıcısıdır.²⁰⁵

Korkuyu Beklerken’de yer alan *Unutulan* isimli hikayede isim zikredilmemiş olsa da kullanılan ifadelerden mitolojik bir yorum yapmak mümkündür.

Hikayede geçen: “El fenerini ölünün üzerine dolaştırdı: Örümcek ağlarının gerisinde sisli bir görünüşü var. Yalnız, ağların arasından elimi, onun kalbine götürdüğüm yer biraz karanlık.”²⁰⁶ İfadesi Yunan Tanrılarında Achlys’i anımsatır. “Çoğunlukla ölümle ilişkilendirilen ve ölümün sembolü olan sis, Yunan mitolojisindeki bazı eski kozmogonilere göre, Kaos’tan önceki ebedi Gece’dir. Zehir ve sis tanrıçası Achlys ise sefalet ve kederin kişileştirilmiş hâlidir.”²⁰⁷

Bu ifadelerden hareketle sis tanrısı olan Achlys hikayede sisli bir görünüş, yani bedenlenmiş sisli bir görüntü tasviri ile anımsatılmıştır. Eller ile kalbe götürülen ve karanlık olarak tasvir edilen bir beden de ölümü çağrıştırabilir. Ölüm ile sis ilişkisini hikayede bu şekilde veren yazar örümcek ağı ifadesi ile de mitolojide yeri olan bir gönderme yapar. Örümcek ve örümcek ağı ifadesi kibiri yüzünden Athena tarafından cezalandırılıp sonrasında yaşasın diye örümceğe çevrilen Arachne’nin mitini anımsatır. Kullanılan semboller ve unsurlar da mitolojik tanrıların veya tanrıçaların anımsanmasında, onların kökensel özelliklerinin anlaşılmasında etkili olabilir.

²⁰³ Eda Nilay Çılsalar, “Leyla Erbil’in Eserlerinde Mitolojik Unsurlar”, **Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı**, Yüksek Lisans Tezi, Temmuz 2021, s.28.

²⁰⁴ Oğuz Atay, *Tutunamayanlar*, s.155.

²⁰⁵ Behçet Necatigil, **a.g.e.**, s.65.

²⁰⁶ Oğuz Atay, *Korkuyu Beklerken*, s.32-33.

²⁰⁷ Aslan Cobutoğlu, “Cengiz Aytmatov’un Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek Romanında Mekânın Ruhu ve “Kendileme” Kavramı”, **Motif Akademi Halkbilimi Dergisi**, C.15, S.39, s.893.

Aynı kitapta yer alan *Tahta At* isimli hikaye ise adı üzerinden anlaşılacağı üzere Troya Savaşı ve Tahta At'ın karnından askerlerini gönderen Yarı Tanrı Odysseus göndermesi yapılır. Bu zaferin ve olaylar örgüsünün izlerini görülen hikayede Atay, Odysseus'un ismini sık sık zikreder.

“Bu taşların üstünde Odiseus bazılarınız bunu Ulisses olarak bilirler ki bunlar Afrodit ve Venüs gibi aynı şeylerdir, düşmana saldırmak için hazırlanarak kılıcını kınından çıkarıyordu.”²⁰⁸ Örneğinde olduğu gibi Atay Odysseus, Afrodit ve Venüs'ten bahseder. Yazarın burada kurduğu bağlantı ise Yunan mitolojisinde yer alan Aphrodite ile roma mitolojisinde yer alan Venüs'ün aynı anlamın karşılığı olması, yani aşk, güzellik ve cazibenin sembolü tanrıçalar anlamına gelmeleridir.²⁰⁹

Bir Bilim Adamının Romanı isimli eserde Atay, baş karakteri ve aynı zamanda hocası Mustafa İnan'ı “Çok tanrılı profesörler sisteminde Mustafa İnan'ı Zeus yapmışlardı.”²¹⁰ sözleri ile roman kahramanını bir tanrıya benzettiği, bu bağlamda romanında mitolojik bir tanrıya yer vermiş olduğu ve bu ilişki sonucunda mitolojik bir karakter ortamı yarattığı söylenebilir. Ayrıca yazarın belirtmiş olduğu profesörlerin düzeni sistemsel bir düzeye oturtulup mitolojide yer alan tanrıların çokluğuna gönderme olarak düşünülürse tespitin doğruluğu daha çok ispat edilebileceği ve Atay'ın eserinde mitolojik bir evren kurgulamış olduğu söylenebilir.

Oyunlarla Yaşayanlar tiyatro kitabında ise “Kader Tanrısının kurbanları olan soylu oyuncuların yerini, aslanların pençelerine atılan zavallı köleler aldı.”²¹¹ cümlesi mitolojik bir evrenin kurgusunun oluşturulmaya başlandığı düşüncesini verir. Kader Tanrısı mitolojide yeri olan bir varlık olup, Yunan mitolojisinde önem arz etmektedir. Yazarın ismen belirtmediği, ancak mitolojik bir Tanrı göndermesi yaptığı belirlenebilen bu cümlede bir hayvanın pençeleri arasına bırakılmış bir köle, kolezyumda savaş veren bir kişiyi andırmaktadır. Bu bağlamda yazarın Roma mitolojisi değerlendirildiğinde Kader tanrı/tanrıçası *Parcae*, Yunan mitolojisinde ise

²⁰⁸ Oğuz Atay, **Korkuyu Beklerken**, s.97.

²⁰⁹ Behçet Necatigil, **a.g.e.**, s.34.

²¹⁰ Oğuz Atay, **Bir Bilim Adamının Romanı**, s.172.

²¹¹ Oğuz Atay, **Oyunlarla Yaşayanlar**, s.25.

Moria'lar adı verilen üç tanrıdan kader tanrısı olarak ifade edilen Lakheisis ifade etmiş olabileceği söylenebilir.²¹²

Ayrıca Atay'ın ismini belirttiği bu mitolojik Tanrı/Tanrıçalarla birlikte ismini belirtmediği, mekânsal olarak Eski Yunan adını verdiği yerlerde geçen mitolojik alt yapıli kurgu içerikli tasvirleri de bulunmaktadır. Örneğın *Oyunlarla Yaşayanlar'da* geçen Bunalım, Cahillik, Bilgi gibi Tanrıların yer aldığı bir oyun(tiyatro) geçmektedir.²¹³ Bu bağlamda Atay'ın eserlerinde yer verdiği mitolojik tanrıların tanrıçalar ötesinde mitoloji ile yakın ilişkisi ve mitolojiyi de kurgusal bir unsur olarak kullanabildiği söylenebilir.

3.3.2. Psikomitolojik Unsurlar

Psikomitoloji, kelime anlamına bakıldığında insanın ruhsal dünyasının dışı vurumu olarak gerçekleştirdiği tavırların mitolojik olaylarla ilişkilendirilip ortaya çıkan yansıması şeklinde yorumlanabilir. Teorik anlamda ise Psikomitoloji; “Psikoloji ve mitolojinin bilimsel, entelektüel ve akademik alanlarda birbirlerine veri sağlamak için oluşturulmuş disiplinler arası bir çalışma alanıdır.”²¹⁴

Mitolojinin insan ve toplum ile var olan ilişkisi psikoloji ile ilişkisi de gözlemlendiğinde desteklenebilir bir düşünce olduğu ortaya çıkmaktadır. Mitolojide yer alan olayların seyri ve tanrıların, kahramanların özellikleri, bu anlatılardan çıkarılanlar mitlerin aktarımının insan biliminde de seyrettiğini göstermektedir. Mitolojinin temel amaçlarından biri olan insanın evreni ve çevresini anlamlandırma dürtüsü ilerledikçe öze doğru bir yolculuğa da sebep olmuş olduğu söylenebilir.

Bu bağlamda edebi eserlerde de psikomitolojik unsurlara rastlamak mümkündür. Eserlerinde psikomitolojik unsurları kullanarak kahramanlarının ruhsal travmalarını, yaşadıkları problemleri veya güncel meseleleri bu yolla aktaran yazarlar mevcuttur. Oğuz Atay da kurmaca yapıtlarında bu izleri gördüğümüz

²¹² Behçet Necatigil, **a.g.e.**, s.50.

²¹³ Oğuz Atay, **Oyunlarla Yaşayanlar**, s.86-87.

²¹⁴ Hilal Akça, “Leyla Erbil’in Eski Sevgili Hikâyesine Psikomitolojik bir Yaklaşım”, **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi** C.8, S.4, 2019, s.2086.

isimlerden bir tanesidir. Atay'ın eserlerinde yer alan kahramanlar genellikle bireysel açıdan sıkıntılı, toplumdaki uzaklaşmış ve içine kapanık bir yaşam süren kişilerdir. Hayatı ve yaşadıkları düzeni sorgulama eğilimine sahiptirler.

Bu sorgulama ve iç sıkıntısı, kişilerin psikolojik açıdan yaşadıkları sorunların da baş göstermesine sebep olacaktır. Modern dünyada yaşanan kültür karmaşası ve toplumsal düzenin bozulması ile yaşanan problemlerin de birey üzerinde etkileri düşünülürse Atay'ın eserlerinde bu bireylerin psikolojik yansımalarının görülebileceği söylenebilir. Psikomitolojik unsurlar bu bağlamda Atay'ın eserlerinde de görülmektedir.

Ikaros/ İkarus kompleksi:

İkarus miti, Atinalı bir sanatçı olan mimar Diadalos'un suçundan dolayı bir kuleye hapsedilmesi sonucu oğlu İkarus ile kendisine eriyebilen balmumundan kanatlar yapması ve kuleden uçmaları ile başlar, İkarus'un güneşe ve denize yaklaşmaması kuralını delmesi ile bal mumunun eriyip düşüp ölmesi ile sonuçlanır.²¹⁵ Bu mitte pek çok alt metinden söz etmek mümkündür. Örneğin; imkansızlıklar içinde bir kulede yapılmış kanatlar azmi, bu kanatlarla yükseklikten uçmak cesareti, uçarken bir güneşin veya bir denizin çekiminin, ölümle sonuçlanacağını bilerek onu deneyimlemek başka bir cesaret tesirini temsil eder. "İkaros psikolojide, ergenleri ve onların aileleriyle olan ilişkilerinde bağımsız olma mücadelelerini, ailelerinden kopma girişimlerini aktarmak amacıyla kullanılmaktadır."²¹⁶

İkarus mitine psikomitolojik unsurlar bakımından edebi eserlerde de rastlamak mümkündür. Bu eserlerde yazarların mitleri hangi kapsamda ele aldığını değerlendirmek gerekir. Oğuz Atay'ın eserlerinde de bu bağlamda bir değerlendirme yapıldığında eserlerinin bahsi geçen mit ile ilişki barındırdığını söylemek mümkündür. İkarus miti kuleye hapsedilmiş bir baba ile oğlun mitidir. Hapsedilmek psikolojik açıdan bir topluluğa veya istenmeyen bir duruma karşı katlanmanın, o

²¹⁵ Behçet Necatigil, **a.g.e.**, s.115.

²¹⁶ Eda Nilay Çılsalar, "Leyla Erbil'in Eserlerinde Mitolojik Unsurlar", **Kastamonu Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü**, Yüksek Lisans Tezi, Temmuz 2021, s.87.

duruma ve konuma mahkum olmanın yansıması şeklinde yorumlanabilir. Oradan kurtulmanın tek yolu cesaret ve çabadan geçmektedir. Aynı zamanda Ikarus'un bilerek yasak olana doğru uçuşması, bunun sonucunda ölümle yüzleşmesi toplumsal açıdan dışlanmış olan bireyin toplum yasaklarına, kurallarına uymadığı takdirde toplumdaki dışlanma cezası ile karşılaşmasına benzer. Bu durum ile karşılaşan birey Ikarus gibi var olduğu düzenden /hapisten uzaklaşmak, kurtulmak düşüncesi ile baş başa kalacaktır. Ikarus yasağı delerek, kanatları ile güneşe dokunarak babasının ona belirlediği çizgiyi aşmıştır. Kendisine farklı bir yol seçmiştir. Artık bir amacı vardır. Toplumdan uzaklaşmaya başlayan bireyin ilk adımı da var olan düzenden kopması ile mümkün olacaktır. Bu miti toplumsal ve bireysel açıdan değerlendirdiğimizde Atay'ın kurmaca eserlerinde gördüğümüz bazı unsurları da seçmek mümkündür.

Tutunamayanlar'da Tutunamamak kavramının bile toplumdaki, var olan düzenden uzaklaşmak ile olan ilişkisi bu mitte yer alan bağı koparmak, sınırların dışına çıkmak düşüncesi ile benzerlik göstermektedir. Selim Işık'ın toplum içerisinde kendini konumlandığı yer arafta bir yerdir. Yüksektedir ve düşmek üzeredir. Düşüşü de intiharla sonuçlanır. Bir şeyi bilerek yapmak, onu göze almaktır. Ikarus mitinde Ikarus'un güneşten kanatlarının yanacağını bilerek bunu göze alması Selim'in intihar düşüncesi ile benzerlik göstermektedir.

“Selim'in ölümü gene odayı kapladı. Güneş tutulması gibi bir şey. Kelimelerin dağıtamadığı bir ağırlık.”²¹⁷ Cümlesinde yer alan güneş tutulması benzetmesi Ikarus miti bağlamında ilişki kurulabilecek, örnek verilebilecek bir unsur olarak gösterilebilir. Ayrıca güneş tutulması gibi doğa olaylarına mitolojide de yer verildiği görülmektedir.

Eylembilim'de Servet Gözbudak statü açısından kendisini meslektaşlarının aşığında hisseden bir akademisyendir. Hayatını istediği bir şekilde yaşamak konusunda eylemsiz bir tavır sergilediği gözlenir. “İnsanın geçmişinden kaçabilmesi için, kendinden kaçabilmesi gerekiyor. Bunu da bilinçsizce gerçekleştirirse sürdürebilir.”²¹⁸ Diyen Gözbudak, hayatını başarısız olarak değerlendirmektedir. Kendisi ve yaşantısı konusunda kaçış düşüncesindedir. Bu düşünceler içerisinde

²¹⁷ Oğuz Atay, **Tutunamayanlar**, s.110.

²¹⁸ Oğuz Atay, **Eylembilim**, s.29.

Ikarus'un eylemsel olarak kaçıışı, Gözbudak'ın bireysel ve toplumsal kaçıışı ile ilişkilendirilebilir.

Oyunlarla Yaşayanlar'da Coşkun karakteri kendisini toplumdan ayırıştırır. Oyun yazmaktadır. Yazdıkları ile yaşadığı dünyaya bir iz bırakacağı düşüncesindedir ancak eşi başta olmak üzere onun bu düşüncesini desteklemeyen insanlar vardır. Bunun için çevresine kulak asmaz, kendisi hakkında söylenenleri kabul etmez:

“ÇOŞKUN (*Şiddetle*): Olmaz bekliyorlar. Belki herkes bekliyor... insanlar...gerçekler...Ben...ben... bazı gerçeklere vardığımı sanıyorum. Ülkemizin insanlarına söyleyecek şeylerim var. Evet, ciddi söylüyorum. İnsanlarımızın düzeni için.”²¹⁹

Bu tavır, Ikarus 'un kuleden uçtuğunda kendisine can yakıcı sonu seçme cesaretini anımsatır. Coşkun'un da Ikarus gibi kendi yolunu çizmiş, sınırları belirlenen konumdan uzaklaşmış ve kendi gerçekliğini arayan, anlaşılmayı bekleyen bir kişidir. Kitabın sonunda Coşkun'un ölümü de oyun yazmaktan vazgeçmediği tiyatro sahnesinde gerçekleşir. Burada Ikarus'un yapmak istediği şeyden vazgeçmeyip ölümü göze aldığı gibi bir tavır söz konusudur.

Tehlikeli Oyunlar 'da Hikmet Benol karakteri yaşantısını bir yükseliş ve düşüş öyküsü olarak tanımlar. Bu sayede, bu süreç ile hayatında bir anlam kazanmaya başladığını ifade eder. Benol toplumun onun hayatı ve kararları hakkındaki olumsuz yorumlardan etkilendiğini, ancak sonrasında oyun kavramı adı altında bir bağlam oluşturduğundan söz eder. Benol 'un ve Ikarus'un yükselişi ve düşüşü birbiri ile ilişkilendirilebilir: “Küçük trajedimi, alçak gönüllü faciama okumadılar. Hikmet'in Yükselişi ve Düşüşü 'nü küçümsediler. Yaşantım, bana da sıkıcı geldi sonunda; fakat bir de ne göreyim: Büyük oyunlara uygun bir serüven çıkmış ortaya.”²²⁰

Oidipus Kompleksi:

Bu kompleks, sıklıkla ismi geçen psikomitolojik unsurlardan bir tanesidir. Oidipus miti oğlu tarafından öldürüleceği kehanetini öğrenen Thebai Kralı oğlunu bir dağa

²¹⁹ Oğuz Atay, *Oyunlarla Yaşayanlar*, s.79.

²²⁰ Oğuz Atay, *Tehlikeli Oyunlar*, s.448.

bırakır, sonrasında Oidipus'un annesi ile evleneceği kehanetini öğrenip kaçması sonucu kehanet tekrar ortaya çıkar ve Oidipus annesi ile evlenir ve kendini kör eder.²²¹ Bu komplekste bireyin annesi ile olan içsel ilişkisinden ötürü babaya karşı duyduğu öfke ve olumsuz duyguların tesiri olarak ortaya çıktığı söylenebilir.

Birey annesine karşı hissettiği doyumsuz bağı ve yakınlaşma isteğinin arka planında onu engelleyen, körelten kişi olarak baba figürünü görmeye başlar ve onu iç dünyasında bir nevi düşman olarak nitelemeye başlar. "Kısaca, küçük çocuk annesine tümüyle sahip olmak, babasını ise öldürme isteği duymaktadır- tıpkı Oidipus gibi"²²² Modern edebiyatta da baba problemi sık sık gözlemlenen bir durumdur. Dolayısıyla bu kompleksin edebiyata tesiri farklı şekillerde görülebilmektedir. Oğuz Atay'ın eserlerinde de bu kompleksin izlerini gözlemlemek mümkündür.

Tutunamayanlar romanında yer alan Selim karakterinin Oedipus kompleksine sahip olan karakterler arasında yer aldığı söylenebilir. Selim'in hayat ile ilgili yaşadığı sıkıntıları ve hayata tutunamama sebebini psikomitolojik bir bağlamda değerlendirdiğimizde karşımıza Selim karakterinin babası ile bir bağ kuramamış olması çıkar. Romanda Selim'in babası hakkında bir bilgi yoktur. Selim'in örnek alacağı bir figür olarak annesi var olmuştur. Buradan baba figürünün eksikliği, yani baba probleminin hayata olan yansıması görülür.

Korkuyu Beklerken adlı öykü kitabında yer alan *Babama Mektup* başlıklı öykü bu kompleksin örneklerinden biri olarak sayılabileceği gibi yazar da bu kompleksten ismen söz etmiştir. Bu öyküde, babası ile ilişkisi küçük yaşlardan itibaren sorunlu olan bir çocuk görülmektedir. Bu çocuk babası ile bağ kuramamış, bir yandan onu sevmiş, diğer yandan onunla istediği iletişimi kuramamış, belki sevememiş bir evlat gözlenmektedir:

"(Mesela, egoist olduğun halde, sen de 'ego'nun farkında değildin.) bir yerde okumuş olsaydın da bana, "Oğlum sende Oedipus kompleksi var mı?" diye sorsaydın ne karşılık vereceğimi bilemezdim sanıyorum."²²³

²²¹ Behçet Necatigil, **a.g.e.**, s.70.

²²² Şadiye Emet GÜREL-Canan MUTER, "Psikomitolojik Terimler: Psikoloji Literatüründe Mitolojinin Kullanılması", **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.7, S.1, 2007, s.556.

²²³ Oğuz Atay, **Korkuyu Beklerken**, s.182.

Zaman içerisinde büyüyen, büyüdükçe yeni alışkanlıklar ve düşünceler kazanan bu birey, zamanla babasına benzediğini fark etmekte ve bu durumdan hoşnutsuzluk duymaktadır. Bu noktada bireyin kendisini babasından daha başarılı ve daha önde, ileride görmesi durumu söz konusudur.

Çocukların toplum ve çevre hakkında bilgi alıp iletişim kuracağı ilk yer evi ve ebeveynleridir. Bu yüzden baba ile bağ kuramamış bireyin ilerleyen dönemde toplum içerisinde sendelemesi ve eksiklik hissetmesi olağan bir durumdur.

Oyunlarla Yaşayanlar'da da Oidipus örneğinin ismen geçtiği görülmektedir.

“COŞKUN: İşte ben de daha samimi olur diye düşündüm.

SAFFET: Ey Oedipus diyemezdi ya. Ya da ey Kreon!

ÇOŞKUN: İsterseniz Ey Tapon diyelim.”²²⁴

Sisyphos:

Sisyphos Yunan mitolojisinde en çok ismi geçen kahramanlarından bir tanesidir. Kötülük, kurnazlık ve hilebazlık ile anılan Sisyphos Yeraltı Ülkesinde bir kayayı ömür boyu taşımakla cezalandırılır.²²⁵

Bu mitin psikomitolojideki karşılığı yorumlandığında modern insanın iç sıkıntısının bir tezahürünün ortaya çıktığı söylenebilir. Bu yoruma bağlı olarak modern bireyin toplumdaki uzaklaşarak içe, öze dönüşü sonucunda çevresine karşı duyduğu yabancılaşma tutumu güncel dönemde sık sık görülmektedir. Yabancılaşma ve bireyin içsel dönüşümünün edebiyat konusunda irdelenmesi gereken unsurlardan biri haline geldiği söylenebilir. Bu etkinin tesirini edebi eserlerde de görmek mümkündür. Bu durumun edebiyat tezahürü hakkında örnek olarak Albert Camus örnek verilebilir.

“Sisyphos miti, varoluşçu psikiyatride saçma -absürd- kavramının bir simgesi olarak kullanılmaktadır. Bu doğrultuda Albert Camus, Sisifos Söyleni -Le Mythe de Sisyphos- isimli denemesinde Sisyphos'u anlamsızlığın bir simgesi olarak tanımlamaktadır. Bireyin bir yaşam anlamsızlığına, her türlü günlük çalışma ve acının içinde kökleştirdiği uyumsuzluk duygusuna karşı direnmek zorunda olduğuna

²²⁴ Oğuz Atay, *Oyunlarla Yaşayanlar*, s 89.

²²⁵ Behçet Necatigil, *a.g.e.*, s.47.

dikkat çekmekte ve Sisypnos'u, anlamsızlığı akıl ve bilinç gücüyle yenen bir insan kahraman olarak nitelemektedir.”²²⁶

Bu mit, psikomitolojik unsurlar bakımından Oğuz Atay'ın eserlerinde de görülür. *Eylembilim*'de Server Gözbudak karakteri bir bilim insanıdır. Bulunduğu akademik ortamı ve özel hayatını sorgulayan, bulunduğu ortam ile uyum sağlamakta zorlanan, düşündüklerini eyleme geçirmekte zorlanan biridir:

“Ona sesimi bir duyurabilseydim. Beni bu kalabalığın içinde kuşatan tutucu azınlığı bir aşabilseydim.”²²⁷ cümlesinde kahramanın topluma varlığını göstermesinde ve kendini gerçekleştirme konusunda problem yaşadığı, dolayısıyla yalnızlaştığı gözlenebilir.

Tutunamayanlar'da hem Turgut hem de Selim yaşadığı çağa ayak uyduramamış, tutunamamış iki karakter olarak çıkar. Varoluş ile ilgili sorgulamaları gördüğümüz romanda psikomitolojik açıdan yabancılaşma içe toplumdaki uzaklaşmış iki bireyi görmek mümkündür. Dolayısıyla bu uzaklaşma beraberinde yaşama tutunma dürtüsünün de azalmasına sebep olur.

Aynı şekilde *Korkuyu Beklerken* hikaye kitabında yer alan sekiz hikayesinde Atay bireyin bastırılmış ve düşünceleri ile anlamsız kıldığı bir dünyanın izini sürer. *Beyaz Mantolu Adam* hikayesinde dış görünüşü dahil toplumdaki uzaklaşmış bir adam görülmektedir. *Unutulan* hikayesinde adından da anlaşılacağı üzere unutulmuş bir bireyin ölümünden iç hesaplaşmasının tezahürünü aktarmaktadır. Unutulan, tavan arasında kalmış bir aşk, psikomitoloji bağlamında geçmiş ile modern dönem arasında sıkışmışlık yaşayan bireyin göstergesidir. *Korkuyu Beklerken* hikayesi ise fiziksel anlamda kendisini toplumdaki, hayattan izole eden (bir mektupla evden çıkmaması konusunda uyarı alan) bir bireyin bu izolasyon sürecinde hissettiklerine odaklanan bir hikayedir. Burada da psikomitolojik açıdan varoluş sancısı ve bireysel acının farklı şekillerde yansımaları görülmektedir.

Ulysses Metaforu:

²²⁶ Şadiye Emet GÜREL-Canan MUTER, *a.g.m.*, s.562.

²²⁷ Oğuz Atay, *Eylembilim*, s.38.

Ulysses mitsel bir karakter olmakla beraber Truva savaşında da adından söz ettiren bir isimdir ve Homeros'a ait Odysseia'da bahsi geçmektedir. Mitolojide siren adı verilen deniz kızlarının denizdeki etkisinin önüne geçmek için Ulysses'in geminin çitasına zincirlenmesi / bağlanması bir metafor haline gelmiştir. Bu metafor psikomitolojik bağlamda kişinin iradesinin zayıflığı ile ilişkilendirilmiş, sirenlerin çekim etkisinin Ulysses üzerindeki tesiri kendisini bağlatacak kadar güçlü olmasının karşı koyulmaz olması etkisi ile ilişkilendirilmiştir.²²⁸

Bu metafor bireysel açıdan değerlendirildiğinde kişinin karşısına çıkan zorluk veya bireysel zaaf lar ile ilgili meselelerde iradesiz davranması ve güçsüz hissetmesi, bu konu hakkında yeterli güce sahip olmaması neticesinde kendisini bu zaaf larına karşı kısıtlama eylemine geçmesi konusunda örnek teşkil edebilir. İradesizlik ve yetersizlik duygusu modern dönemde kendisini göstermiş önemli meselelerden biridir. birey böyle bir durumun içerisinde var olduğu çevreden uzaklaşmış hisseder.

Tutunamayanlar'da Selim'in hayata karşı bağ kuramaması, yaşam hakkında pasif eylemler sergilemesi, Turgut'un topluma uygun bir hayatı olduğu için Selim tarafından tutunamayanlar kategorisine alınmaması bu konuya bir örnek olarak gösterilebilir. Modern dönemde kişinin bireysel buhranlarının ve değişen topluma karşı ayak uydurma düzeyinin düşmesi ile hayatına tutunamaması, dolayısıyla bu tutunamamak eyleminin temel unsurlarından biri olarak bu metafor hakkında da yorum yapmak mümkündür. *Tutunamayanlar*'da "Ne yapmalı" isimli bölümde yer alan: "Ben kendimi yeterli görmüyorum. Ne için yeterli? Her şey için. Topluluğun eylemine engel olabilecek sorunlarımı çözmeden, onu güdebilecek sorunlarımı çözmeden, onu güdebilecek güçte olmadığımı seziyorum"²²⁹ alıntısından hareketle topluma karşı problem olabilecek eylemlerin kişisel zaaf lar olabileceği düşünülebilir. bu alıntının devamında gelen: "Herkes zaaf larını gizleyerek yalnız güçlerini ortaya koyar."²³⁰ ve "Bilimsel bir kuşkuyla önce bütün zaaf larını çekinmeden ortaya atacaksın! Olmadık bir yerde ortaya çıkmalarını önleyecek ve toplumsal eylemdeki

²²⁸ Şadiye Emet GÜREL-Canan MUTER, **a.g.m.**, s.563-564.

²²⁹ Oğuz Atay, **Tutunamayanlar**, s.93-94.

²³⁰ Oğuz Atay, **a.e.**, s.94.

ortaklarını umutsuzluğa düşürmekten böylece kurtulacaksın.”²³¹ Cümlesinden harekette Ulysses metaforunda bahsedildiği gibi zaafpların toplum düzeni için geri plana atılıp baskılanmaya çalışıldığı, düzenin bu şekilde sağlanmaya çalışıldığı düşüncesi akıllara gelmektedir. Bu eylemi benimseyen modern bireyin ise güçsüz ve yetersiz hissetmesi de beraberinde gelebilecek bir durumdur.

Eylembilim'de ise Server Gözbudak'ın geçmiş yaşantısından söz ettiği bir bölüm yer almaktadır:

“Karım geçmişimi biliyordu. Bu yüzden her sabah evden çıkışımı endişeli gözlerle izledi: Üstümü başımı kirleteceğimden, fena çocuklardan kötü huylar kapacağımdan korkuyordu. Oysa kirli geçmişimi unutturmak için her gün ne soytarılıklar yapıyordum.”²³² Bu bölümden hareketle Gözbudak'ın toplum tarafından yargılanacak zaafplarının ve eylemlerini dizginlemek adına kendisine yeni bir hayat kurduğu düşünülebilir. bu eylemin Ulysses Metaforu ile benzerlik gösterdiği söylenebilir.

Kitabı aynı ismi almış *Korkuyu Beklerken* öyküsünde ise kendisini yaşadığı çevreden izole etmiş, eve kapatmış bir adam görülmektedir:

“Artık yalnız kalacağıma göre, kimse artık benim yüksek sesle ya da içimden düşündüğümü bilemeyeceğime göre, bundan sonra her şey bana nasıl geliyorsa öyleydi. Yüksek sesle düşünürdüm; istediğim kadar korkar, istediğim kadar ölürdüm.”²³³ Bireyin iç dünyasında yer alan düşünceleri, zaafplarından doğan duygu dünyasının yansımalarının karşılığını alamadığı, istediği gibi davranmadığı bir dünyada kendisini zincirleyen Ulysses gibi kahraman da kendisini konfor alanına zincirlemiştir.

Narsisizm:

Narsisizm terimsel karşılığını Kralın oğlu Narkissos isminde mitolojik bir kahramandan almış bir kavramdır. Yunan mitolojisinde Narkissos bir gölde kendisini izlemiş ve aşık olmuş birisidir. Bu aşk aslında onun kendisine aşık olması ile

²³¹ Oğuz Atay, **a.e.**, s.94.

²³² Oğuz Atay, **Eylembilim**, s.47.

²³³ Oğuz Atay, **Korkuyu Beklerken**, s.52-53.

cezalandırılmasıdır. Psikoloji ile ilişkili olarak bu durum kişinin kendisine ilgi duyma, kendisine yönelme dürtüsü olarak açıklanabilir. Bu yönelim kişinin yalnızlık düşüncesi ile ilişkilendirilmektedir.²³⁴

Modern edebiyatta kişinin kendisinden başka iletişim kuramayacak kadar toplumdaki uzaklaşması ve yalnızlaşması konusu bahsedilen meselelerden biri olmuştur. Aynı zamanda kişinin kendisini toplumdaki diğer insanlardan üstün tutması, kendisini önemli ve farklı biri olarak düşünmesi, görmesi de modern dönemde yalnızlaşma ile mevcut durumun kişinin kendisini ayrıcalıklı görmesi düşüncesi ile ilerleyebilmesi mümkündür. Bu bağlamda Oğuz Atay'ın eserlerindeki karakterlerin de toplumsal baskı ve bireysel yalnızlaşma etkisi ile narsist kişilik bozukluğuna yönelen bir tutum sergiledikleri söylenebilir.

Oyunlarla Yaşayanlar'da Coşkun Ermiş'in: "Bütün dünya çıldırmış ve onları yazmak üzere ben gönderilmişim." cümlesinden hareketle kahramanın narsisizm tanımında yer aldığı gibi kendisini diğer insanlardan önde görmesi ve kendisini lider, öncü ve topluluğu yönlendiren kişi olarak ilan etmesi durumu söz konusu olduğunu söylemek mümkündür. Bütün dünyası kendisi ve yazdıkları olan Coşkun, beğenmediği çevresinin de onu beğenmediğini eşinin: "Hayatta bir kez olsun aklını başına toplamalısın" cümlesi ile fark eder ancak o bu konuda kendisine ve fikirlerine güven duymaktadır.

Truva Atı:

Psikomitolojide ismi geçen Truva atı mitolojide yer alan bir savaştır. "Truva, ilkçağ dünyasının en ünlü ve en zengin kentlerinden biridir. Efsaneye göre Menelaus ile evli olan ve güzelliğiyle tanınan Helene'in, Truva Kralı Priamos'un oğlu Paris tarafından kaçırılması, Akha ordularının aşılması zor surlarla çevrili olan bu kente savaş açmalarına neden olmuştur."²³⁵ Bununla birlikte psikolojik bakımdan

²³⁴ Meryem Karaaziz-İrem Erdem Atak, "Narsisizm ve Narsisizmle İlgili Araştırmalar Üzerine Bir Gözden Geçirme" **Nesne Dergisi**, C.1, S.2, 2013, s.46.

²³⁵ Şadiye Emet GÜREL-Canan MUTER, **a.g.m.**, s.563.

değerlendirildiğinde bu olay kötü niyetli birilerinin olabileceği ve ansızın kişiye karşı bir saldırı, tahrip edici bir eyleme geçebileceği düşüncesini yansıtmaktadır.²³⁶

Korkuyu Beklerken'de bu savaşın sembollerinin görüldüğü, başlığında da tesirini gördüğümüz “Tahta At” isimli hikaye önemli bir örnek olarak sayılabilir. Psikomitoloji literatüründe yer alan bu savaş, Atay’ın hikayesinde de toplumsal eleştirinin ve diğer meselelerin arka planının hazırlanmasında kullanılan unsurlardan biri olmuştur. “Bize şimdi yeni bir hava getir, Tahta Atın nasıl yapıldığını anlat. Tuzak nasıl kuruldu, onun şarkısını söyle.”²³⁷ cümlesinden başlayarak tahta atın Odiseus dahil pek çok mitolojik unsuru da hikaye içerisinde barındırmaktadır. Psikomitoloji literatürü bağlamında ise toplumsal bir eleştiri olarak üst düzeydeki yöneticilerin topluma karşı uyguladığı bir yönetim, sıkıştırma politikası gözettikleri yorumu yapılabilir. Savaşın ve zaferin ana unsurlarından olan Tahta Atın, hikayede yöneticileri temsil ettiği söylenebilir.

“Yakın tarihimizi ve kültürümüzü ve edebiyatımızı ve sanatımızı ve imalatımızı ve siyasetimizi kemiren bu tahta at zihniyeti, bu elem verici zavallı görünüşüyle bizi daha ne kadar tahta nalları altında inletecektir?”²³⁸ alıntısında da görüldüğü gibi siyasi bir arka planı yansıttığı yorumu yapılabilir.

3.3.3. Mitolojik Varlıklar

Hayvanlar:

Mitolojik anlatılarda hayvanlardan sık sık söz edildiği görülür. Örneğin, Türk mitolojisinde kaplan, aslan, yılan, kurt gibi hayvanlardan söz edildiği görülür. Bu bağlamda diğer mitolojilerde de adı geçen hayvanların olduğu söylenebilir. Bu hayvanlar mitlerin sembolik unsurları da olabilmektedirler. “Dünya üzerinde yer alan kültürlerin büyük çoğunluğunda zoomorfik ve antropomorfik evreler zengin mitolojik renklere sahip evrelerdir ve bu evrelerde şekillenen mitolojik olayların çoğunda da

²³⁶ Şadiye Emet GÜREL-Canan MUTER, **a.g.m.**, s.563.

²³⁷ Oğuz Atay, **Korkuyu Beklerken**, s.141.

²³⁸ Oğuz Atay, **a.e.**, s.163.

hayvanların önemli roller üstlendikleri saptanmıştır.”²³⁹ Oğuz Atay’ın eserlerinde de hayvan anlatılarına rastlamak mümkündür. Bu hayvanların, eserlerde mitoloji bağlamında okunabileceği gözlenmekte, bu hayvanlara mitolojik bir karşılık bulmak mümkündür.

Böcek:

Böcekler görüntü itibariyle genellikle olumsuz duyguları ve eylemleri çağırır. Bu çağırışım, edebi eserlerde de böceklerin toplumsal ve psikolojik açıdan karanlık yansımaların bir temsili olarak görülebileceği yorumu yapılmasına yol açar. Bununla birlikte mitolojide böceklerin tanım karşılığı farklı olabilmektedir. Mitolojide böceklerin tanrılaştırıldığı veya daha derin bir anlama aracılık ettikleri gözlemlenebilir.

“Böcekler mitolojide sadece dünyayı yaratan tanrı olarak görülmemektedir. Aynı zamanda tanrıdan mesaj veren, yaratıcının temsilcisi olarak bazen görev yapan ve sık sık insan ruhunda sembolik olarak görev aldığına inanılmaktadır. Bununla beraber Ağustos böcekleri, Gübre böcekleri ve bazı böcekler genellikle yeniden doğuşun, yeniden dirilişin ve ölümsüz bir hayatın sembolü olarak görülmüşlerdir.”²⁴⁰

Atay’ın *Tutunamayanlar* romanında bir hamamböceğinden söz edilir: “Banyonun içinde, kaygan yüzeye tırmanmaya çalışan dev bir hamamböceği gördüm. Onu öldürecek gücüm yoktu. Orada olmasına da dayanamıyordum.”²⁴¹ İlerleyen kısımda bu böceğin yazar Franz Kafka’nın *Dönüşüm* isimli öyküsünden söz edilen bir kısım ile ilişkilendirildiği görülür. “İyi günlerimde bile Kafka’nın Değişim hikayesini okuyamamıştım. Hamamböceklerinden nefret ederim. Görüldüklerinin anlayınca duyurgalarını bir sallayışları vardır. Hain hain kaçışları vardır.”²⁴² Bu değinmeden

²³⁹ Altan Armutak, “Doğu ve Batı Kültürlerinde Hayvan Motifi”, **İstanbul Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Dergisi**, C.28, S.2, 2002, s.143.

²⁴⁰ İslam Saruhan-Celal Tuncer, “Kültürel Entomoloji”, **Ondokuz Mayıs Üniversitesi Anadolu Tarım Bilim Dergisi**, C.25, S.1, 2010, s.23.

²⁴¹ Oğuz Atay, **Tutunamayanlar**, s.604.

²⁴² Oğuz Atay, **a.e.**, s.604.

Atay'ın Franz Kafka'nın *Dönüşüm*'ünde yer alan hamam böceği alıntısından esinlenebilecek olması düşüncesi ortaya çıkar. Eserde yer alan hamam böceklerine karşı düşünce ve psikolojik tutum benzerlik gösterebilir. Bu bağlamda Kafka'nın hamamböceklerine karşı mitolojik tutumuna bakıldığında “Deleuze ve Guattari, “Kafka'nın hayvanlarının asla bir mitolojiye ya da arketiplere gönderme yapmadığını, anlatımların kendilerini biçimselleştirmiş olan gösterenden, içeriklerin de yalnızca kendi biçimlerinden kurtuldukları serbest bırakılmış yoğunluk bölgelerine, aşılış gradyanlara tekabül ettiğini” dile getirir.”²⁴³ Bu bağlamda Atay'ın *Korkuyu Beklerken*'in *Unutulan* hikayesinde de geçen: “Elbisesinin sol yanı çürümüş; elinin hafif bir dokunuşuyla dağıldı. İçinden bir sürü hamamböceği çıkarak ortalığa yayıldı.”²⁴⁴ ifadelerinde Kafka alıntısından yola çıkarak bu değinmelerin mitolojik mi yazar esinlenmesinden mi kaynaklandığı konusunun yoruma açık olduğu söylenebilir.

Editörlüğünü Emine Gürsoy Naskali'nin yaptığı *Böcek Kitabı*'nda Necati Tonga'nın yazdığı “Peki, Ya Kim Öldürdü? Erhan Bener'in “Böcek” Romanı Üzerine Bir İnceleme” isimli yazısında Kafka'nın *Dönüşüm* ile roman arasında bir bağlantı kurulur. Romanda *Dönüşüm* ve üst kurmaca ilişkisinden söz edilir. İki eserde de yabancılaşma ön plana çıkarken, bu durumun toplumsal bir sebepten dolayı gerçekleştiği, bireyin kalabalık içerisinde kendisini unutulmuş ve ötekileşmiş olarak hissetmelerinden kaynaklandığı söylenir.²⁴⁵

Atay'ın *Tehlikeli Oyunlar* romanında kahramanın kendisini bir böceğe benzetmesi ve bu benzetme ile kendisi hakkında hissettiği başarısız görüntüsünün yarattığı ezilmişlik hissi “Bu marifetli kadının yanında kendini küçük bir böcek gibi görüyordu.”²⁴⁶ cümlesi ile ön plana çıkar. Burada, bahsi geçen toplumsal ötekileşme

²⁴³ Kahraman Taban, “Franz Kafka'nın *Dönüşüm* ve Bir Köy Hekimi Öykülerinde *Beden*”, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Batı Dilleri ve Edebiyatı Anabilim Dalı**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2019, s.79.

²⁴⁴ Oğuz Atay, *Korkuyu Beklerken*, s.32.

²⁴⁵ Emine Gürsoy Naskali, *Böcek kitabı*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2019, s.14-15.

²⁴⁶ Oğuz Atay, *Tehlikeli Oyunlar*, s.223.

durumunun söz konusu olduğu söylenebilir. Ayrıca aynı romanda bir bölümde de iğrenç olarak tanımlanan, hayvan tasvirli bir kişiden bahsedildiği görülmektedir:

“İskender’in generali çağrılısın, denildi. Herkes kapıya baktı: Uzun bir hayvan sürünerek içeri girdi. Hortum gibi bir şeydi. Parmaklıklara birikenler onu tekmelediler; hayvan ters döndü: karnının içinden kısa bacaklar çıkıyordu. Bütün iğrençliği ile yerde kıvranıyordu.”²⁴⁷ Bu tasvir aslında yazarın roman karakterinin fiziksel özelliklerini bir böceğe benzeterek onun hem fiziksel hem de karakteristik özelliklerine eleştiri yaptığı bölümdür.

Köpek:

Köpekler, öncelikle sahiplerine karşı duydukları sadakat duygusu ve bağlılıkları ile ön plana çıkan hayvanlardır. Bu bağlılık onların buldukları çevrede koruyucu ve kollayıcı olmalarını, mekânsal bir güvenliğin sağlanmasında da öncelikli olarak gelmelerine sebebiyet verir. Mitolojide de köpeklere yer verildiği gözlenmektedir. Bu köpeklerin dostane iyi tanımları da olmakla beraber kötülük üzerinden temsil edilen tasvirleri de mevcuttur.

“Mitolojiler arasında en bilindik köpek, yeraltı tanrısı Hades’in köpeği Kerberos’tur. Üç başlı olan bu köpeğin başlarının, geçmişi, şimdiyi ve geleceği sembolize ettiği düşünülür. Kerberos’un görevi, Ölüler Diyarı’ndan kimsenin dışarıya çıkmamasını sağlamaktır.”²⁴⁸ Oğuz Atay’ın *Korkuyu Beklerken*’inde yer alan aynı isimli hikayesinde kahraman eve dönüşünde karşısında havlayan köpeklerden bahseder:

“Dün gece eve dönerken köpekler arkamdan havladı. Bizim mahallenin köpekleri. Bir ikisi de peşime takıldı; adımlarımı sıklaştırdım. Daha önce onların böyle bir davranışıyla karşılaşmamıştım; korktum. Her zaman beni miskin gözlerle süzerlerdi; fakat aramızda bir gerginlik olduğunu da sezmiyor değildim.”²⁴⁹

²⁴⁷ Oğuz Atay, *Tehlikeli Oyunlar*, s.309-310.

²⁴⁸ Eda Nilay Çılsalar, “Leyla Erbil’in Eserlerinde Mitolojik Unsurlar”, *Kastamonu Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü*, Yüksek Lisans Tezi, Temmuz 2021, s.108.

²⁴⁹ Oğuz Atay, *Korkuyu Beklerken*, s.35.

Burada yer alan köpekler miskin bakışlarıyla, tavırlarıyla bir insanın peşine takılan bir kişi gibi tasvir edilmiştir. Hikayede bulunana karakteri takip etmesi, evinin civarında beklemesi ve korku salması Yunan mitolojisinde yer alan Kerberos'u akıllara getirebileceği söylenebilir.

Korkuyu Beklerken'de yer alan *Bir Mektup* isimli öyküde bir adamın sahiplendiği köpeğinden bahsettiği görülür. Bu adamın köpeğine karşı tavrının bir insanmışçasına olması ve ona başka birine kıza gibi kızması hikayede yer alan köpek unsurunun belli başlı kişi veya toplulukları simgeleme unsuru olarak kullanıldığı söylenebilir. Yalnızlığın ve yabancılaşmanın bir diğer varlığı etkilemesinin bir yansıması köpek üzerinden görüldüğü söylenebilir.

“Ona, bu yumuşaklığım yüzünden, köpeklikten başka bir şey öğretemedim. Bir de yalnızlığı öğrettim ona. Şimdi gece yarısı, ikimiz de uyku tutmadığı zaman kendi koridorlarımızda bir ileri bir geri, sınırlı adımlarla dolaşıp duruyoruz.”²⁵⁰

Yılan:

Dünya mitolojisinde, bilhassa Türk mitolojisinde önemli bir yere sahip bir hayvandır. “Yılan, hemen hemen her kültürün mitolojisinde yer alan hayvanlardan biridir. Görünüş itibarıyla soğuk bir hayvan olan yılan, özellikle eski çağlarda hem saygı gösterilmiş hem de kendisinden korkulmuştur.”²⁵¹ *Tutunamayanlar*’da Turgut’un” Abdülhamit Rüyası” ismini verdiği, Osmanlı döneminden kalma, Dilazer isminde yılan görünümlü bir adamdan bahsedilir:

“Dilazer, Turgut’un sandalyesinin yanında göründü, Turgut irkildi. Yılan adam sırtarak: “Adamınız yoktu,” dedi ve gene kayboldu. Turgut yerinden fırlamak ve “Olmaz!” diye bağırarak istedi. Sesi çıkmadı.”²⁵² Bu ifadeler Türk mitolojisinde yer alan, bereket ile nitelendirilen, insan suretli, alt bedeni ise yılan olan bir varlıktır. ”Şahmaran, Yunan mitolojisindeki Gorgo ve Ekhidna ile benzerlik taşımaktadır.”²⁵³

²⁵⁰ Oğuz Atay, *Korkuyu Beklerken*, s.105.

²⁵¹ Medine Sivri-Canan Akbaba, “Dünya Mitlerinde Yılan”, *Folklor/Edebiyat Dergisi*, C.24, S.96, 2018, s.54.

²⁵² Oğuz Atay, *Tutunamayanlar*, s.53.

²⁵³ Medine Sivri-Canan Akbaba, “Dünya Mitlerinde Yılan”, *a.g.m.*, s.62.

Yaratıklar:

Bu kategorinin hayvanlardan ayrı tutulmasının sebebi bahsedilen varlıkların gündelik hayatta gördüğümüz canlılardan farklı, mitolojik aktarımda rastladığımız olağanüstü özelliklere de sahip olabilen varlıkların kategorize edilmesini sağlamaktır. Mitoloji temelli değerlendirildiğinde mitoloji sözlüklerinden başlamak üzere kaynaklarda da olmak üzere mitolojik yaratıklara değinilmektedir. “Kekrops; yarı yılan, yarı insan biçiminde bir yaratıktı.”²⁵⁴ alıntısı mitolojide yer alan yaratık tanımının örneklerinden bir tanesidir.

Oğuz Atay’ın *Tutunamayanlar* adlı eserinde yer alan, “disconnectus erectus”²⁵⁵ ismini verdiği, özetle yaşadıkları düzene veya topluma adapte olamamış kişileri yazar insan dışı bir varlık, bir hayvan olarak tanımlanmaktadır. Yazar bu tanımını bir ansiklopediden alınmış bir bilgi olarak okuyucuya sunmuş, bu tavır bahsedilen kavramın kayda değer bir tür olduğunu sembolize etmektedir.

“Garip Yaratıklar Ansiklopedisinden:

Tutunamayan (disconnectus erectus): Beceriksiz ve korkak bir hayvandır. İnsan boyunda olanları bile vardır. İlk bakışta, dış görünüşüyle, insana benzer. Yalnız, pençeleri ve özellikle tırnakları çok zayıftır. Dik arazide, yokuş yukarı hiç tutunamaz. Yokuş aşağı, kayarak iner. (bu arada sık sık düşer. Tüyleri yok denecek kadar azdır. Gözleri çok büyük olmakla birlikte, görme duyusu zayıftır. Bu nedenle tehlikeyi uzaktan göremez.”²⁵⁶

Bu tanım mitolojide yer alan yaratıkların tanımına bire bir uymasa da, yazarın insandan ayrılmış bir tür yaratmaya çalışmasının örneklerinden biri olarak gösterilebilir. Oluşturulan insan dışı bu yaratık, görüntü olarak insana benzeyen ancak insan olmayan bir yaratık olmasıyla insan özelliği gösteren mitolojik yaratıkları anımsatır. Bu yaratıklara insanların fiziksel özelliklerine sahip Kentaurlar örnek verilebilir. Bu bağlamda Atay’ın bu tavrı mitolojik varlıkları anımsattığından bu kategoride gösterilebilir. Ayrıca *Tutunamayanlar*’da Selim Işık hakkında da yaratık tanımı içerdiği görülmektedir:

²⁵⁴ Behçet Necatigil, **a.g.e.**, s.86.

²⁵⁵ Tutunamayanlar romanında tutunamayan insanlar kategorisine verilen isim.

²⁵⁶ Oğuz Atay, **Tutunamayanlar**, s.149.

“Utanç devri, tutunamayanların (disconnectus erectus) ortaya çıktığı tunç devrinden hemen sonra gelen tarih öncesi bir dönemdir. Selim Işık, modası geçmiş bir yaratık olduğu için bu dönemi günümüzde yaşamaya çalışmıştır.”²⁵⁷

Bu tanımın bir benzerine *Oyunlarla Yaşayanlar*’da rastlanır.

“KORO: Düşün ey kafasız kahraman! Yüz başlı bir canavar olduğunu anlamıyor musun? Bütün tanrıları çevrende topladın: bilgi Tanrısı da sensin, Cahillik tanrısı da sen. Oturmuş bütün tanrıları yiyorsun, kendi başlarını bitiriyorsun.”²⁵⁸

Burada yer alan yüz başlı canavar ifadesi ile mitolojide yüz başlı olan, fiziksel özellik bakımından yılanı da andıran Typhon (Typhoeus) arasında fiziksel açıdan ilişki kurulabilir.²⁵⁹ Olayın anlatıldığı mekanın da Eski Yunan’da geçmesi bu ilişkiyi sağlamlaştıran unsurlardan bir tanesidir.

3.3.4. Tabiatla ilgili Mitolojik Unsurlar

Evreni konu alan, temel olarak ele aldığı anlamlandırma dürtüsünü evrensel unsurlar çerçevesinde gerçekleştiren mitler, beraberinde yer yüzüne ait pek çok unsuru içerisinde barındırmış olacaktır. Evreni konu alan unsurlar çok katmanlı olup, iç içe bir görüntü sergilemektedir. Tabiat unsurları da bu unsurlardan sadece bir tanesidir.

Tabiattaki her unsurun beraberinde bir anlamı doğurması nitelikli bir ortamın oluşmasını sağlar. Bu anlamlar örüntüsü tabiat olaylarının sürekliliğinden ötürü günümüze kadar gelecek bir mitolojik ortamın oluşmasını sağladığı söylenebilir. Edebi eserlerde de yer alan bu detaylar mitolojinin edebi eserler ile olan ilişkisini de pekiştirmektedir.

Dut Ağacı:

Atay, *Bir Bilim Adamının Romanında* hocası Mustafa İnan’ın hayatını anlatırken onun toplumda öncü olduğu özelliklerini ön plana çıkarmıştır. Yazar onun macerasını anlatırken mitolojik bir kahramanın macerasını anlatır gibi detaylar ve

²⁵⁷ Oğuz Atay, **a.e.**, s.430.

²⁵⁸ Oğuz Atay, **Oyunlarla Yaşayanlar**, s.87.

²⁵⁹ Behçet Necatigil, **a.g.e.**, s.118.

tasvirler kullanmıştır. Örneğin, “Bahçedeki dut ağacının altında bir açık hava okulu açmıştı arkadaşlarına. Eski Yunan’da olduğu gibi, çevresinde hayranları, yürüyerek anlatıyordu:

“Okumalısınız.” Neden okusunlar Mustafa? Sen okuduklarını anlatıyorsun ya. Olmaz. Bakın binlerce yıl önce bu topraklarda yaşayan Eski Yunan gibi meraklı olmalısınız”²⁶⁰ alıntısında dut ağacı, mitolojide bahsi geçen önemli unsurlardan biridir. “Mitoloji Sözlüğü’nde şair Ovidius’un ağzından aktarılan efsaneye göre dut ağacı, Pyramus ve Thisbe isimlerindeki sevgililerin buluşma yeridir.”²⁶¹

Burada da Mustafa İnan aydın olarak deneyimleri, macerası ile etkileyeceği insanlar ile buluşmuştur. Dut ağacı sembolü, burada tesadüf değildir. Olaya mitolojik bir köken katar. Ayrıca bahsi geçen mesele Eski Yunandır. Eski Yunan mitolojisinde hayran olunası tanrılar vardır. Halk onları takip eder. Burada da Mustafa inan bir mit kahramanı gibi Eski Yunan tasviri ile yürümekte, hayranları onun izinden gitmektedir.

3.3.5. Mitolojik İnanışlar ve Olgular

Mitolojinin en eski dönemlerden günümüze gelen sürecinde yavaş yavaş şekillenen kavramlar ve unsurlar göz önünde tutulduğunda gelişen ve şekillenen düzen ile insanoğlunun izinden gittiği bazı tutumlar ve inançların var olduğu bir dönem söz konusu olmaktadır. Bu inançların zamanla kalıplaşıp kültürden kültüre aktarım sağlaması ve günümüze kadar gelmesi ile de örf, adet ve toplumsal inançların yerleşmesine aracı olduğu söylenebilir. Bu süreç içerisinde ritüellerin de oluşması söz konusu olabilir.

“Mitik ritüeller; ilkel insanın çevresinde olup bitenleri anlamlandırma, musibetlerden korunabilme çabaları neticesinde teşekkül etmiştir. Bu inanışlar, bazen günlük yaşayış içerisinde bir ritüele dönüşmekte bazen de din içerisinde eritilerek onlara kutsiyet atfedilmektedir. Ancak her iki durumda da halk, bu uygulamalardan

²⁶⁰ Oğuz Atay, **Bir Bilim Adamının Romanı**, s.52-53.

²⁶¹ Ülkü Gürsoy, “Türk Kültüründe Ağaç Kültü ve Dut Ağacı”, **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi** C.61, 2012, s. 52.

vazgeçmez, motif değişikliğine uğrasa dahi inanışlar, ortaya çıkış nedenleriyle yaşamaya devam eder.”

Göç:

Göç, mitlerde de adı geçen unsurlardan bir tanesi olup, insanoğlunun ilk zamanlarından itibaren doğası gereği gerçekleştirdiği bir eylem olarak sayılabilir. Bir yerden bir yere geçmek, göçebe bir hayat sürmek Türk kültürü başta olmak üzere pek çok kültüre ve topluma tesir etmiş uygulamalardan biri sayılabilir.

Yunan mitolojisinin oluşumundaki süreçte de göç faktöründen bahsedildiği söylenebilir. Kültürel anlamda ilk dönemlerden itibaren başlayıp günümüze kadar olan süreçte bir başlangıç olarak göçten bahsedildiği söylenebilir.²⁶² Bu durum mitlerde göç faktörünün önemi hakkında bir örnek gösterilebilir. Oğuz Atay’ın eserlerimde de göç ile ilgili unsurlar görmek mümkündür.

Bir Bilim Adamının Romanı, Atay’ın kurgusal açıdan ele aldığı, hocası Mustafa İnan’ı anlattığı bir kitaptır. Romanda İnan’ın hayatının dönüm noktalarından sayılan göç faktörüne de yer verilmektedir:

“Teyyareler vızır vızır uçuyor, işte yola çıktık yaya, geldik, geldik büyük ovaya. Büyük ovada toprakların üstünde yatıyoruz. Ağlarınız da ağlarız.”²⁶³ Bu bölümden de anlaşılacağı üzere toplumsal bir kriz döneminde göç etmek zorunda kalan bir roman karakteri görülmektedir. Mitolojide arketip olarak yer verilebilen bu kavramın birçok etkiyi beraberinde getiren bir süreç olduğundan mitolojik kökende varlığını sürdüren bir unsur olduğu söylenebilir.

Anaerkil / Ataerkil Düzen:

Toplumun içerisinde barındırdığı, doğal özelliklerinden süregelen bazı unsurlar mevcuttur. Dünya üzerindeki insan topluluklarını oluşturan türün kadın ve erkek olduğu açıktır. Kadın ve erkek beraberinde belli bir düzenin oluşmasını sağlar. Bu düzende de kadın ve erkeklere belirli roller verildiği gözlemlenip, bu doğrultuda

²⁶² Deniz Melek Akman-Yavuz Köktan, “Türk ve Yunan Mitolojilerindeki Yeraltı Âlemine Ait Unsurlar”, *Türük Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, S.19, 2019, s.212.

²⁶³ Oğuz Atay, *Bir Bilim Adamının Romanı*, s.29.

kuşaktan kuşağa gerçekleşen bir aktarım sonucunda mitlerin de bu konuda bir faktör olduğu söylenebilir.

Örneğin; “Kadının toplumun yaşaması, üremesi ve sağlıklı olması için üstlendiği roller, mitsel alanda da, ana soyunu geçerli kılmıştır. Her şeyin kaynağı, doğa anadır. Dinsel inanışta toprak dişidir. İnsan da, tüm diğer canlılar gibi ondan gelmiştir.”²⁶⁴

Tutunamayanlar’da Atay, Turgut’un aile yapısından bahsederken anne ve babasının hayata karşı duruşundan, karakteristik yapısından söz etmiştir. Bu tanımdan aile içerisinde yer alan anaerkil düzen sezilmektedir.

“Bu sözdeki imayı anlamamış olalım ve tarihi vazifemizi ifaya devam edelim. Evet: Turgut, pısrık bir baba ve müstebit bir annenin tesirinin ruhunda uyandırdığı hercümerci, çok küçük yaşta farketti ve...” Turgut tamamladı: “Hürriyeti seçti.”²⁶⁵

3.3.6. Mitoloji ve Müzik ilişkisi

Mitolojinin insan, toplum ve evren üzerinde gelişen her unsur ile ilişkisi gözlemlendiğinde görülebilecek durumlardan birisi de mitolojinin insan üzerinde etki eden diğer unsurlar ile de ilişki kurabileceğidir. İnsanın duygusal ve eylemsel tutumları, ruhuna etki eden ve hayat ile kurduğu ilişkiyi besleyecek unsurlar göz önüne alındığında mitolojinin etki alanlarından biri müziktir. Müzikte mitoloji gibi insanın deneyimlerinin, deneyip evreni anlamlandırmasının ürünlerinden biridir. İnsanoğlunun doğadaki varlıkları deneyimleyerek müzik denen bütünlüğü oluşturduklarını söylemek mümkündür.

Müzik bir sanat alanı sayıldığından insan ve sanat ilişkisi de göz ardı edilmemelidir. Sanatsal faaliyetlere eğilimli olan insanoğlu iç dünyasında barındırdıklarının aktarımını da sanat aracılığı ile yapmaktadır. İnsanın dürtüleri ve dünyası ile bağ kurulabilen mitolojinin müzik ile olan ilişkisi de göz ardı edilmemelidir. Köken olarak bakıldığında müziğin mitoloji ile olan ilişkisini görmek

²⁶⁴ Burcu Kaya Erdem-Özge Baydaş Sayılğan, “Ataerkil ve Anaerkil Toplumun Tarihsel Savaşımının “Avatar” Filmi Bağlamında İncelenmesi”, **İletişim Çalışmaları Dergisi** S.1, 2012, s.116.

²⁶⁵ Oğuz Atay, **Tutunamayanlar**, s.57.

mümkündür. Müziğin sözcük bağlamında da Yunanca bir kavramdan (*Mousa*) türediği gözlenmektedir. Bununla birlikte müziğin mitolojik bağlamına bakıldığında özellikle Yunan mitolojisinde şiir unsuru da dahil olduğundan, dolayısıyla edebiyat ilişkisi de gözlenebilmektedir.²⁶⁶

“Mitoloji ve müzik, mitolojinin diğer sanat dallarıyla olan ilişkisi gibi hayal gücünü meşgul ederek gelişen iki düşsel dal olması sebebiyle Antik çağdan günümüze dek birbirleriyle sıkça anıldığı bilinir. Müzikte mitolojiye, mitolojide müziğe sürekli rastlanır. Antik Yunan’dan başlayarak besteciler mitolojik öyküleri yapıtlarında işlerken, özellikle Yunan mitolojisinde müziğe ilişkin öykülere rastlamak mümkündür. Aslında köken itibarıyla de müzik, ismini Yunan mitolojisinden alır.”²⁶⁷

Mitolojinin müzik ile olan ilişkisi edebiyata da yansımıştır. Bu yansımanın izlerini bazı edebi eserlerde görmek ve bu konu hakkında yorum yapmak mümkündür. Oğuz Atay’ın eserlerinde de müzik ile etki eden bu mitolojik izleri görmek mümkündür.

Atay’ın *Eylembilim* romanında ana karakterin müzik dinlemek ile kendisi arasında bir ilişki gözettiği bölümler mevcuttur. Server Gözbudak yaşadığı dünyada kendisine bir yer arayan, bazı toplumsal sorunları olan bir bilim adamıdır. Yaşadığı bu ikilemler içerisinde kendisini müzik dinlerken bulduğu zamanlar da olmaktadır.

“Arka kapıları yavaşça kapadım. Gürültülü bir forumun gece yarısında Beethoven dinlenirdi; genç kızın gözleri de Barok müziği, özellikle Bach’ı hatırlatıyordu. İlerici bir aydın olarak elbette Beethoven’ın plaklarını bulunduruyordum evde. Kitaplığımın plaklar için özel yaptırılmış bölümünden, kısa bir arayıştan sonra Beethoven’ın dokuzuncu senfonisini bularak çıkardım ve ‘Korolu Bölüm’ü alçak bir sesle çalmaya başladım.”²⁶⁸

Burada karakterin güvenli bölgesine çekilebilmek için müziği aracı olarak kullandığı ve bunu için özel bir alan oluşturduğu gözlenir. Bu psikolojik bir yaklaşım

²⁶⁶ Bahar Sarıboğa-Çiler Akıncı, “Antik Yunan Toplumunda ve Felsefesinde Müzik ve Flüt Çalgısı”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Akademik Müzik Araştırmaları Dergisi**, C.3, S.6, 2017, s.4.

²⁶⁷ Bahar Sarıboğa-Çiler Akıncı, **a.g.m.**, s.4.

²⁶⁸ Oğuz Atay, **Eylembilim**, s.61.

olarak irdelendiğinde kişinin rahatlaması için bir müziğe karşı bir eğilim sergilediği söylenebilir. Bu tutumun mitoloji ile bağlantısı ise mitolojinin bilinç altında yer alan dürtüler aracılığıyla müziğin mitolojik kökenine de dokunduğu söylenebilir. Mitoloji de müzikte insanın kendisini anlamlandırdığı dönemde ter alan unsurlar barındırmaktadır ve roman karakterinin özüne döndüğü, güvende hissettiği anın geçmiş dönemki bağ ile ilişki kurabileceği söylenebilir. Ayrıca romanda ‘Korolu Bölüm’ün çalınması mitlerde yer alan koro ilişkisini anımsatmaktadır. Korolar mitolojide bahsi geçen unsurlardan biridir. Örneğin; “Yunanistan'da da "melos" denilen lirik şiir türleri izler, çalgı eşliğiyle bir kişinin, ya da bir koronun söylediği bu ezgilerde de mythos önemli bir yer tutar.”²⁶⁹ Buradaki koro bahsi mitolojinin bir yansıması olarak yorumlanabilir. Bahsi geçen şiirler mitolojide koro ile söylenmektedir. Arka planda yer alan bu topluluğun dünyevi merkezli bir halkı da temsil edebileceği söylenebilir.

Oyunlarla Yaşayanlar ‘da ise bir tiyatro oyunu görülmektedir. Tiyatro oyunlarında koro alıntıları görmek mümkün olduğu gibi, Atay’ın oyununda da koro unsurları görmek mümkündür. Özellikle Servet karakterinin Eski Yunan’da yaşanan bir oyunu okuduğu bölümde koroya yer verilmesi ve “KORO: Dinle ey sağır sultan!”²⁷⁰ diyerek başladığı kısım Yunan mitolojisinde yer alan ortamı anımsatmaktadır.

Bir diğer bölümde Coşkun karakterinin oyun sırasında bir ses duyduğu görülür:

“COŞKUN: Sesler duyuyorum yeniden. (*Uzaktan bir alaturka müzik duyulur. Fasil heyeti. Coşkun gözlerini kapar, müziği dinler.*) Sanki benden başka kimse anlamıyor bu sesleri.”

Burada Coşkun karakterinin duyduğu sesler onu özelleştiren, toplumdan ayıran ve özüne götüren bir unsur gibidir. Bu özde mitolojinin ve müziğin de ortaya çıktığı bir dönem mevcuttur. Ayrıca kitapta yer alan karakterlerden biri müzik hocasıdır. Hem *Eylembilim*’de hem de *Oyunlarla Yaşayanlar*’da müziğin ayrıca sınıfsal bir üstünlüğün göstergesi olarak kullanıldığı söylenebilir. Coşkun

²⁶⁹ Azra Erhat, **Mitoloji Sözlüğü**, İstanbul:Gerçek Yayınevi, s.8.

²⁷⁰ Oğuz Atay, **Eylembilim**, s.87.

karacterinin duyduğu sesleri kimsenin anlamaması, öğretmen olarak üst sınıfta olan birinin müzik hocası olarak seçilmesi, Beethoven'e benzetilmesi ve *Eylembilim*'de Server Gözbudak'ın estetik bir zevk olarak müzik dinlemesi bu duruma örnek olarak sayılabilir. Atay'ın Beethoven'i sınıfsal bir ayırım unsuru olarak kullandığı yorumu yapılabilir.

Mitolojide pek çok tanrının kişisel tanımlamalarında müzik ile ilgili unsurlara rastlamak mümkündür. Örneğin “Marsyas, flütten çıkardığı seslerin, ahenkli müzik sesleri olduğunu görünce, Apollon'a meydan okur ve kullandığı flütle, lir çalan tanrıdan daha iyi müzisyen olduğunu iddia eder.”²⁷¹

Bu bağlamda karakter ve müzik ilişkisini mitolojik bir temele bağlamak mümkündür. İnsanoğlunun evreni anlamlandırma sürecinde keşfettiği unsurlar arasında sesin de yer aldığı düşünülürse ilerleyen süreçte müziğin de bu ortama dahil olabileceği söylenebilir. Bundan dolayı karakterler için de müziğin rahatlatıcı, öze döndürücü bir unsur olduğu söylenebilir.

²⁷¹ Yavuz Köktan, “Mitoloji Dans ve Müzik”, **Türk Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi** , S.3, 2014, s.264.

SONUÇ

Mitoloji, içerisinde mitleri barındırır ve mitler en çok söz (logos) ile ilişkilendirilmiştir. Çünkü mitleri günümüze kadar getiren unsur sözdür. Bu haliyle mitler “İnsanoğlunun “bilinmezler” karşısındaki bir yorumu, bir yakıştırmasıdır.”²⁷²

Dünya üzerinde görülen her şey ile ilişki kurulabilecek bir bağ, kimlik görevini gören mitoloji insanların dünyaya nasıl baktığını, deneyimleri, evrende gördükleri sembol ve olayları ne şekilde değerlendirdikleri ile ilgilidir. Bu değerlendirmeler o zamanın mitolojik öğelerini de oluşturur. Zaman içerisinde form değiştirerek hem toplumun hem de mitolojinin altyapısında bugünkü halini alır. “Mitoloji, ilk insanın bilimi ve toplumların bilinçaltıdır.”²⁷³ Bu bilinçaltı toplumsal mesellerden evrende var olan unsurlardan başlayıp dinlere kadar ilerleyebilir. İnsanoğlu mitleri oluşturdukça, yani evreni kavramaya çalıştıkça evrene karşı duyduğu bütünlük ve hakimiyet hissi de artacağı için mitlerin toplumun hayatına kılavuzluk yapacak önemli bir unsura dönüştüğü söylenebilir. Mitoloji bağlamında sözlü kültürde yer alan ve ilişkisi irdelenen masal, efsane, ritüel gibi sözlü kültür ürünleri de mitler ile benzerlikleri ve farklılıkları yer alan, değerlendirilmesi gereken türlerdir.

Mitlerin işlevleri mistik, kozmik ve sosyolojik olarak kategorize edilebilir.²⁷⁴ Bununla birlikte mitlerin işlevleri, mitlerin doğuşuna dair teoriler ve mit türleri, hakkında çeşitli yorumlar görmek mümkündür. Mit türleri mitolojik olay ve kavramların sınıflandırılmasında önemli rol oynamaktadır. Bu sınıflandırmaların, mitoloji hakkında edebiyat alanında yapılacak çalışma ve eser değerlendirmelerini de kolaylaştırma açısından önemli bir konumda olduğu söylenebilir. Genel anlamda mitoloji kozmogonik, life-Crisis, av ve ziraat, olağanüstü şahıs ve orijin mitleri

²⁷² Dursun Ali Tökel, **Divan Şiirinde Şahıslar Mitolojisi**, s.9.

²⁷³ Sibel Yağmur Kardeniz, “Efsane ve Mitoloji Üzerine Genel Bir Değerlendirme ve Efsane Mitoloji İlişkisi”, **Asia Minor Studies**, C.6, S.12, 2018, s.4.

²⁷⁴ Joseph Campbell-Bill Moyers, **a.g.e.**, s.53.

olarak başlıklandırılarak kategorize edilebilir.²⁷⁵ Bu kategorilerin günümüzde eski dönemde yer alan mitlerin olağanüstülük özellikleri ile kurulu olmadığı görülür. Mitler eski dönemde tanrıların, tanrıçaların, olağanüstü olayların örülü olduğu bir dünya ile evrende var olan her şeyi anlamlandırmaya çalışırken günümüzde merkez yaşanan dünyadır. Bu ortam içerisinde değişen zaman ve güncel düşünce ile insanların davranış ve biriken olay örgüsü paralelinde arketipler oluşmuştur.

Arketipler kelime anlamı olarak en temel, ilk ve önce olarak yorumlanabilir. Toplumların bir birikim doğrultusunda ortak olarak ele aldığı meselelerdir şeklinde tanımlama yapmak mümkündür. Zaman içerisinde biriken bu yapı arketip mit ilişkisi sayesinde aktarıma devam etmektedir. Arketipler bu kültürel birikimin bir sonucu olarak kültürlerim etkileşiminde ve birleşmesinde etkili olabilmektedir. Bu yüzden herhangi bir zaman, kavram veya mekan ile arketip ilişkisi bulmak, bağ kurmak mümkündür. Kurulan bağ ve ortaklık arketiplerin sözlü kültürün de bir parçası olduğunu gösterir. Arketipler bu sayede mitlerin de sözlü kültüre ait olduğu unsurların kuşaktan kuşağa aktarımını sağlamaktadır.

Sözlü kültür ile gelen masal, efsane, destan gibi türler kesişim noktası olarak sözlü kültüre bağlı olmaları muhtemeldir. Sözlü kültür ürünlerinin evreni anlamlandırma arzusu ile mitlerin de etkisi altında kaldıkları için aralarındaki ilişki ve farkları da irdelemek doğru olacaktır. Bu türlerin edebiyatımızda da etkisi olduğu, bu etki ile göz ardı edilmemelidir. Örneğin masalların mitlerle olan ilişkisini günümüze kadar gelmiş eserlerde görmek mümkündür. Masallar ve efsaneler toplumdaki topluma değişiklik gösterebileceği gibi tanımları da araştırmacıdan araştırmacıya farklılık gösterebilmektedir. Efsanelerin ortaya çıkmasında kaynaklık eden dini inanışlar, tarihsel olaylar gibi unsurlar efsanelerin ortaya çıkış süreci ve gelişen olaylar hakkında bilgi verebilir. Mitler ve efsaneler de bazı unsurlar bakımından benzese de zamansallık evrensellik ve ölümsüzlük gibi farklı kavramlar bakımından incelendiğinde farklılıkları da mevcuttur.

Destanlar da mitlerle ilişki içerisinde olup hem düşünce hem de içerik bakımından mitlerle yakın ilişki kurulduğu söylenebilir. Destanlardan bazılarında

²⁷⁵ Dursun Ali Tökel, **Divan Şiirinde Şahıslar Mitolojisi**, s.12.

bakıldığında mitolojik unsurların yansıması görülmektedir. Bu açıdan destanlar mitlerden etkilenme süreci bakımından önemlidir. mitoloji ile destanlar arasındaki bu bağ sözlü kültür içerisinde mitlere en yakın ilişki kurulabilecek türler arasında olduğunu gösterir. Halk hikayeleri de karakterleri ve olaylar bakımından mitlerden farklılıklar barındıran bir tür olmuştur. Halk hikayeleri için gerçeklik ön planda olduğundan toplum içerisinde yer alan, güncel ve örneklendirilebilir unsurlar bulunması beklenir.

Mitoloji, yüzyıllarca ortaya çıkan sözlü ürünlerin birikimi olacak şekilde oluşmuştur. sözlü edebiyat ile başlayıp yazılı edebiyata da geçerek günümüze kadar gelmeyi başarmıştır. Günümüzde mitoloji Edebiyat, sinema, reklam ve görsel sanatlar dahil olmak üzere insan ve toplum ile ilişkili pek çok alanı etkileyerek günümüze kadar gelmiştir. Mitolojinin güncel aktarımının da bu alanlarda gerçekleşmeye devam ettiğini söylemek mümkündür. Bununla birlikte devletlerin ve toplumların inanış biçimlerinde de mitolojinin etkisini görmek mümkündür. Mitoloji bilinçaltında yer alan unsurların ve kültür aktarımının temel unsurlarını barındırdığı için bir toplumun miti onun önsözü gibidir. Bundan dolayı mitlerin aktarımı ve düzen içerisinde verilmesi gereken yer önemlidir. aynı zamanda mitolojinin ideoloji ile de ilişkisi toplumu anlamak açısından önemli yer tutar.

Mitoloji edebiyatta kimlik haline gelmiş unsurlarının yansıması haline gelmesi bakımından önemlidir. toplum içerisinde yer alan örf ve adetler sözlü kültür ile edebiyatımızın temel olay ve unsurlarını oluşturmuştur. Mitolojinin de bu sözlü kültürde var olarak bu birikime katkı sağladığı söylenebilir. Bu anlamda mitoloji ve edebiyat ilişkisi sözlü kültüre dayanmaktadır. Bu bağlamda sözlü aktarım Homo Narrans yani insanın anlatmaya karşı doğuştan iç güdüsünden söz edilebilir. Dolayısıyla mitoloji ve sözlü kültürün insanın var olduğu bir ortamda oluşması muhtemeldir. Bu kültür ile mitolojinin sözlü ve yazılı kültürü oluşmuş olur.

Mitolojiye genel bir değerlendirme yapıldığı zaman bütün kültürlerin bir miti olduğu görülür. Bu geniş değerlendirme Arap, İran, Türk, Batı mitolojisi ve Avrupa mitolojisi gibi kültürlerin mitolojisinin ne kadar köklü olduğu ortaya çıkaracaktır. Mitoloji klasik dönemde edebiyatları etkilediği gibi Türk edebiyatında da modern dönemde etkisi göstermeye devam etmiştir. Türk edebiyatının Tanzimat döneminde başlayarak Cumhuriyet dönemine kadar önemli isimlerinde mitoloji etkisini

görmekteyiz. Bu mitolojik gönderme ve altyapılar Türk edebiyatında önemli bir yer tutmuştur. Modern edebiyatların mitoloji ile ilişkisi metinlerin ele alınış şeklini ilgilendireceğinden, mitlerin farklı şekillerde metinlerde yer alması mit yıkımının oluşmasını sağlamıştır. Osmanlı döneminde gerçekleşen batılılaşma hareketi zaman bakımından 19. yüzyıla denk gelmektedir. Osmanlı döneminde yaşanan toplumsal ve siyasi meseleler, batıdan örnek alınan unsurlar ve gelişmeler kültürel ve edebi ortamı da etkilemiştir. Dolayısıyla edebiyat alanında da ilerlemeler ve değişimler söz konusu olmuştur. Batılılaşma ile batıdan gelen kültürel kodlar da Osmanlı dönemi aydınlarının etkileşim haline geçtiği alanlardan biri olmuştur. Buradan hareketle mitolojinin, mitolojik öğelerin çeviriler yoluyla edebiyatımıza yansıdığını söylemek mümkündür. Tanzimat döneminden başlayarak çeviriler yoluyla Osmanlı aydınının edebiyat dünyasına izler bırakmaya başlayan batı mitolojisi, eserlerinde de ilham kaynağı olmaya başlar. Batı mitolojisi Osmanlı kültürüne yerleşene kadar pek çok kültürü etkilediği için, mitolojinin kökeni de diğer kültürlerle doğrudan bağlantı içerisinde olduğu için Osmanlı devleti açısından da pek çok kültürle yeniden karşılaşmış olduğu yorumu yapılabilir.

Tanzimat döneminden başlayarak gelişen bu etkilenme süreci, doğu kültürüne hakim olan Osmanlı aydınları için kültürel çatışmanın bir ayağını yaşamalarına sebep olmuştur. Dönem şartlarına göre düzenli olarak tanzim yapılması, ülke çapında da düzenlemelere gidilmesi böyle bir ortamda kültürel değişimin edebiyata da geçmesine sebep olmuştur. Aydınların düşünceleri ne ise edebiyata da yansımıştır. Mitolojinin batı etkisi ile kültürel bir araç olarak edebiyata yansması eserlerin ve yazarların da düşünce sisteminde ayrılıklara yönelmesine, bazı yazarların doğu kültüründen uzaklaşmasına, bazılarının batıdan tamamen uzaklaşma düşüncesi içine, bazılarının ise kültürel açıdan arafta kalmasına sebep olmuştur.

Tanzimat dönemi iki döneme ayrılmıştır. İlk dönemde yazarlar yaşanan kültürel ayrılık ve değişim sürecinde kendi fikirlerini de ön plana çıkarmak adına toplumu bilgilendirmeyi, öğüt vermeyi ve yol gösterici konumunda olmayı ön planda tutmuşlardır. Çünkü o dönem toplumunun aydından beklentisi bu şekildedir. Aydınlar, toplumu bilgilendirmeyi kendilerinde bir sorumluluk, görev olarak görmüşlerdir denebilir. İkinci dönemde ise bu sorumluluğun yerini daha kapalı

anlatım, sanat için eser vermek ve anlaşılma dürtüsü kaplamıştır. İkinci dönem yazarları için bir eser topluma değil, sanata ve sanatı anlayana hitap etmelidir.

Bu yüzden yazarların toplum tarafından anlaşılma ve yönlendirme kaygısı gütmeyen eser vermeye başlamışlardır. Bu eserler, batı etkisi ile edebiyatımıza gelen yeni deneyimleri de kapsamaktadır. Zamanla bir arayış meselesine dönüşen bu durum, Türk kültürünün mitolojisinin güçlü olmasının da etkisi ile mitolojik anlamda da değişiklik yaşanmasına, bu yönde adımların gerçekleşmesine sebep olmuştur. Değişiklik yaşanmasına, bu yönde adımların gerçekleşmesine sebep olmuştur. Türk edebiyatında batı mitolojisi hakkında fikir sahibi olmak, özellikle Yunan mitolojisi hakkında olay, kişi ve unsur barındıran eserler ortaya koymak batılılaşmanın beklenen durumlarından birisi olarak görülmektedir. Çünkü batı edebiyatının özelinde Yunan mitolojisi önemli bir yer tutmaktadır. Yunan tanrılarının çokluğu, tanrılarla anlatılan kavramların, olayların bütünlüğü ve olağanüstülük ile anlatılan meselelerin cezbedici etkisi yazarların tahayyüllerini de etkilemiştir. Bu doğrultuda Batı kültürü ile Türk kültürünün farkları da ortaya çıkmıştır.

Batı kültüründen mitolojiyi örnek alan yazarların öncelikle bu mitolojik unsurları kendi kültürlerine adapte etme çabası mitolojinin aynı zamanda din gibi temel unsurları da barındırdığının bilincinde olan bir aydın topluluğunun göstergesi olarak yorumlanabilir. Osmanlı toplumunun kültürü kalıplaşmış, kendine has bir kültürdür. Batının getirdiği kültür ve mitolojik unsurlar değişim arzusunu ortaya çıkaracağı gibi aydınların bunu toplumun kültürünü asimile etmeden yapmaya çalışması, topluma uygun hale getirmeye çalışması Türk kültürünün korunmaya çalışıldığını, aynı zamanda mitolojinin de tesir gücünü gösterir. Tanzimat dönemi denilince akla gelen ilk isimlerden olan Şinasi, mitolojinin edebiyatımıza tesiri konusunda da ön plana çıkan ilk isimlerden biri olmuştur. Ahmet Midhat Efendi de mitoloji ile ilgili yazdığı yazılar ve makaleleri ile ön plana çıkmış, romanlarında mitolojik unsurlara da yer vermiştir. Rezaizade Mahmut Ekrem'in de Yunan mitolojisinden etkilendiği yapılan araştırmalar arasında yerini almıştır.

Namık Kemal, tanzimat döneminin önemli isimlerinden birisi olup eserlerinde topluma yönelik adımlar atan biridir. Batılılaşma ve değişim konusunda olumlu bir düşünceye sahip olan Namık Kemal'in batının ve batı mitolojisinin getirdiği kültürel etkileşimi zaman alacak bile olsa benimseyip dönüştürmek

gerektiđi dūřüncesine sahip olduđunu söylemek mümkündür. Abdūlhak Hamit Tarhan ise hem İslam hem Yunan mitolojisinden eserlerinde bahsetmiř bir isimdir.

Tanzimat dōnemi sanatçıları ile başlayan bu sūreç, serveti fūnun dōnemi sanatçılarının etkileri ile devam etmiştir. Tevfik Fikret, Cenab şahabettin gibi isimlerin şiirleri mitolojik açıdan değerlendirmeye alınmiş isimlerdir. Özellikle Tevfik Fikret'in batılılaşma adına atmış olduğu adımlar ve mitoloji etkisinde yazdığı *Promete* adlı şiiri Türk edebiyatının mitoloji ile olan ilişkisini önemli örneklerinden biridir.

Milli edebiyat dōnemi ile devam eden sūreç Cumhuriyet edebiyatına, devamında günümüze kadar gelmiştir. Milli edebiyat dōneminin en önemli isimlerinden Mehmet Akif Ersoy da mitoloji ise İslamcılık dūřüncesinden dolayı diğer isimler gibi temellendirilmiş bir durumda değildir. Onun şiirlerinde arketip bağlamında kapalı bir anlatım görmek mümkündür. Denilebilir ki Batı mitolojisi, kültürel aktarıma başladığı ilk andan itibaren Türk kültüründe varlığını sürdürmeye devam etmiştir ancak Türk edebiyatında var olan her ismin mitoloji hakkındaki görüşü aynı olmamıştır. Dōnemin önemli isimlerinden Yahya Kemal'in ise mitolojik anlamda daha açık bir anlatım söz konusudur. Onun eserlerinde Yunan mitolojisi hakkında batı ile doğrudan bir etkileşim söz konusu olduğunu söylemek mümkündür.

Cumhuriyet dōneminde mitlere yönelim Türk mitolojisi baz alınarak başlamıştır. Çünkü bu dönemde millet yeni bir sisteme, yeni bir düzene hazırlanmaktadır. Değerisen bu düzen ile beraber toplumsal anlamda da edebiyat anlamında da değeriklikler söz konusu olmuştur. Çünkü edebiyat dōneminde var olan tüm değeriklerden etkilenen, canlı bir yapıya sahiptir. Cumhuriyet dōnemindeki bu değeriklikler mitolojik anlamda toplumun köklerine bağlılığının simgesi anlamında Türk mitolojisine de yönelmesi bağlamında yorumlanabilir. Bu durum Batı mitolojinin yok olduğu anlamına gelmez. Toplumun değerismeye başlaması ile köken açasında belirli bir düzene sahip olan toplumun kültürel anlamda çatışma yaşamaya başlaması mitolojinin de kültürel ve kökensele bağını bir çatışma unsuru olarak kullanılmasına sebep olmaya başlamıştır. Çünkü mitler kültürel kodların aktarımını sağlayarak dōnemden dōneme ilerlemeye devam eder.

Örneğin Cumhuriyet dōnemi yazarlarından Halide Edip Adıvar bu kültürel çatışmanın farkında olup eserlerinde hem Türk hem Batı mitolojisinde yer alan ortak

unsurları eserlerinde kullanmayı tercih etmiştir. *Dağa Çıkan Kurt* bu eserlere bir örnek olarak sayılabilir. Dönemde yazılan eserlerin mitolojik anlamda kurdukları ilişki toplumsal eleştiri boyutlarına kadar gidebilmektedir. Ayrıca o dönemde yer alan eserlerin tasvir ve telmih yoluyla mitlerden yararlanması meselesi mümkündür.

“Cumhuriyet elitlerinin sanat ve edebiyatın inkılâplaştırılması noktasında o denli iştiyakla hareket etmeleri önemli ölçüde bu olguyla ilintilidir. Yaratılacak mitolojinin kitlelere telkin yoluyla benimsetilmesinde, onların hafızalarına kazınmasında sanat ve edebiyat en etkili propaganda silahı olarak görülmektedir.”²⁷⁶

70’li yılların romancılarından olan Oğuz Atay, toplumsal problemlerin, doğu batı çatışması bağlamında bireyin yaşamış olduğu içsel sıkıntıları yabancılaşma ve toplumdan uzaklaşma odağında anlatan önemli yazarlardan biridir. Atay’ın kurmaca dünyasında yer alan unsurların mitolojik unsurlar ile ilişkisi göz önünde bulundurulduğunda Oğuz Atay’ın eserlerinin mitlere yatkınlığı gözler önüne serilir. Onun eserleri batı kaynaklı pek çok isim, unsur ve kaynak barındırmaktadır. Mitlerin toplum üzerinde yer etmiş kültürel kodlarını, özellikle insan üzerinde görmek mümkündür. Atay’ın roman kahramanlarında da insan ve birey odaklı bir anlatım görmek mümkündür. Mitolojide yer alan unsurlar bağlamında yer alan arketipler Atay’ın eserlerinde bireylerin yaşamış olduğu çelişkilerin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır.

Mitoloji canlı ve sürekli gelişen bir yapıya sahiptir. İnsan ve toplum odaklı ilerlediği için insana ait olan her türlü olay ve kavramda mitolojik unsur görmek mümkündür. Mitolojinin ilişkilendirildiği pek çok kavramı Atay’ın eserlerinde arketipler bağlamında roman kahramanları odağında mitolojik bir anlatım görmek mümkündür. Çünkü mitlerde yer alan, geçmişten günümüze gelen anlatımlar toplum içerisinde farklı formlara bürünmüştür. Yazarlar gözlem yaparak, toplumu ve insanı kendi ilgileri ve eleştirileri odağında ele almışlardır. Atay da bütün bu teori ve anlayışların bilincinde bir yazar olarak mitlerden, metinlerarasılıktan, mitolojiden

²⁷⁶ M. Şerif Eskin, “Cumhuriyet Türkiye’sinde (1923-1950) Ulusal Kimlik ve Hafıza İnşası Bağlamında Edebiyat Faaliyetleri”, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı**, Doktora Tezi, İstanbul, 2017, s. 297.

yararlanmıştır. Bu tezde, Atay'ın eserleri metinlerarasılık ve mit türleri odağında incelenmiştir.

Atay'ın eserleri metinlerarasılık bağlamında zengin örnekler barındırmaktadır. Roman kahramanlarının bahsettiği olaylar ve unsurlar metinlerarasılık yöntemi ile telmih yapılarak, pastiş kullanarak, parodize edilerek olaylara aktarılmıştır. Metinlerarasılık kullanmak, olay mekan ve kahramanlara derinlik katmak, alt yapı oluşturmak açısından önemli bir yöntemdir. Atay'ın mitolojik unsurlar ve kişiler ile kullanmış olması eserlerinin yeni anlamlar kazanmasına, eserlerinin güncel kalmasına ve toplumların değişmesine rağmen meselelerin de güncel kalmasına sebep olmaktadır. Bu eserlere örnek verilebilecek en önemli örneklerden biri *Tutunamayanlar*'dır. Selim Işık'ın anlatıldığı bölümlerde yer alan mitolojik göndermeler ve yazarın mitler aracılığıyla metinlerarasılık bağlamında kendi hayatına da telmihler yapması eserin derinliğini artırmıştır.

Mit türleri odağında ise Oğuz Atay'ın kurmaca eserlerini Kozmogonik mitler, Life-Crisis mitler, av ve avcılık mitleri, olağanüstü şahıs mitleri ve orijin (köken) mitleri bağlamında değerlendirmek mümkündür. Bu mit türleri ortaya çıktığı ilk dönemden itibaren arketipler barındırarak, eski dönemden gelme bir mesajı taşıyarak gelmişlerdir. Kozmogonik mitler evrenin yaratılış öyküsünü anlatırken, life-Crisis mitler insanoğlunun hayatında kriz noktasını oluşturabilecek ölüm, doğum veya kişisel krizlerin bahsedilebileceği kavram ve olayları konu alır. Av miti ise geçmişte bir hayvanın, nesnenin avlanması, yani kelime anlamı olarak bir av meselesini ele alırken günümüzde bir meselenin izinde olmak, bir hedefi avlamak şeklinde tanımlanabilir. Köken (orijin) mitleri ise bir unsur veya olayın kökenini irdeler. Geçmişte yer almış neşene ve unsurların ne şekilde ortaya çıktığını bu mitlerde görmek mümkündür.

Bu mitlerin türler bakımından ele alındıktan sonra Mitolojik şahıs, varlık ve diğer unsurlar bağlamından da incelenebileceği söylenebilir. Mitolojik varlıklar, tanrılar, bu unsurlara bağlı olarak Psikomitoloji, mitolojinin içerisinde yer alan birtakım unsurların da Oğuz Atay'ın eserlerinde değerlendirilebildiği gözlemlenmektedir. Bu tezde Oğuz Atay'ın kurmaca eserlerinin mitoloji ile ilişkisi mit türleri ve mitolojik unsurlar bağlamında irdelenmiştir. Sonuç olarak mitoloji ile ilişkisi bulunan tanrıların, varlıkların ve diğer unsurların yer aldığı görülmektedir.

Evren üzerindeki her şey ile ilişkisi bulunan ve günümüze kadar gelmiş mitolojik unsurlar Atay'ın kurmacalarında ele aldığı toplumsal ve bireysel sorunlar temalı anlatımlarında da yerini almıştır.

Özetle Oğuz Atay'ın külliyatında yer alan kurmaca eserleri *Tutunamayanlar*, *Bir Bilim Adamının Romanı*, *Oyunlarla Yaşayanlar*, *Tehlikeli Oyunlar*, *Eylembilim* ve *Korkuyu Beklerken* adlı eserleri mit türleri odağında pek çok kavramın alt yapısını oluşturmaktadır. Atay denilince akla gelen oyun, korku gibi kavramlar da mitoloji ile doğrudan ilişkili kavramlardır.

Mitolojinin kullanılabilir en temel yöntemlerinden biri hangi konuyla ilgili olursa olsun aktarım işlevinde kullanılabilmesidir. Yazarın eserlerine bilinçli anlatın tekniği uygulandığından mitolojik bir alt yapıya sahip olmak yazarın eserlerinde mitolojiyi kullanma yöntemine ve bakış açısı hakkında bilgi sahibi olmak açısından faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Ahmet Haşim Nüshası, **Mülkiye Dergisi**, Haziran 1933, S.27.
- Akça, Hilal, “Kemal Tahir’in Milli Mücadele Konulu Romanlarında “Seçilmiş Kahraman” ve “Büyülü Nesne”, **Türkiyat Mecmuası-Journal of Turkology**, C.29, S.1, 2019, s.1-23.
- Akça, Hilal, “Leyla Erbil’in Eski Sevgili Hikâyesine Psikomitolojik bir Yaklaşım”, **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi**, C.8, S.4, 2019, s.2086-2108.
- Akman, Deniz Melek-Köktan, Yavuz, “Türk ve Yunan Mitolojilerindeki Yeraltı Âlemine Ait Unsurlar”, **Türk Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi**, S.19, 2019, s.209-225.
- Alptekin, Ali Berat, **Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı**, Ankara: Akçağ Yayınları, 2016.
- Andı, Ömer Fatih, “Günümüz Türk Şiirinde (1990-2000) İmge Üzerine Bir İnceleme”, **Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2022.
- Arda, Zeki Cemil, “Anadolu ve Avrupa Mitolojisinde İçerik ve Motif Karşılaştırması”, **Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Araştırma Dergisi**, S.9, Bahar-Mart 1999, s.9-14.
- Armstrong, K., **Mitlerin Kısa Tarihi**, çev. D. Şendil, İstanbul: Merkez Kitapçılık, 2005.
- Armutak, Altan, “Doğu ve Batı Kültürlerinde Hayvan Motifi”, **İstanbul Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Dergisi**, C.28, S.2, 2002, s.411-427.
- Ataş, Osman, “Sezai Karakoç’un Şiirlerinde Mitolojik Unsurlar Üzerine Bir İnceleme”, **Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015.
- Atay, Oğuz, **Bir Bilim Adamının Romanı**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2022.
- Atay, Oğuz, **Eylembilim**, İstanbul: İletişim Yayınları, Temmuz 2022.
- Atay, Oğuz, **Korkuyu Beklerken**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2020.

- Atay, Oğuz, **Oyunlarla Yaşayanlar**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2020.
- Atay, Oğuz, **Tehlikeli Oyunlar**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.
- Atay, Oğuz, **Tutunamayanlar**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.
- Atay, Selçuk, “Servet-i Fünûn Şiiri Üzerine Göstergibilimsel Bir İnceleme: Tevfik Fikret’in Şiir Evreninde Anlamsal Yapılar”, **Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı**, Doktora Tezi, Ankara, Mayıs 2018.
- Aydınalp, Elif, “Shakespeare'in Teatrallığı: Hamlet, Macbeth ve Othello.” **Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi**, S.21, 2019, s.1-9.
- Aytaç, Gürsel, **Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi**, İstanbul: Say Yayınları, 2003.
- Bakır, Tuğrul, “Tarihten Kurtulmak: Turgut Uyar’ın “Terziler Geldiler” Şiirinde Tarih ve Kentleşme”, **Kültür Araştırmaları Dergisi**, S.13, 2022, s.134-162.
- Bayat, Fuzuli, **Mitolojiye Giriş**, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2019.
- Bilgin, Nuri, **Sosyal Psikoloji Sözlüğü – Kavramlar, Yaklaşımlar**. İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2003.
- Campbell, Joseph, **Batı Mitolojisi**, çev. Kudret Karadağ, Ankara: İmge Yayınları, 1992.
- Campbell, Joseph, **İlkel Mitoloji, Tanrıların Maskeleri**, Ankara: İmge Kitabevi, 2006.
- Campbell, Joseph, **Kahramanın Sonsuz Yolculuğu**, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, Mayıs 2010.
- Campbell, Joseph-Moyers, Bill, **Mitolojinin Gücü, Kutsal Kitaplardan Hollywood Filmlerine Mitoloji ve Hikayeler**, İstanbul: MediaCat Yayınları, 2007.
- Can, Esengül Sağlam, “Ahmet Midhat Efendi’nin Taaffüf Romanında Edebî Bir Kaynak Olarak Mitoloji”, **Edebî Eleştiri Dergisi**, C.6, S.2, 2022, s.116-125.
- Celilova, Aynur, “Avcılık İnanç ve Ritüellerine Bakış”, **Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi**, C.5, S.8, 2019, s.62-86.
- Chase, Richard, “Myth as Literature”, Myth and Method- Modern Theories of fiction; edited by James E. Miller, Jr., **Universty of Nebraska Press**, 1960.

- Cobutoğlu, Aslan, “Cengiz Aytmatov’un Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek Romanında Mekânın Ruhı ve “Kendileme” Kavramı.” **Motif Akademi Halkbilimi Dergisi**, C.15, S.39, s.883-907.
- Çoruhlu, Yaşar, **Türk Mitolojisinin Ana Hatları**, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2020.
- Çılsalar, Eda Nilay, **Leyla Erbil’in eserlerinde mitolojik unsurlar**, **Kastamonu Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü**, Yüksek Lisans Tezi, Temmuz 2021.
- Çil, Sait, “Yunan Mitolojisindeki Ceza Kavramı Üzerine Genel Bir Bakış”, **Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E-Dergisi**, C.7, S.1, 2020, s.66-87.
- Çizmecioğlu, Merve, “Millî Kimliğin İnşasında Geleneğin Rolü: Mustafa Kutlu Örneği”, **Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2020.
- Çoruk, Ali Şükrü, “Yahya Kemal’in Kitaplarında Yer Almayan Bazı Yazıları”, **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, C.58, S.2, 2018, s.345-373.
- Çoruhlu, Yaşar, **Türk Mitolojisinin Ana Hatları**, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2020.
- Demirci, Neşe, “Mitoloji ve Şiir’in İzinde Ahmet Midhat Efendi’nin Mitolojiye Dair Görüşleri”, **Türklük Bilimi Araştırmaları**, S.29, 2011, s.103-120.
- Demirel, Serhat, “Oyunlara Tutunmak: Oğuz Atay’ın Oyunsu Dünyası”, **Hayat Oyun Kayboluş Tutunamayanlar Kitabı**, ed. Mesut Koçak, İstanbul: Ketebe Yayınları, s.87-91.
- Doğan, Tuğba, **Sevda Sözleri Kitabının Esin Kaynağı Olarak Mitoloji**, 2019.
- Doğan, Zafer, “Doğu Batı Arasında İki Mütereddit: Ahmet Hamdi Tanpınar ve Oğuz Atay”, **Mediterranean Journal of Humanities**, C.VI, S.I, 2016, s.143-154.
- Dursun, Aysun, “Mit, Destan ve Halk Hikâyelerinde Birinci Dereceden Kahramanların Statüleri Üzerine Bir İnceleme”, **Söylem Filoloji Dergisi**, C.3, S.1, 2018.
- Ecevit, Yıldız, **Orhan Pamuk’u Okumak**, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1996.
- Enginün, İnci, “Abdülhak Hamit Tarhan’ın Eserlerinde Grek ve Latin Mitolojisiyle İlgili Unsurlar”, **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, C.14, 1966, s.111-122.
- Erdal, Tuğçe, “Şiirin Esin Kaynağı Olarak Mitoloji”, **Cyprus Intenational Universty**, C.19, S.76, 2013, s.107-127.

- Erdem, Burcu Kaya, Sayılğan, Özge Baydaş, “Ataerkil ve Anaerkil Toplumun Tarihsel Savaşımının “Avatar” Filmi Bağlamında İncelenmesi”, **İletişim Çalışmaları Dergisi**, S.1, 2012, s.1-9.
- Eskin, M. Şerif, “Cumhuriyet Türkiye’inde (1923-1950) Ulusal Kimlik ve Hafıza İnşası Bağlamında Edebiyat Faaliyetleri”, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı**, Doktora Tezi, İstanbul, 2017.
- Galata, Meryem, “Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Eserlerinde Mitolojik Unsurlar”, **T.C. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı**, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2015.
- Gedik, Kübra, “Bilge Karasu Eserlerinde “Deniz” Teması”, **International Journal of Humanities And Education**, C.4, S.8, 2018, s.189, s.149-162.
- Gedik, Melek, “İran Mitolojisi Üzerine Bir Okuma: Sîmîn Dânişver’in Sevûşûn Adlı Romanı”, **Şarkiyat Mecmuası-Journal of Oriental Studies**, S.39, 2021, s.127-145.
- Genç, Emine, “İnsanın Anlam Arayışında Kurgunun ve Mitlerin Rolü”, **Darulhadis İslami Araştırmalar Dergisi**, S.3, Aralık 2022, s.247-266.
- Gezgin, İsmail, **Homo Narrans-İnsan Niçin Yarattır**, İstanbul: Redingot Kitap, 2020.
- Gezgin, İsmail-Gezgin, İlkay-Çokışler, Nazım, **Mitoloji (mythos ve logos) Hayatımıza Yön Veren Söylenceler**, İstanbul: Güncel Yayıncılık, 2004.
- Güldürmez, Sevim, “Yahya Kemal'in Şiirinde Yunan Mitolojisinin İzleri ve Bir "Yol Düşüncesi" Etrafında Memlekete Dönüşünün Sesleri”, **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl.4, S.30, Eylül 2016, s.673-680.
- Gülнар, Mesude, “Oyun Kavramı Işığında “Tehlikeli Oyunlar” Romanı Üzerine Bir İnceleme”, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2020.
- Gümüş, Dağ Pınar, “Mitolojinin İdeolojik Sunumu: Onuncu Köy Romanına Mitidoloji İlişkisi Bağlamında Eleştirel Bir Yaklaşım”, Antalya: **9. Uluslararası Çin'den Adriyatik'e Sosyal Bilimler Kongresi tam metin kitabı**, 2019.
- Güneş, Eyyüp, “Garip Şiirinde Gerçekliğin Temsili”, **Adıyaman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı**, Doktora Tezi, Adıyaman 2021.

- Gürel, Emet, Muter, Canan, “Psikomitolojik Terimler: Psikoloji Literatüründe Mitolojinin Kullanılması”, **Sosyal Bilimler Dergisi** C.7, S.1, 2007, s.537-569.
- Gürsoy, Ülkü, “Türk Kültüründe Ağaç Kültü ve Dut Ağacı”, **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi**, C.61, 2012, s. 43-54.
- Hakman, Ilgaz- Kayalı, Yalçın, “An Assessment of the Place of the Wild Boar (Varāha) Myth in Indian Mythology”, **Folklor/Edebiyat**, S.106, 2021, s.455-470.
- Harmancı, Meriç, “Keloğlan’ın Mitik Aynadaki Görüntüsü”, **Millî Folklor Dergisi**, S.94, 2012.
- Kantarcı, Şenol “Tarihte İlk Doğu-Batı Çatışması Olarak Görülen Troia Savaşı’nın ‘Tarafları’ Üzerine Psikopolitik Bir Değerlendirme: Batı Düşününde Troialılar ve Akhadlar”, **Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.5, 2021, s.173-196.
- Kaplan, Yasir İslam, “Oğuz Atay’ın eserlerinde Mesihyanik Umutlar: Tutunamayanlar ve Beyaz Mantolu Adam’da İsa Peygamberin Temsilleri”, **Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü**, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Karaaziz, Meryem, Erdem Atak, İrem, “Narsisizm ve Narsisizmle İlgili Araştırmalar Üzerine Bir Gözden Geçirme”. **Nesne Dergisi**, C.1, S.2, 2013, s.44-59.
- Karabulut, Mustafa, “Batılılaşma Açısından Tanzimat Dönemi Türk Romanı”, **T.C. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı**, Doktora Tezi, 2008.
- Karabulut, Mustafa, “Edip Cansever’in Şiirlerinde Mitoloji”, **International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, C. 10, S.12, 2015, s.617-630.
- Karahan, Tolga, “Tanzimat Dönemi Edebiyatında Mitolojik Yönelim”, **KTÜEFAD**, S.2, 2022, s.96-106.
- Kardeniz, Sibel Yağmur, “Efsane ve Mitoloji Üzerine Genel Bir Değerlendirme ve Efsane Mitoloji İlişkisi”, **Asia Minor Studies**, C.6, S.12, 2018, s.317-328.
- Kılıç, A, Fikret-Gürbüz, Handan, “Recaizade Mahmut Ekrem’in Edebiyata Dair Bazı Dikkatleri ve Eleştirileri”, **Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.12, S.2, 2019, s.222-245.

- Kılıçarslan, Ayşe Gül, “Halikarnas Balıkçısının Hikayesi ve Romanlarında Mitolojik Unsurlar”, **T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010.
- Köktan, Yavuz, “Mitoloji Dans ve Müzik”, **Türk Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi**, S.3, 2014, s.261-271.
- Kul, Erdoğan, “Ece Ayhan’ın Şiirlerinde Mitolojik ve Masalsı Ögeler”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi**, C.18, S.2, 2011 s.71-75.
- Küçük, Sena, “Türk Edebiyatında Mitoloji Arayışları”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.37, 2017, s.69-90.
- Meriç, Cemil, **Bu Ülke**, İstanbul: Ötüken Yayınevi,1976.
- Nar, Mehmet Şükrü, “Günümüz Toplumunda Mitler: Anadolu Halk Efsaneleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, **Cyprus International University**, Folklor/Edebiyat, C.20, S.79, 2014/3, s.55-77.
- Naskali, Emine Gürsoy, **Böcek Kitabı**, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2019.
- Necatigil, Behçet, **100 Soruda Mitologya**, İstanbul: Gerçek Yayınevi, Şubat 1969.
- Oğur, Halil İbrahim, “Salih Tur, Arap Mitolojisi, Gece Yayınları Ankara, 2021”, **İstanbul Journal of Arabic Studies Studies (İSTANBULJAS)**, C.5, S.2, 2022, s. 213-217.
- Oğuz, M. Öcal, **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, Ankara: Grafiker Yayınları, Mart 2014.
- Okay, M. Orhan, **Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı**, İstanbul: Dergah Yayınları, 2015.
- Ovalı, Turgay, “Bir Medeniyet Tasavvuru Olarak Kurucu Hint Metinleri”, **Medeniyet Araştırmaları Dergisi**, C.4, S.2, 2019, s. 115-134.
- Öğr. Gör. Gümüş, Pınar Dağ, “Mitolojinin İdeolojik Sunumu: Onuncu Köy Romanına Mitidoloji İlişkisi Bağlamında Eleştirel Bir Yaklaşım”, **9. Uluslararası Çin’den Adriyatik’e Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metin Kitabı**, Antalya 2019, s.284-303.
- Önal, H. İlknur, **Halikarnas Balıkçısı, Cevat Şakir Kabaağaçlı, Hayatı-Kişiliği-Eserleri**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1997.
- Örgen, Ertan, “İkinci Yeni Şiiri ve Mitoloji”, **Türk Dil Kurumu Kütüphanesi**, 2013, s.6.

- Özcan, Tarkan, “Denizin Çağrısı”, **Türk Dili Dergisi**, S.632, Ağustos 2004, s.174-178
- Özdemir, Ayşe Nur, “Nazlı Eray’ın Orphee’sinde Bir Mitin Yeniden Kurgulanışı: Modern Zamana Sürülmüş Bir Gölgenin Arayışı”, **VII. Uluslararası Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi Kongresi Bildiri Kitabı**, ed. Bekir Zengin, Sivas: Kriter Yayınları, 2018, s. 74-83.
- Özkaya, Hilal, “Kırk Kuşağı (Toplumcu Gerçekçi) şiirinde Nâzım Hikmet olgusunun mitolojik ifadesi: Apollon ve Müz’leri”, **Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.22, S.40, 2020, s.357-392.
- Öztürk, Aslıhan, “Necâtî Bey Divanı’nın Mitolojik ve Efsanevi Şahısları”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.10 S.52, Ekim 2017, s. 207-214.
- Pamukçu, Oğuzhan, “Oğuz Kağan Destanı’nda Erkek Çocuklarına Verilen Adların Mitolojik Açıdan Değerlendirilmesi”, **Türk Kültürü ve Medeniyeti Araştırmaları Dergisi**, Ocak 2020, s.172-197.
- Sami, Şemsettin, **Esatir Dünya Mitolojisinden Örnekler**, haz. Cengiz Batuk, İstanbul: İnsan Yayınları, 2007.
- Sarıboğa, Bahar, Akıncı, Çiler, “Antik Yunan Toplumunda ve Felsefesinde Müzik ve Flüt Çalgısı”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Akademik Müzik Araştırmaları Dergisi**, C.3, S.6, 2017, s.1-16.
- Saruhan İslam, Tuncer, Celal, “Kültürel Entomoloji”, **Ondokuz Mayıs Üniversitesi Anadolu Tarım Bilim Dergisi**, C.25, S.1, 2010.
- Sivri, Medine – Akbaba, Canan, “Dünya Mitlerinde Yılan”, **Folklor/Edebiyat Dergisi**, C.24, S.96, 2018.
- Solak, Caner, “Todorov’un Fantastik Kuramı Işığında Kenan Hulusi Koray’ın Hikâyeciliği”, **Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S.8, Ağustos 2022, s.658-673.
- Şahin Hafize, “Tunca Yazılan Şiir Epigramma Ve Oktay Rifat”, **Turkish Studies**, C.8, S.4, 2013, s.1323.
- Şahin, Veysel, “Ahmet Haşim’in Şiirlerinde Ateşin Dili” **Arayışlar**, Sayı. 15, Isparta 2006, s.4.
- Şahin, Veysel, “Oğuz Atay’ın Romanlarında Toplumsal Yabancılaşma”, **Turkish Studies**, C.8, S.9, 2013, s.2315.
- Şahin, Yunus, “Oğuz Atay’ın Eserlerinde Oyunun Varoluşsal İşlevi”, **Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, C.6, S.14, Aralık 2017, s.154-167.

- Şahin, Yunus, “Bireysel Varoluş, Evlilik İlişkisi ve Oğuz Atay’ın Evliliğe Bakışı”, **Molesto Edebiyat Ve Araştırma Dergisi**, C.3, S.2, Temmuz 2020.
- Taban, Kahraman, “Franz Kafka’nın Dönüşüm ve Bir Köy Hekimi Öykülerinde Beden”, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Batı Dilleri ve Edebiyatı Anabilim Dalı**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, **19’uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul: Çağlayan Kitabevi, 1985.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, **Edebiyat Dersleri (Gözde Sağnak, Ali F. Karamanlıoğlu ve Mehmet Çavuşoğlu’nun Ders Notları)**, haz. Abdullah Uçman, İstanbul: YKY, 2004.
- Tokar, Sıddık “Vüs’at Orhan Bener’in Eserleri Üzerine Bir Araştırma”, **Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı**, Yüksek Lisans Tezi, Van, 2006.
- Tökel, Dursun Ali, “Mehmet Âkif ve Mitoloji: Safahat’ta Mitolojik Arka Plan”, **Vefatının 72. Yılında Mehmet Âkif Ersoy Bilgi Şöleni, Mehmet Âkif Edebi ve Fikri Akımlar**, Ankara: TYB Vakfı Yayınları, 2009.
- Tökel, Dursun Ali, “Millet Aynasında Mitler: Anlatıların Yapıtaşları”, **Şiraze Dergisi**, S.14, Kasım-Aralık 2022.
- Tökel, Dursun Ali, “Şehnâme’den Turan’a Divan Şiirinden Şehnâme’ye Bakmak” **Türk Edebiyatı Dergisi**, S.392, Haziran 2006.
- Tökel, Dursun Ali, **Divan Şiirinde Şahıslar Mitolojisi**, İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Yayınları, 2016.
- Türk Dil Kurumu, **Türkçe Sözlük**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.
- Usta, İbrahim, “Arap Edebiyatında Mitoloji Kültürü”, **Asos Congress Bildiri Kitabı**, Elazığ, 2016, s.2859-2875.
- Üreten, Hüseyin, Mumcu-H. Yasemin, “Antik Yunan Mitolojisi’nden Servet-i Fünun Edebiyatı’na Prometheus”, **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.3, S.11, Nisan 2015, s.32-52.
- Vezir, Güneş, “Mit Felsefe ve Edebiyat”, **Üç Elma, Mitoloji, Folklor Fantastik**, ed. Burcu Bayer, İstanbul: Ketebe Yayınları, 2021.
- Yanık, Hayrullah, “Yapısöküm Üzerine Birkaç Not”, **Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi (AKAR)**, C.1, S.2, 2016, s.91-98.
- Yeşildal, Ünsal Yılmaz, “Bir Arketip Olarak Yılan”, **Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi**, C.6, S.13, Mayıs 2018.

- Yeşilyurt, Türkan, “Halk Edebiyatındaki At Motifinin Ömer Seyfettin’in “At” Adlı Öyküsüne Yansımaları”, **Hars Akademi Uluslararası Hakemli Kültür Sanat Mimarlık Dergisi**, Ekim 2020, s.98-106.
- Yıldız, Gülay, “Ziya Gökalp’ın Eserlerinde Mitolojik Unsurlar”, **Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015.
- Yıldız, Hatice, “Halide Edip Adıvar’ın “Dağa Çıkan Kurt” Hikâyesinde Tema ve Alegorik Unsurlar”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi**, 2013, s.105-118.
- Yolcu, Emre, “Leyla Erbil’in Üç Başlı Ejderha Adlı Romanına Mitoloji Özelinde Bir Bakış”, **Rumeli Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi**, S.32, 2023.
- Yonar, Gönül, “Anka’nın Teleğini Tutmak; Türk Edebiyatında Anlatının Mitolojik Kaynakları”, **Hece Dergisi**, S.291, 2021, s.1-9.
- Yonar, Gönül, **Türk Edebiyatında Fantastiğin Kökenleri**, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2011.
- Yücel, Hasan Âli, **Edebiyat Tarihimizden**, C.1, Ankara: TTK Yayınevi, 1957.